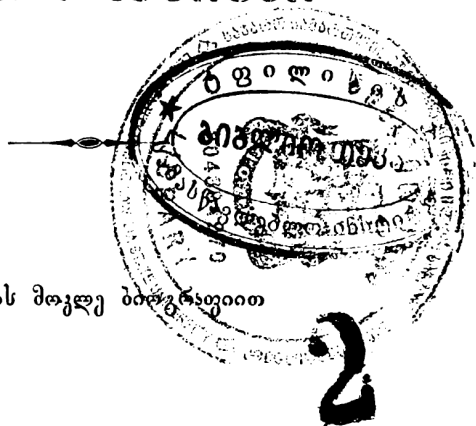

ილია ჭავჭავაძე

კაცია, აღაგიანი!?

ავტორის მოკლე ბიოგრაფიით

ტფილისი

სტამბა „ქართველთა ამხანაგობისა.“ რუსთაველის ქ. № 26

1919

1877 წ. დააარსა ყოველკვირეული გაზეთი „ივე-
რია“, რომელიც შემდეგ გადააკეთა ყოველთვიურ
ჟურნალად, ხოლო 1885 წ. დღიურ გაზეთად. 1902 წ.
„ივერია“ გადასცა სხვებს.

მწერლობა ი. ჭავჭავაძემ დაიწყო 1857 წ.,
როდესაც „ცისკარში“ დაიბეჭდა მისი რამდენიმე
ლექსი. შემდეგ მისი ნაწერები იბეჭდებოდა „საქართ-
ველოს მოამბეში“, „დროებაში“, „კრებულში“, „ივე-
რიაში“, „მოამბეში.“ მის კალამს ეკუთნის პოემე-
ბი: „სურათი ყაჩაღის ცხოვრებიდან“ (კაკო ყაჩაღი),
„დედა და შვილი“, „აჩრდილი“, „დიმიტრი თავდა-
დებული“, „განდეგილი“; მოთხრობები: „კაცია-ადა-
მიანი“, „გლახის ნაამბობი“, „მგზავრის წერილები“,
„გლეხთა განთავისუფლების პირველ დროების სცე-
ნები“, „სახჩობელაზედ“, „ოთარაანთ ქვრივი“, „ნი-
კოლოზ გოსტაშაბიშვილი“; მრავალი პუბლიცის-
ტური, პოლიტიკური და კრიტიკული წერილი:
„ცხოვრება და კანონი“, „აი ისტორია“, „სომეხთა
მეცნიერნი და ქვათა ლალადი“ და სხ.

ილია ჭავჭავაძე მოჰკლეს 1907 წ. აგვისტოს
30-ს, ს. წიწამურის ახლო. დასაფლავებულია მთა-
წმინდაზე.

კაცია-ამიანი?!

„მოყვარეს პირში უძრახე,
მტერს პირს უკანაო.“

გონიერი ანლაზა.

რიტორიკაში სწერია: ყველაფერი შესავალით უნდა დაიწყოს კაცმაო. ჭეშმარიტია. ჩვენც ისე დავიწყეთ.

ვინც ლუარსაბის სახეში თავის თავს იცნობს, ვინც ლუარსაბზედ დაწერილს თავის თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ლაფის სროლას დაიწყებს და „გიჟიას“ დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დამწერსა. ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა გვაქვს, ჩვენ საზოგადო ჭირზედა ვწერთ.

სხვამ რაც უნდა სთქვას, მე.კი ამ სიტყვების სიმართლით გავამხნევებ ჩემს თავსა: „მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო“. სადა ხარ ეხლა, ამ გონიერის სიტყვის მთქმელო? ვიცი, სადაცა ხარ: ხალხში ხარ, უხილაო, და ხალხისა ხარ. ისიც ვიცი, რაცა გქვიათ: შენ ხალხის გენიას გეძახიან. ისიც ვი-

ცი, რა თვისებისა ხარ: შეუცდომელი და ყოველთვის მართალი ხარ. შენ და მხოლოდ შენ უკეთებ გულს იმას, „ვისაც სხვისთვის“ გული სტკივა. მაშინაც კი უკეთებ, როცა თვით ის „სხვანივე“ თავიანთ გულშემატკივარს ცოდვად უთვლიან გულის ტკივილსა. რა ვუყოთ? ზოგი გულის ტკივილს იმითი იჩენს, რომ მოყვარეს ცუდსაც უქებს, და ზოგი კი იმითი, რომ ცუდს უწუნებს. ამ ორ გვარ ხალხში რომელს უფრო მეტი და ქეშმარიტი გულის ტკივილი და სიყვარული აქვს, — ეს თვითონ მკითხველმა გამოიცნოს.

I

კარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლ-კარი! წარმოდგინეთ შუა კახეთს პატარა სოფელში ერთი ტრიალი, დაცემული ადგილი და იმ ადგილის შუაგულსა — ორ-სართულიანი სახლი ქვითკირისა. აი ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი წალმით დახურული და იმ მარნის უკანა კედელიზედ ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მოაჯრითურთ. მოაჯარს ეკრა ზედ მერცხლის ბუდესავით ერთი მცირელი ფიცრული, რომელიც საქვეშაგე-

ბოსა თამაშობდა. კარგა მანძილზედ კიდევ ფიცრულის სათორნეც იდგა, იმას აქედან ხუ-
ლა, რომელსაც ზედ ჰქონდა მიღებული ცალ-
თვალა სასიმიინდე, ერთი უბადრუკი რამ და
მგლოვია რე. ბაღჩაც იყო, ღობით გავლილი.
ღობესთან, ერთის ფურცლის ხის სიახლოვეს,
მოჩანდა ძველი ჩაღური, დროთა ბრუნვისაგან
ისე გვერდზედ წამოღებული და წამოხრილი,
თითქო გრილოში წამოწოლას აპირებსო, მაგ-
რამ ბებერსავით ნეკრესის ქარის ტკივილებს
უეცრად ისე წამოხრილი და დაღრეჯილი შეუ-
კავებიათო. ეზო ამ ციხე-დარბაზისა სიგრძეზედ,
თუ სიგანეზედ კარგა ფართოდ იყო გაზიდული.
იმას ერტყა გარშემო ძველი ტყრუშული ღო-
ბე, რომელიც ზოგიერთგან გადაქცეული იყო
და ეხლანდელს პატრონს არც კი მოსვლია
ფიქრად, რომ გაეკეთებინა. ეტყობა, რომ
ქართველია!...

ღობე ერთგან თავდებოდა უშველებელის
ჭიის კარებითა, რომლის ერთი ნახევარი, —
თუნდ ორი წელიწადია, — ისე საცოდავად
დაღრეჯით გადმოჰკიდებოდა ერთს ყუნწსა,
ასე გგონია, ბოძს დაუჭერია საცემლადაო და
ის კი იწევსო, რომ როგორმე ხელიდან
დაუსხლტესო. ჭიის კარიდან იწყება კალო,

დიალ მოზრდილი. მისი ბუჩო ერთმხრივ მთელ კალოს სამხრეთის ნაპირზედ გორასავით გაწოლილი იყო, ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბძელთან დააწყდებოდა. საბძელი იყო სასაცილო, ისე სულელურად ჩაფიქრებული და გვერდაწეული მარტო ფრთა-მოტეხილი ბატი თუ მინახავს.

ჩემს პატარა-ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა ამ ბუჩოზედა: აქ ხშირად უქეიფნიათ გრძნობის აღმტაცის ხრუტუნით ნებიერს ღორებსა; თავის ფაფუკის დინგით ბევრჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე გულმოდგინებით, ისეთის სინაზით, ასე გგონია, მართლად ღორები იყვნენ. მერე იმათი ოხუნჯობა! იმათი ალერსი! ოჰ, ეს კი აუწერელია. რაღაც კმაყოფილებით გატაცებულთა, იმ ღორებს ერთმანეთისათვის ბევრჯერ წაუთავაზებიათ დინგი. რა ყვირილი და ჭყვილი ასტყდებოდა ხოლმე! ეგრე ჩვენი გლეხ-კაცი საალერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა ახალ—მოყვანილ პატარძალსა. ვიდაცამა სთქვა: „ქართული სიყვარული ლანძღვაო“. მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ საოხუნჯო ალერსია. აღმინისტრაციაში მაგას კიდევ სხვა მნიშვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემშაცნებელი საბუთია. ეგ ჩვენი საქმე არ არის.

შიგ თვითონ ეზო ისე უწმინდური იყო, როგორც ძველი ჩინოვნიკის გული. დიდი საქმე იყო, პატრონამდინ ისე მიგეხწიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით, ან კიდევ ერთი ამბორების სურნელება თან არ აგეყოლიათ. ეს გარეგანი, ახლა, ბატონებო, შიგ სახლში ვეწვიოთ თავდს თათქარიძესა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვევით, ფთხილად უნდა ვიყვნეთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ არასფერი. ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა-და-შიგ ამოცვივნულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმოებად დარჩენილა. თვალების ძალიან გაფაციკება უნდა, თორემ, თუ ფეხი შიგ ჩავარდა, ვაი შენს მტერს! ან კისერი მოსტყდება კაცსა ან თითონვე ფეხი. თუმცა მართალია, პატრონი ბევრს ბოდიშს მოიხდის, მაგრამ ხოჲ მოგეხსენებათ, რომ ბოდიში ძნელად თუ მოარჩენს მოგრეხილს კისერსა, და არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უებარი წამალი. ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადურჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყოს. ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი, სათოფეზედ კარგა მოდიდო, ფანჯარა აქვს, მაგრამ ოთახი მაინც ბნელია, იმიტომ, რომ ფიჭვის ჩარჩოებზედ შინის მაგიერად მეტად გამჭრიახ გონებას გაქონილი ქაღალდი გაუკრავს. აი ამაზედ არის

ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებსა“. მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი ევროპიელი მექორეც არა სჯობია.

ბევრჯერ მინახავს სხვაგანაც მაგისტანა ფანჯრის სასაცილო სამკაული. ბევრჯერ შინახავს ის გაქონილი ფანჯრის ქაღალდი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოყვანილი, ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა რამ: „დათვი ხეზედ როგორ გავა, იავ ნანინაო“!... ეს კი ქალის საქმე უნდა იყოს. თუნდ მართლაც ესე იყოს, რა დასაძრახისია? მოსწყენია დავითნის კითხვა, გველზედ რაღაცა სევდა. მოსწოლია, — და გონების გასართავად და უგემურ დღის დასაღევად მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინძისთავი და მიუყვია ხელი ამ მართლად გონება-გასართველ საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ ანდაზის ძალით: „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობიაო“.

იმ თათქარიძის ოთახში იდგა ორი გძელი ტახტი, ერთმანეთის პირდაპირ. ასეთი ფაქიზი ქეჩა და ხალიჩა ეშალა ზედა, რომ, როცა ჯენა ადგებოდა, ყოველ მის ბრწყინვალების ბრწყინვალე ფეხის ბრწყინვალე გადადგმაზედ ისე ლამაზად აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი

ყურებით ვერ გაძღებოდა. ამ ორ ტახტ შუა აღმოსავლეთის კედელზედ მოჩანდა კბილებ-ჩაცვივრულ ბებერ დედაკაცის დაღებულ პირ-სავით ერთი ამოჭვარტლული გარედამ და შიგ-ნიდამ, ერთი მწუხარე და დაღრეჯილი ბუხარი. აქა-იქ ოთახის სამკაულად ეყარა სხვა და სხვა ნაირი ნივთები, მაგალითებრ: ტალახიანი ყარა-ბაღული თეთრი წაღები, პირმოტეხილი სპი-ლენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიეში მოხარშული მყარალა-ბალახი, ზურგიე-ლის ნაჭერი და სხვანი და სხვანი.

II

არ გეგონოთ, მკითხველნო, რომ ეს სახ-ლი ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ღარიბს და მის გამო იყოს ეგრე გულ-შეუტკივარად თავ-მინე-ბებული. — არა, ამის პატრონს ჰყავს ოცი კარ-გად გაკეთებული კომლი კაცი, ასე რომ ათ ურმამდინ საბეგრო ებმებოდა, ცხვარი ბლო-მად და ასიოდეც ცხენი, რომელიც ყმაზედ ნაკ-ლები არ არის განათლებულ მებატონისათვის. ეს სულიერი ქონება, ახლა უსულო ჩამოვთვა-ლოთ: ორი მოზრდილი ვენახი და ას ორმოც-და-ათი დღის სახნავ-სათესი. ეს ქონება, ყმე-

ბიდგან დაწყებული ცხენამდნა და მიწამდინა, იმის ხელში, ვინც გამოყენება იცის,—კაი ლუკმა არის. მაშ რაღად სდგას ეგრე ცუდად, მკითხავს გაკვირვებული მკითხველი? იმიტომ, რომ ქართველია, მოგიგებთ სრულიად დარწმუნებული, რომ კაი საბუთი გითხარით.

დიაღ, ამ მშვენიერ სახლში ქართველი კაცი იდგა. აქ სცხოვრებდა ტკბილად და აუღმღვრევლად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე თავის განუშორებელ მეუღლითურთ, რომელსაც ერქვა კნენა დარეჯანი.

თავადი ლუარსაბ თათქარიძე გახლდათ კარგად ჩასუქებული ძველი. ქართველი, მრგვალი — უკაცროდ არ ვიყო ამ სიტყვაზედ — როგორც კარგი ნასუქი კურატი. დარბაისელის კაცის შეხედულება ჰქონდა მის ბრწყინვალეებასა: თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქო იმის სიმძიმეს მორგევით სქელი კისერი მხრებში ჩაუძვრენიაო: წითელი თურაშაულ ვაშლისავით ხაშხაში ლოყები; სამკეცად ჩამოსული ტრფიალების აღმგზნები ფაფუკი ღაბაბი; დიდრონი თვალები, ყოველთვის დასისხლებულნი, თითქო ყელში თოკი წაუტყერიათო; გაბერილი, მუტად გონიერად გადმოგდებული, დიაღ პატივსაცემი და პატივცემული ღიბი; კოტიტა და ქონით გატენილი

ბალნიანი ხელები, დამორილი სხვილი ფეხები — ესე ყოველი ერთად და თვითოეული ცალკე გახლდათ თავად ლუარსაბის „ცით მონაბერის სულის“ ღირსეული სამკაული. ის „მონაბერი სული“ არსად არა სჩანდა, თითქო ჩამკვდარაო, ისე გაშლილიყო მის ბრწყინვალეების ქონშია. ქართველ კაცს არც ქარის შემოტანილი უნდა და არც გატანილი. ის „მონაბერი სული“ ქარად ხომ არ მიიღო ჩვენმა თავადმა?

სწავლა ღვთის მადლით არაფრისა არა ჰქონდა. რომ ჰქონოდა, ეგრე მსუქანიც აღარ იქნებოდა. 'ხშირია ხოლმე, რომ, როცა სული ჭლექდება, ხორცის დღეობა მაშინ არის, როცა სული ყვავის, — ხორცი ღნება. ამიტომაც ჭლექები ჭკვიანები არიანო, ამბობენ ხოლმე. ჩვენი ლუარსაბი, მგონი, თითონაც ბევრს არ იცემდა თავში: რატომ სწავლა არა მაქვსო, — სწორედ ამის გამო.

— ეგ ეხლანდელი ჭირიაო — იტყოდა ხოლმე გულმტკივნეულად, თითქო ქვეყანა ამ ჭირისაგან ებრალებო.

მართალიც ბრძანდებოდა მისი ბრწყინვალეობა: მისის აზრით კაცი ძირ გავარდნილი ქვევრი იყო, რომელსაც — დღე ყოველ უნდა ჩააყარო ხორაგი და ჩაასხა სასმელი, მაგრამ კი-

დევ მაინც ვერ აავსო. მისი ბრწყინვალება თავის თავზედ ჰხედავდა თავის ბრწყინვალე გონიერებით, რომ ამ მნიშვნელობას კაცი უსწავლელადაც კარგათ ასრულებს, ნამეტნავად ჯოგის და ყმის პატრონი, ყმისა, რომელსაც ჯოგში ღიღი განსხვავება არა აქვს.

— დრო გამოიცვალა, — იტყოდა ხოლმე აღმოოხვრით ლუარსაბი! დრო გამოიცვალა: რაც ეს რაღაც ეშმაკური სკოლები შემოიღეს, ბატონო, ქართველ-კაცის ხეირი მიშინ წავიდა. ფერი კი აღარ შერჩათ ჩვენს შვილებსა და!... ჰამით ისინი ველარა სჰამენ, სმით ისინი ველარა სმენ, რა კაცები არიან?! წიგნი იციან? მე თუ წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარ ვარ, ქუდი არა მხურავს განა! ხორცი მე არ მაკლია და ფერი. წიგნი რა ვაჟკაცის ხელობაა, — ეგ ხომ ქალის საქმეა. ვენაცვალე უწინდელ დროს! ყველაფერი მაშინ თავის ქერქში იყო. ვენაცვალე!... კაი ცხენი, კაი თოფი, მარჯვე მკლავი და კაცი იყავ პათიოსანი.

ეჰ, ჩემო ლუარსაბ! გულ-წრფელი კი ხარ, როგორც ყველა ძველი ქართველი, მაგრამ ძველს დროს ტყუილად შეჰნატრი. რომ არც კი იცი, რა იყო სანატრელი ძველს დროში? ცხენი გა-

ნა ეხლა კი არ არის? თოფი განა ეხლა კი ნი-
შანში ვერ მივა? მარჯვე მკლავი ცოტაა? ეხ-
ლაც არის ეს ყველაფერი, მაგრამ ის გული
აღარ არის, ის გულის სიმხურვალე, ის თავ-
გამოდება მამულისათვის, რომელიც კაი ცხენს
და კაი თოფს კაი საკმეში ახმარებდა. უწინ კა-
ცი აშვენებდა ცხენსაც და თოფსაც, ეხლა კი
ცხენი და თოფი კაცს აშვენებს. კარგი იყო
ძველი დრო, მაგრამ არც ეს ბესარიონ გაბაშვი-
ლის სიტყვებია ურიგო: „ერთი მაქვს სჯობს
ათასს მქონდას“, — ესა ვსთქვათ და ენა მოვი-
კვნიტოთ, თორემ...

თუმცა ლუარსაბი ეგრე სწუხდა ეხლანდელ
დროების ჭირის-გამო, მაგრამ სახე მუდამ ერთ
განსაკუთრებულ სულელობით უცინოდა ხოლმე:
„ხარი ხართან დააბიო, ან ფერს იცვლის ან
ზნესაო“, ნათქვამია. ეს ანდაზა არსად ისე გა-
მართლებული არ მინახავს, როგორც თავად
ლუარსაბის სახლში. ამისი ძვირფასი მეუღლე
კნენინა დარეჯანი სწორედ თავის ქმრის მეორე
გვერდი გახლდათ და იყვნენ „ერთ სულ და ერთ
ც“, როგორც ბრძანებს საღმრთო წერილი.
) რა რიგად: იგივე სიმრგვალე, იგივე სიმ-
ნე, იგივე მოცინარე პირი და თითქმის იგი-
აისულელო. ეს ორი ტურფა გვრიტი ერთ

სულიანი და ერთ ხორციანი საკვირველად ტკბილად სცხოვრობდნენ, ქვეყნის უგემურ ყანას მოშორებულნი. მამალი იყივლებდა თუ არა, ბედნიერ ცოლქმარს თვალები დაჰყუტილები ჰქონდათ, დარეჯანი მაშინვე წამოფრინდებოდა, ლუარსაბმა კი, ნებიერმა ლუარსაბმა, ხან დისხან განაზება იცოდა. ქვეშაგებიდგანვე ის გულ გადაღელილი ტახტზედ გადაგორდებოდა ერთის ქშენით, ვაი ვაგლახით და კიდევ რაღაცეებით... მომხდარა ისე, რომ სადილობამდინაც ამ ნებიერობაში უგემური დრო გაუტარებია.

ქართველები იტყვიან ვისაც ბალანი ბლომად აქვს ტანზედ მოდებულიო, ის ბედნიერიაო. მართალიც არის. პირუტყვები სულ იმისაგან არიან ბედნიერნი! თუ ეს ტყუილია, ბევრი ჩვენგანი პირუტყვობას რაღა ჰცდილობს? იმისთვის, რომ პირუტყვები ბედნიერნი არიან, ბედნიერები კიდევ იმისთვისა, რომ ტანზედ ზღაპრი აქვთ.

ლუარსაბის ტანისა კი რა მოგახსენებდა გულა კი, რო გენახათ, ღორის ჯაგარსავით მოდებული ჰქონდა, ასე რომ მრავალ საექვო სულიერებს შეეძლოთ შიშიანობის დროს აქ თავი შეეთარათ, მაგრამ... მაგრამ რა? განა

ლუარსაბი ბედნიერი არ იყო? იმდენი ღლე-
რძელობა ამის დამწერს ჰქონდეს, რამდენი იმის
ტოლი თავადიშვილი იმის ყოფა-ცხოვრებას
შეჰნატროდა. მარტო იმის ტანის ბალანი სამ-
ყოფი იყო, რომ უბედურ კაცში შური აენტო,
რომ სხვა არა იყოს-რა. თორემ რა უჭირდა
ლუარსაბსა? ფერი აკლდა, თუ ხორცი? რა,
სხვა უხვირო კაცსავით ფიქრი და ზრუნვა ძილს
დაუფთხოვდა, მადას წაართმევდა? ფერი კარგი
ჰქონდა, ხორცი უკეთესი, სმა, ჭამა და ძილი
ხომ რაღა. მეტი რა უნდა ქართველ კაცს, რო-
მელიც ბედს და უბედობას ბალნით არჩევს და
რომლისათვისაც ბედს, თუ მხვედრს დაუნიშნავს,
რომ თავისი ღდენი ქუდით უნდა ბუზს ერე-
კებოდეს.

მკითხველო, ხომ არ მოგეწყინა? რასაკვი-
რველია, მოგეწყინა: აქ არ არის არც სიყვა-
რულის ეშმაკობა, არც კაცის კვლა, არც უი-
მედო ქალის ოხვრა, არც წყალში გადავარდნა,
ერთის სიტყვით, რაც აშვენებს საგარეოდ
დაწერილს მოთხრობასა, ის ანაფერი არ
არის. მაშ მოგეწყინება, რაღა თქმა უნდა
მაგრამ ეს უნდა იცოდეთ, მკითხველო, რომ
მე ამისა ქვემოთ ხელის მოწერაში მკითხვე-
ლის გასართევლად არ ვიყავი.

ხრობასა. მე მინდა ამ მოთხრობამ ჩააფიქროს მკითხველი და, თუ მოიწყენს, ამის გამო მოიწყინოს, იმიტომ რომ ფიქრი და მოწყენა გაუყრელნი და-ძმანი არიან. მე მინდა, რომ მკითხველმა იმიტომ კი არ მოიწყინოს, რომ გასართველი არ არი, არამედ იმიტომ, რომ ჩამაფიქრებელია. თუ ამოდენა იხერხა და შესძლო ამ უხეირო წერილმა, მე ამის მეტი არა მინდა რა და არც მდომებია, ჩემო მოწყენილო მკითხველო! თუ ვერ იხერხა, რა ვუყო? ამით ვინუგეზებ, რომ „ცუდათ ჯდომას ცუდათ შრომა სჯობია“. ამ დალოცვილს ანდაზას რამდენი უხეირო კაცი ხეირიანად გამოჰყავს და გამოუყვანია. მეც იმათში...

როცა ლუარსაბი იმ ზემოდ აღწერილ განცხრომაში ბრძანდებოდა, სიკვდილი იყო, რომ ვისმეს მოეშალა ამისი ქეიფი და ნებიერობა, ე. ი. ტახტზედ დარბაისლურად და პატიოსნად გადაგორ-გადმოგორება. სტუმარი ეჯავრებაო, ამაზედ ამბობდა უგუნური ხალხი, მაგრამ განა სიძუნწით მოსდიოდა ეს ამბავი? აბა თქვენგან არ მიკვირს! სიძუნწე და ქართველი ორივე ერთად მოთავსდება? ყინული და ცეცხლი ერთიერთმანეთს არ დალევენ? თუ ეჯავრებოდა სტუმარი, იმიტომ ეჯავრებოდა, რომ უნდა ამდგა-

რიყო და ტანთ ჩაეცვა. ადგომა კიდევ არაფერი, ეს ესე არ ეზარებოდა ლუარსაბსა: ტანთ-ჩაცმა იყო ამის სიკვდილი. მთელს ზაფხულს ისე გაატარებდა, რომ პერანგის და მის ამხანაგის მეტს არას მიიკარებდა ტანზედ, თუ თავის ნებაზედ მიაგდებდით, თუ არა, მეტი რა ჩარა იყო. ზამთარში კიდევ პერანგზედ ქურქს წამოისხამდა, თუ ვინმე დიდი კაცი არ ეწვეოდა, ესთქვათ თუნდა დიამბეგი. მაშინ, რა დროს ამბავსაც მე ვწერ, დიამბეგი დიდი ბობოლა იყო; ეხლათ, რომ, რაც ეს ოხერი სწავლა შემოვიდა, დიამბეგს დიდ-კაცად არ აგდებენ, თორემ უწინ... უჰ! უჰ! რა დიდი ვინმე ბრძანდებოდა. ასეთი დიდი, რომ კინალამ აზნაურის სტუმრობაზედ ნათქვამი ანდაზა დიამბეგზედ არ გადაკეთდა: კინალამ დიამბეგის სტუმრობა, ნუ გგონია ხუმრობად—არ შეიცვალა. რომ დიამბეგის სტუმრობა ხუმრობა არ არის—ეს ყოველ გლეხ-კაცმა ძალიან კარგად იცის დღესაც და ადრევე კი თავადი-შვილმა იცოდა.

დარეჯანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუარსაბი. ამაში კი, ღვთის წინაშე, ისინი ერთმანეთს არა ჰგვანდნენ; გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნეინა თვალს გააჭყეტდა, შავა-

რდენივით გადმოფრინდებოდა ტახტიდამ, გა-
 დიკრავდა შუბსაფენსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერ-
 ღინსა, გადიცვამდა ჩითის კაბასა—ხანდისხან
 სიჩქარისაგან უკულმაცა—შიშველა ფეხს შეი-
 მოსავდა ჩუსტითა და—ჰერი ბიჭო—დაეშვე-
 ბოდა ჩალურისაკენ, სადაც მოსამსახურენი სუ-
 ფევდნენ, ესე იგი ვაინაჩრობით სულს იბრუ-
 ნებდნენ. საკვირველიც იყო და სასაცილოც
 ამ ჩვენის კნენის ტყუილ-უბრალოდ ფაცა-ფუ-
 ცი. ეს ამოდენა დედა-კაცი ჩაგოდრებული, ჩა-
 სორსლებული ხშირად დილიდამ შუადღემდინ
 ფეხზედ იდგა და გორგალსავით დაგორავდა.
 უსაქმო არ იყო, როგორც სჩანს: იქ მუჯღლუ-
 გუნს წაჰკრავდა საკერავზედ მთვლემარე წირ-
 პლიან გოგოსა, აქ თავში ჩაუტყაპუნებდა ძონ-
 ძებში გახვეულ პატარა მურიან ბიქსა, რომე-
 ლიც მთქნარებით და ზარმაცად სწმენდდა სა-
 ლამოსათვის ჯერ კიდევ წუხანდელ გაქონილს
 შანდალსა; აქ იმას გაუწყრებოდა—რაზედ? თი-
 თქო კნენიამაც არ იცოდა—რაზედ; აქ ამას
 გამოგილანძღავდა—რისთვის?—არც ეს იცოდა
 კნენიამა; დასწყევლიდა, დაჰქოლავდა, დასტუ-
 ქსავდა.—ერთის სიტყვით—მთელის ღამის ნა-
 გუბარსა წამოანთხევდა ქვეშევრდომებზედ,—
 და მერე დაღლილი და დაქანცული შემობრუ-

ნდებოდა; თუ გოგო დაჰხვდებოდა, ვერ მაით-
მენდა, რომ ერთი მუჯლუგუნი კიდეც არ ეთა-
ვაზებინა, „მეხი კი დაგეცასაც“ ზედ დაატანდა,
თუ ქეიფზედ იყო, — და ეგრე ქანც-ვაწყვეტილი
შეგორდებოდა ოთახში, საცა ხანდისხან ხოლ-
მე რუმბსავით გაბერილი თავადი გორავდა
და, თუ ზაფხული იყო, ქერში ბუზებსა სთვლი-
და. ერთხელ ფრიად ღირს-საცნობი სჯა და ბა-
ასი გამართეს. ეს იყო შუა ზაფხულის პაპანა-
ქებაში, სადილ წინ, როცა დარეჯანმა გაათავა
ერთი ზემოხსენებული გვარი მოგზაურობა და
თავში ტყაპუნი და ოფლში გაწუწული შემო-
ვიდა ოთახში. ლუარსაბმა შეხედა და დაინახა
თუ არა, რომ ოფლი წურწურით ჩამოსდის წი-
თელ ლოყებზედ, თავის გულში სთქვა სრუ-
ლიად კმაყოფილმა: — კაი ოჯახის ბურჯია, კაი
მადლიანი დედა-კაცი! გმადლობ, ჩემო გამჩენო,
რომ ამისთანა შემახვედრე.

ესა სთქვა და კმაყოფილი თავისი უბრყვი-
ლო ბედისა გადატრიალდა ერთის გვერდიდან
მეორეზედ ღვთისა და კაცის მადლიერი თავა-
დი ეს გადატრიალება იმის ნიშანი იყო, რომ
ლუარსაბს იამა რამე.

— სად იყავ, შენი ჭირიმე, — ჰკითხა მე-რე
კნენინასა: რომ ეგრე დაიღალე?

— როგორ თუ სადა, შენი კირიმე? ოჯახობაა, სახლია, კარია, თვალ-ყურის ჭერა უნდა, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი, მიუგო კნენამ.

— ეგრე, ჩემო დარეჯან, ეგრე, გეთაყვანე! დელა-კაცობაც ეგ არის და.

— მაშ? მიუგო ქებით თავ-გაზვიადებულმა ცოლმა: ესე უნდა თვალ-გაფაციცებულ დისტრიალებდე მოსამსახურესა. თორემ ჭამის მეტს არას გააკეთებს. ბიჭებს მოვლა უნდა.

— მაშ, მაშ!

— ბევრმა არ იცის, როგორ მოეპყრას.

— მაშ, არ იცის, თორემ, რომ იცოდეს, კარგია, მაშ!

— ხანდისხან ტყუილ-უბრალოდაც უნდა დასტუქსო, რომ გამოლანძლო კიდეც, ცუდი არ იქნება. აი მე გავლანძლავ კიდეც, გავუჯავრდები, დავტუქსავ, დავწყევლი, სულ რისთვის? იმისთვის, რომ შიში და კრძალვა ჰქონდეს, თორემ შენი მტერი!...

— ოღონდაც, შენი მტერი... ოღონდაც!...

— ეს გლეხები არიან: გაქირ ვირსავით თუ ერთხელ შედგა, მერე, თუნდა შეინდის სახრით მისდგე, ფეხს ვერ გადაადგმევინებ, თუ აღრევე დატუქსული არ გყავს.

ოლონდაც, დატუქსული უნდა გყვანდეს, მიუგო ხელახლად თავის ცოლის სიბრძნისაგან გაოცებულობა ლუარსაბმა: ოლონდაც, გაქირ ვირსავით შედგება.

— არა, გეთაყვა, ეს, რაცა ვთქვი, ტყუილია?

— ტყუილი რად იქნება? მართალია, შენოდენა დედა-კაცს სიზმარიც დაეჯერება, წამოროხა უთავბოლოდ ლუარსაბმა. თითონაც არ იცოდა „სიზმარი“ რისთვის ჩააკერა ლაპარაკში.

ორივე დაჩუმდნენ. ლუარსაბმა ჭერს მიაბჯინა თვალები; იქ ჯგუფად ისხდნენ ბუზები. დარეჯანმა მატყლის წინდის ქსოვა დაიწყო.

პატარა ხანს უკან ლუარსაბმა წამოიძახა:

— დარეჯან, აბა, თუ ჭკვიანი დედა-კაცი ხარ, გამოიციან, აიმ ფიცარზედ რამდენი ბუზი ზის?

— აბა სადა?

— აი ჭერის ფიცარზედ.

თურმე, ნუ იტყვით, ამ სასაცილო ლუარსაბსა, დაჩუმებულნი რომ იყვნენ, იმ დროს, ის ბუზები უთვლია! დარეჯანმა არ იცოდა.

— რამდენია? სთქვა დარეჯანმა: მაიცა, ჯერ დავთვალო.

— ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ. აბა ისე გამოიციან, კაცობა ის იქნება.

— ისე გამოვიცნო? მაშ კარგი ოცდა ათი იქნება.

— ოლოლო შენ, ვერ გამოიცან.

-- მაშ რამდენია?

--- რამდენია? გითხრა? არა, არ გეტყვი.

— სთქვი, თუ იცი, რაღა.

— თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს. ოლოლო შენ, მე გამოვიცან.

— დიად, გამოიცან... დაგიფელია, როგორც იმ დღესა ჰქენი, ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ.

— შენც არ მამიკვდე, ის კარგი მამა არ წამიწყდეს, რომ არ დამითვლია.

— მაშ საიღამ იცი, რომ ორმოცია.

-- საიღამ? იქიღამ, რომ გონება მაქვს.

-- განა მე კი არა მაქვს გონება?

— შენც გაქვს, მაგრამ კაცის გონებასთან დედა-კაცის გონება როგორ მოვა? მე ვარაუდით მივხვდი, რომ ორმოცია.

--- რომ არ იყოს ორმოცი?

— ჯარიმა გადამახდევინე

— მაშ დავთვალოთ.

დაიწყეს ცოლმა და ქმარმა ბუზების თვლა. გამოვიდა, რომ ორმოც-და-ათზედაც მეტი იყო.

— გამოიცნო?! სთქვა ნიშნის მოგებით დარეჯანმა: დიად, გამოიცნო. გონება აქვს ამ ჩემ ბატონს და იმიტომ გამოიცნო.

ლუარსაბს შერცხვა, ცოტად აირია.

— გაფრენილან, თორემ ორმოცი იყო, სთქვა სულელმა თავის გასამართლებლად: სწორედ გაფრენილან.

— უფრო კარგი, თუ გაფრენილან, უფრო ცოტა არ უნდა დარჩენილიყო? მანდ ორმოც-და-ათხედაც მეტი არის ეხლა.

ლუარსაბი გაიწურა, ეს რა წამოვროხეო, სთქვა გულშია.

რომ ჩააფუჩყოს თავისი მახეში გაბმა, კბილების კრაქუნით, რომელსაც კნეინა ღიმილს ეძახდა, სთქვა:

— დალახვრა ღმერთმა, — ეგ ველარ მოვიფიქრე ბიჭოს!... თითქო ოთხჯერ დავთვალე.

— აკი არ დამითვლიაო.

— შენგან არ მიკვირს! რომ არ დამეთვალა, სოლომონ ბრძენი ხომ არ ვიყავ, რომ ისე გამომეცნო. როგორ არ დავთვალე, აი დალახვრა ღმერთმა, — შემცდარვარ, თორემ გაჯობებული აი, ჩემო სულიკო! მე და ჩემმა ღმერთმა, გაჯობებული.

სთქვა დ^ე გაცრუებული ლუარსაბი შაქარ-

სავით გაუტკბილდა თავის ამ ჟამად გამარჯვებულ მეუღლესა.

— აკი არ დამითვლიაო, შე ეშმაკო, შენა! მიატანა ღიმილითვე კნეინამა.

— ხომ გაგიტყდი, შენი კუჭისა, რა გინდა.

— შენი სიცოცხლე და ბედნიერება, ჩემო ტურფავ! რა უნდა მინდოდეს სხვა.

— დარეჯან!... უთხრა გულნატკენად და მორცხობით ლუარსაბმა: დარეჯან!... თუ გიყვარდე, ტურფას ნუ მეძახი.

— რატომ, შენი ჭირიმე? რატომ?

— ჩემოდენა კაცს არ უხდება, შენ გეთაყვანე: ტურფას გოშიას ეძახიან, ეგ ძაღლის სახელია, აბა რა კაცის საკადრისია ეგ სახელი?

— მაშ შენ ჩემი გოშია არა ხარ? არა ხარ განა? მე შენგან ეს პირველად მესმის, მიუგო გულ-ამომჯდარად დარეჯანმა, რადგანაც ეგონა, გოშიობაზედ რომ ხელი აიღოვო, სჩანს გულიც აუყრია ჩემზედაო.

ლუარსაბი მიხვდა, რომ გული ატკინა და ტყუილ-უბრალოდაც ატკინა, — და რომის გულ-აყრილობის ფიქრი გაუფანტოს, უთხრა კბილების კრაჭუნით:

--- ჰო, გეთაყვა, ჰო, შენი გოშია ვარ,

მაშ რა ვარ? პირწყლიანი დედა-კაცი არა ყოფილა ეს დალოცვილის შვილი,—სთქვა თავის გულში ლუარსაბმა: მოლექსესავით რა ღამე-ზად მოაწყო ჩემი გოშიობა!... რა ენის პატრონია? როგორ იხერხა!...

თითონაც უნდოდა ერთი ამისთანა ალერსი მოეწყო რამ, მაგრამ, როცა ეს გაჭირება დაადგებოდა, თვალებში სულ ზურგიელი, თარის დოში, არტალა ნივრით და სხვა ამისთანა გაეჩხირებოდა ხოლმე. აბა ამ საგნებით რა ალერსს გამოხატავს კაცი? მაგრამ ლუარსაბმა მაინც კიდევ მოახერხა წყლიანი სიტყვა:

— შენ იცი, ჩემი რა ხარ? სულის წიწმატი, გულის ტარხუნა, გონების, აბა რა ვთქვა? —თუნდა მარილი იყოს. კარგად არ ვთქვი, ის კარგი და სახელოვანი მამა ნუ წაგიწყდება? კარგი მოწყობა არ იყო?

წამოროშა ესა და მხიარულობის ნიშნად დააკრატუნა კბილები თავის პირწყლიანობით აღტაცებულმა ლუარსაბმა. არც დარეჯანი დარჩა უსიამოვნოდ. ხშირად გაუტარებიათ ამრიგათ დრო ჩვენს ცოლ-ქმარსა. ნეტავი იმათ, მკითხველო!...

III

ლუარსაბმაც კი იცოდა ბიჭების „დაწიოკება“, როგორც თითონ იტყოდა ხოლმე. მარ-

თალია, ცოტა ზანტი იყო, მაგრამ იმოდენა მამულ-დედულის მოვლა არ უნდოდა? ეს მამულის მზრუნველობა ძალას დაატანდა ხოლმე და წამოახტუნებდა ტახტიდამა. მაშინ უნდა გენახათ, რა ლამაზი იყო ჩვენი ლუარსაბი: ფეხშიშველა, ლურჯი კალმუხის ქუდით თავზედ, წითელ პერანგის, მის განუშორებელ ამხანაგის, ანაბარას, გულგადაღელილი, ფაშვიანი, ჩიბუხით ხელში მიგორდებოდა მუაჯრის გადასაყუდებელთან და გადასძახებდა ძილისაგან გაბოხებულ ხმითა თავის მოუტრავს დათოსა:

— დათო! ხორცი ხომ ჩამოიტანე ბაზრი-
დამ (იმ სოფელში ბაზარიც გახლდათ).

— დიალ, შენი ქირიმე.

— რა ნაქერია?

— ჩალაღაჯი.

— სამწვადედ?

— სუკი ვიშოვე, შენი ქირიმე.

— ძვირფასი კაცია, გაიფიქრებდა ხოლმე მაღლიერი მებატონე. პერე დათოს ეტყოდა: ბარაქალა, ჩემო დათო! თუ კაცმა დაივიწყა, ღმერთი არ დაივიწყებს ბატონის ერთგულობასა. ბარაქალა! შენ ჩემი მარჯვენა მკლავი ხარ, მაგარი მკლავი.

დათო თავს მოიფხანდა ხოლმე და უხეიროდ გაიღიმებდა ამგვარ ქებაზედა.

— მეზვრემ მწვანელი მოიტანა? ჰკითხავდა კიდევ ბატონი.

— მოიტანა.

— ტარხუნა ხომ არის?

— გახლავს.

— კიტრი?

— კიტრიც გახლავს.

ლუარსაბს იამა, ტახტი რომ ყოფილიყო, ერთი ორჯერ მაინც გადატრიალ-გამოტრიალდებოდა.

— მაშ სახლი სავსე ყოფილა, სთქვა ბატონმა სიამოვნებით.

— როდისა გხლებიათ ნაკლული, შენი ჭირიმე, რომ ეხლა იყოს?...

— ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოჯახის პატივი და სახელი ერსაგულმა ყმა ქვეყანას უნდა მოსდოს. ბარაქალა! თუნდა ნაკლული იყოს, უნდა სთქვა, რომ სავსეაო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ,—ეს ყველაფერი იცი.

— ამოდენა კაცი შენს ხელში ვარ და როგორ არ მეცოდინება, შენი ჭირიმე!

— ეხლა ერთი ეს ვიკითხოთ,—სთქვა პატარა ხანს უკან მზრუნველმა მებატონემ: ურმები გაისტუმრე?

— გავისტუმრე, შენი ქირიმე! ეხლა თუნდ ორლობეებს იქმნებიან გაცილებულნი.

— სად გაისტუმრე?

— ყანაში შენი ქირიმე!

— რამდენია?

— ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

— რატომ ბეგრისა ხუთმეტი არ არის?

— ხუთმეტი ჩვენ კაცებში თავის გაჩენაში არ შეგბოლს, შენი ქირიმე, და დღეს საიღამ იქნებოდა!

— ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო, ვეჟო! რატომ არ არის? მე არ ვიცი, ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. როგორ იქნება, ბატონს სამსახური უნდა, მაშ მე ბატონი აღარ ვყოფილვარ!... გაგონილა!... ფიქი! ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. მე ვუჩვენებ იმათ, რომ მე ბატონი ვარ და ისინი ყმები პრიან.

მართლა და ლუარსაბსა თავის დღეში ათის ურმის მეტი არ შეჰბმია და რაზედ გაწყრა ეგრე უწყალოდ? დათოსაც არ ესმოდა, — ეს წყრომა რის ნიშანი იყო. გაუკვირდა და ბატონს ყურება დაუწყო, ხომ არ გაგიჟდაო. დიად, ლუარსაბი კი იქნება, რომ გაგიჟდეს!... და თუ ტყუილ-უბრალოდ გაწყრა, მაგისი საბუთები სულ გოგრაში ჰქონდა. როგორც ამისი

ძვირფასი კნენა, ისე თითონაც ძალიანა ჩემობდა მოსამსახურეების და ყმის მოხმარებასა.

— გლეხ-კაცს ეგრე უნდა მოეპყრას ბატონიო, იტყოდა ხოლმე ბრძენი თავადი: ეგრე უნდაო, რომ ყოველ ცისმარე დღეს ეშინოდეს, თორემ ღორის მკბენარსავით, რომ გლეხკაცი ფეხზედ დაისო, თავზედ აგაცოცდებო. მაშ? შიში შეიქმს სიყვარულსაო.

ოღონდაც, ჩემო ლუარსაბ, ოღონდაც!

ის კი არ იცოდა ამ ბედნიერმა ადამიანმა, რომ უმიზეზო და ამგვარ ტყუილ-უბრალო აპილბილებაზედ გლეხებს სულ სხვა მსჯელობა და დასკვნა აქვთ ხოლმე. ეჰ, შენ რაც გინდა სთქვი, მკითხველო, და ამ ცოლ-ქმარს კი ეგონა, რომ თუ მუცელი მაძლარი აქვთ, ამგვარი ყმების მოხმარების ცოდნისაგან აქვთ.

ამისთანა სულელობას ჩვენი გულ-წრფელი თავადი ეძახდა ბიჭების „დაწიოკებასა“. დარწმუნებული იყო, რომ ეს „დაწიოკება“ ისე აუცილებლად საჭიროა ოჯახისათვის, როგორც სმა-ჭამა კაცისათვისა. ამიტომაც, რომ შემოვიდოდა ოთახში, თავის თავის კმაყოფი-

ლებით ეტყოდა ხოლმე ცოლსა:

— ძლივს არ გავისტუმრე ურმები (ტყუილიც უყვარდა ჩვენს ლუარსაბსა), ძლივს! და-

ლახვროს ღმერთმა გლეხ-კაცი! ვეჟო, მინამ თავს არ დაადგები და კარგად არ დასწყვილებ, ხელს კი არ გასძრავს და გაგონილა! მე რომ არ ვყოფილიყავ, ყანა მინდორში დაგვიღებოდა.

— ეგრე, შენი ქირიმე, გაუკეთებდა გულის და თავს უფრო მოაწონებინებდა დარეჯანი: ეგრე უნდა. მას აქედ, რაკი ევამ ადამი შეაცდინა, მას აქედ ნაბრძანებია ღვთისაგან, რომ ჩვენის ოფლით პური უნდა ვკამოთ.

— ეგ თავადებზედ ხომ არ არის ნათქვამი, გლეხებზედ არის ნათქვამი, გლეხებზედ, — მიუგო ლუარსაბმა.

— მაშინ თავადები სად იქნებოდნენ?

— როგორ არა, იყვნენ: ჩვენი გვარი მაშინდელია.

— რას ამბობ? ისე ლაპარაკობ, ასე გგონია, არა იცოდე-რაო. მაშინ ადამის და ევას მეტი არავინა ყოფილა და ადამი თავის თავზედ თავადი ხომ არ იქნებოდა?

— მართლა, ეგ კი ველარ მოვიფიქრე. არა, გეთაყვანე, ის რა ხე იყო, იმათ რომ ხილი მოიპარეს?

— ხე ბოროტისა და კეთილისა.

— ეხლა აღარ არის იმისთანა ხე?

— როგორ არა, ამბობენ, რუსთ ხელმწიფის ბაღში ერთი ოქროს ოთახიაო, იმაში არის, სულ იაგუნდის ფოთლები ასხიაო.

— ზურმუხტისა იქნება, გაუსწორა ლუარ-
საბმა.

— ჰო, მართლა ზურმუხტისაა, ზურმუხტიც ხომ ფოთოლსავით მწვანეა; დიად, ზურ-
მუხტისა, სულ ალმასები და იაგუნდები ასხია
ბილის მაგიერად.

— ნეტავი მაქამა, აბა გემო იმაში იქნება.

— ძალიან კი მიგიშვებენ: ქვიშაზედ
უმრავლესი ჯარი ახვევია თურმე.

— მაშ ხონტქარს როგორ მოუპარვინე-
ბია!

— აი როგორ: ერთი ფერია ყოფილა, ფერია არწივად გადაქცეულა, შეპარულა, მო-
უგლეჯია ერთი დიდი ალმასი, ჩაუყლაპავს და
ისე გამოპარულა.

— წაუღია, წაუღია! რა ეშმაკი ყოფილა!

— მაშ, წაუღია. მერე დედოფალმა შებ-
ძანებულა, უნახავს, რომ ერთი დიდი ალმასი
აკლია, მაშინვე რუსთ ხელმწიფისთვის შეუტ-
ყობინებია. რუსთ ხელმწიფე მაშინვე მიმხედა-
რა, რომ ეს ხონტქარის საქმეა და ომი დაუწ-
ევია. ის ომი ხომ დღესაც არ გადაწყვეტილა.

— მაშ შერჩა, შერჩა?

— ვინ იცის? ჯერ ომი არ გათავებულია.

— ნეტავი მე მამეპარა.

— ხომ დაგატყობდნენ.

— რომ არ შევატყობინებდი: ჩავყლაპავდი და მუცელს ხომ ვერ გამიჭრიდნენ.

— გაგიჭრიდნენ კი არა, მეტსაც გიზამდნენ.

— რა ეცოდინებოდათ, რომ მე მაქვს?

— შენი ჭირიმე, მკითხავს ვერ იშოვიდნენ, რომ ეკითხნათ.

— მართლა, ეგ აღარ მომაგონდა. დაიცა რა გითხრა: ადამმა რომ შექამა, ის რაღა იქნა?

— კუნძულელ ხელმწიფეს ზღვაში ეპოვნა თურმე და იმასა აქვს.

— აბა, დახე ღვთის სამართალსა! მე მეპოვნა, უფრო მადლი არ იქნებოდა?

— მერე ვინ შეგარჩენდა? ორასი წელიწადია თურმე მაშრიყ-მადრიბის ხელმწიფე სულ იმისათვის ებრძვის კუნძულელსა.

— აქამდინ ვერ წაართო?

— ვერა.

— პაი, პაი, პაი! ღონიერი არა ყოფილა ისიცა!...

— მე კი არ ვიცი, რომ ღონიერი ყოფილა!... ხელმწიფე და უღონო გაგონილა!

— ერეკლე მეფე რომ ყოფილიყო ეხლა, ის კი უთუოდ წაართმევდა, დიდ ვაჟ-კაცს ამბობენ.

— ის, რასაკვირველია, წაართმევდა, მაგრამ სად არის?

— ცოდო არ არის, ის ეხლა მიწაში ღვებოდეს და შენი მაჯლი დავით კი ცოცხალი იყოს!

— აბა უყურე წუთის-სოფლის მუხანათობას! ეგ რა კიდეც, თამარ-დედოფალი შავ-მიწაში უნდა იყოს და შენი რძალი ელისაბედი კი მზეს უყურებდეს!

✠ აბა წუთის-სოფლის ანგარიში ეგ არის და, დაატანდა ლუარსაბი და ამოიოხრებდა, მერე ისე, რომ სანთელი წინა სდგომიყო, გააქრობდა.

დილით ლუარსაბი და მისი მეუღლე კნეინა დარეჯანი, რაკი მოიცილიდნენ იმ საუცხოვო ოჯახის მოვალეობისაგან, რომლის ნიმუშიც ზევით მოვიხსენიე, მიუჯდებოდნენ ჩაის და ერთი ლაზათიანად გაიბერებოდნენ თბილის წყლით, როგორც ამბობს ჩვენი გლეხ-კაცი. პატარა ხანს უკან, ორიოდ გონიერ ბაასის შემდეგ, თუნდ იმის მსგავსისა, როგორც ზემოხსენებულია, სადილობაც მოვიდოდა, ერთი მაშინ მიძლებოდნენ „ძველებურადა, ჩვენებუ-

რაღა, “—და ლუარსაბი რაღაც დაღლილის სია-
 მოვნებით წამოიძახებდა ხოლმე გულ-წრფელად:
 „გმადლობ შენ, უფალო, რათა განმადღე მე.“
 ამას იტყოდა თუ არა და, გამოისახავდა პირჯ-
 ვარსა, მსწრაფლ სუფრიდამ იქავ ტახტზედ გა-
 დაგორდებოდა და სრულიად კმაყოფილი თავი-
 სის ცხოვრებისა, დაიკრავდა მუცელზედ ხელს
 და იტყოდა რაღაც ტრაბახობითა: „მე თუ უს-
 წავლელი ვარ, მე ვიცი... რა ჰქვიან... მე ვი-
 ცი, შიმშილით კუჭი მიდნება, დიად, მიდნება!
 ზედაც ემცნევა ჩემ სტომაქსა.“ გამოსაცდელად
 ერთს კიდევ დაიკრავდა მუცელზედ ხელსა,
 თითქო სინჯავსო, კარგად არის გატენილი,
 ზუ არა, და რა ნახავდა, რომ კარგად არის,
 როგორც ცხენი, დააკრაჭუნებდა კბილებს მე-
 ტის სიამოვნებისაგან: „დიად,—კიდევ იტყოდა:
 ლუარსაბი, უსწავლელი გახლავთ, იმიტომაც
 მშიერია.“ სადილს შემდეგ ძილი, მერე ისევ
 გაღვიძება, მერე ისევ ჩაი, მერე ვახშამი და
 ბოლოს ისევ ის სატრფიალო ძილი, — და ეს-
 რედ ტკბილად და აუზღვრევლად მიდიოდა ამ
 ორთა უმანკო სულთა უბოროტო ცხოვრება
 ამ წუთის-სოფელში, რომელმაც ისე არაფერი
 არ იცოდა ამათის ვინაობისა, როგორც ამათ

არა იცოდნენ-რა, ჭამა-სმის გარდა, ღვთისაგან განაჩენი ამ მუხანათის წუთის-სოფლისა.

IV

ამ ყოფაში და ჭკუის გონიერ ვარჯიშობაში გადიოდა დილა. როცა სადილს უკან ლაზათიანად გამოიძინებდნენ ცოლ-ქმარნი, როცა საღამოზედ ნიაფი ფრთას გაშლიდა და ბაღჩის ღობის გრძლად გაშლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, მაშინ კნენა დარეჯანი ერთ ბალან-გაცვივნულ ხალიჩას ჩრდილში გააშლევინებდა და დაბრძანდებოდა ხოლმე თავმოშორე პატარძალივით თავ-დახურული, წარბებ-აჭიმული და გამოპრანჭული. ლუარსაბიც თავის განუშორებელ ჩიბუხით ხელში ჩამოვიდოდა და ქოშებით შიშველ ფეხებზედ, ხშირად წითელი პერანგის ანაბარას და უფრო ხშირად ლურჯ კალმუხის დარბაისლოურად ჩატეხილ ქუდით ბოლთასა სცემდა გრილოშია.

საღამო ხანი—როგორც მოგეხსენებათ—ჩვენს სოფლებში და ნამეტნავად კახეთში სადარბაზო ხანია. რაც ეს რაღაც წყეული განათლება შემოვიდა ჩვენს ქვეყანაში, რასაკვირ-

ველია, მეტად თუ ნაკლებ, ეს საქებური ჩვენი ძველი ჩვეულებაც დაჩაგრა, ასე რომ ზოგიერთნი განათლებით გაჩაჩხულნი ეხლა ვიზიტობენ, თორემ უწინ კი სალამო ხანი დიდს პატივში იყო. ამიტომაც სალამობით დარეჯანი ეგრე გამოიპრანჭებოდა ხოლმე და ასე იფიქრეთ — უკაცრავოდ კი არ ვიყო — საკურთუმესაც კი იკეთებდა. მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე ვწერ, ჯერ კრინოლინი არ იყო — და თუნდ ყოფილიყო კიდევაც, იმ სოფლამდინ ვინ მიახწევინებდა მაგ იუბკების მეუფესა. ყველამ კარგად იცის, რომ განათლება ფეხ-მძიმედ დადის, ნამეტნავად ჩვენში ასკინკილობს, და აბა იმ სოფელში ეგრე ჩქარა როგორ მიიტანდა სახელოვანს „ხაბარდასა“. სწორედ გითხრათ, ზოგიერთ სოფლის ორლობეებშიაც ვერ გაეტეოდა ეგ განათლებული კრინოლინი, თუნდ რომ მისულიყო კიდევაც.

— ქალბატონი ადღეგრძელო ღმერთმა, — უთხრა ერთხელ ერთმა ლამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარძალმა გრძელ კავების ქნევით და ცოტად ტუჩების პრანჭვითა.

— აი ღმერთმა გაცოცხლოს, ჩემო ბაბა-ლე! რასა იქ, ხომ კარგადა ხარ? მოიკითხა თავის რიგზედ დარეჯანმა, მაგრამ ისე კი, რომ

პატივი კნეინობისა სრულიად არ დაუმცირებია.

— რაღა რასა ვიქ, შენი კვნესამე! ჩვენბიანთ ვენახში ჩვენი კამბეჩი შაპარულა და მეველეებს დაუჭერიათ. ეხლა ორი დღეა ბაკში ჰყავთ დაჭერილი. ეხლა, შენი სახელის ჭირიმე, ამას გემუდარები, გვაპატივებინოთ, აგრემც ჩვენი ნათელ-მირონობა დღეგრძელობას მოგიმატებს, შენი კვნესამე!

--- რა? მითამ გამოგაშვებინოთ?

— ჰო, შენმა მზემ, ახლა ჩვენი ვედრება ეგ არის, ქალბატონო.

— როგორ იქნება, ჩემო ბაბალე? ახლა, მართალია, შენ ჩემი ნათელ-მირონი ხარ, მაგრამ სოფელი აყაყანდება, ყველა მაგას მოჰყვება.

--- აგრემც ღმერთი ბატონის თავს გიდღეგრძელებს, და მაშინ, როგორც გნებავთ, დამსაქმეთ. აი ეხლაც, შენი კვნესამე, ერთი გაბმა აბრეშუმი მოგართვი, ღმერთი და თქვენი წყალობა თუ კიდევ შეგვადლებინებს, კიდევაც თქვენი ყურ-მოჭრილი ყმანი ვართ.

ბაბალემ ჯიბიდან ამოიღო ერთი გაბმა აბრეშუმი და მიართო კნეინასა. კნეინამ გამოართო და ამოიღო ქვეშ, ზედაც დაატანა:

— ეგ რომ არ ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც შემოძლიან, არ გაგირიგებდი? ლუარსაბ!

ლუარსაბ! დაუძახა ქმარსა, რომელიც შორი ახლო ბოლთასა სცემდა და ერთი ორჯერ მსუნავსავით მაცდურის თვალით გადმოხედა კიდევ მოხდენილ პატარძალსა.

ლუარსაბი მოვიდა.

— ქა! ბაბალეს კამეჩი მეველეებს დაუმწყვდევიათ და გემუდარება—გამოაშვებინეო.

ლუარსაბმა შეხედა პატარძალსა, რომელმაც ჩვეულებისამებრ თავი იქით მიიბრუნა. ლუარსაბმა დააკრაჭუნა კიდევ თავისებურად კბილები სიამოვნების ნიშნად, მითამ-და სამაცდუროდ გაიღიმა.

— კამეჩიო!...

— ჰო, კამეჩი,---დაატანა დარეჯანმა: აი ერთი გაბმა აბრეშუმიც მოგართვა.

— მაშ კარგი!... დათო! ბიჭო! დათო! დაიყვირა ლუარსაბმა: ჩადი და უზბაშს უთხარი, ჩემი ნათლი-დედის კამეჩი ეხლავ გაუშვას, თორემ იქაურობას სულ მტვერს ავადენ.

სთქვა, ერთი კიდევ მაცდურად დააკრაჭუნა კბილები და გამარჯვებულსავით ამაყად წავიდა ისევ ბოლთის საცემლად.

— აი აგრემც ღმერთი მაგაზედ უფრო მეტს ღიდებას და პატივს მოგცემს, აგრემც გაგაპატიოსნოს ღმერთმა და ერთი კაი ვაჟი-

შვილი მოგცეს და მე ძუძუ მაწოებინოს, შენი კვნესამე, შენი, ბატონო და ქალ-ბატონო!

— ხედავ, — უთხრა დარეჯანმა, როცა ლუარსაბი წავიდა: ხედავ, რა რისხვა შეუთვალა, იქაურობას სულ ააწიოკებს.

— დიდება აქვს, შენ გენაცვალე, და იმიტომ.

— ეგეც ხომ, მაგრამ ხმაც დიდი აქვს სოფელში გავარდნილი. აი დავით, ჩემი მაზლი: იმას კაცად არავინ აგდებს.

— აბა, შენი კვნესამე, იმათ ფეხი სად მოუწვდებათ თქვენამდინ, ელისაბედიც მითამ თავადის-შვილის ცოლია და თქვენაცა?

— ახლა იმასა ჰკითხე ზოგი, იმისთანა დიდი კაცი აქ არავინ არის.

— უი, უწინამც დღე გაუქრება! გუშინ მეზობლიანთას გახლდი, იმათი გოგოც იქ მოვიდა. რაც იმან იმათზედ ილაპარაკა, ადამიანისაგან არ გაგონილა.

— რა, გეთაყვანე, რა! ჰკითხა აჩქარებით და მოუთმენელად დარეჯანმა.

— რა და რა? ისა, რომ საწყალ გოგოს თავისის თითებით მოგროვილის ფულით ერთი ჩითმერდინი უყიდნია, იმას უნახავს და წაურთმევია. ეხლა თურმე თავზედ იკრავს. გო-

გოს ცოდვით აღარა ვართ, ქალბატონის მზე-
მა, ისე გულ-ანატირად ლაპარაკობდა ბედ-შა-
ვი. მე ხომ თქვენის ფეხის ნატერფალიც არა
ვარ, მაგრამ მაგას მეც ვითაკილებდი, მამა მი-
ცხონდა!

— უი! უი! დახე იმას, იმ წყეულს! ამას
იქით, როგორღა ამბობს, რომ თავადის შვი-
ლის ცოლი ვარო. წართმევა არაფერი, ეგ, რა-
საკვირველია, ქალბატონის ნებაა: გოგოც ჩე-
მია და ჩითმერდინიც, მაგრამ გოგოს ჩითმერ-
დინის თავზე შემოკვრა სწორედ თავ-ლაფის
დასხმაა. კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც ნახირ-ნახი-
ხირო. აი მეხი კი დაეცა. ისიც, ამას იქით,
ჩვენში ერევა, თავადის-შვილის ცოლი ვარო!
სხვა არა უთქვამსა-რა გოგოსა?

— სხვა არა მოუხსენებია-რა.

— ნუ დამიმაღავ, ჩემო ბაბაღე! ხომ იცი
მე შენი მწყალობელი ვარ: თუ უთქვამს კიდევ
რამე, მითხარი.

— არაფერი არ უთქვამს, მამი-ჩემის ცხო-
ვნებამ, თორემ, რომ ეთქვა რად დაგიმაღავთ.

— რა ვიცი? იქნება გეშინოდეს-მეთქი.

— თქვენისთანა მწყალობელი რომ კაცს
სადმე ეგულებოდეს, იქ ვიღასი უნდა ეში-
ნოდეს.

— მეც ეგ უნდა მეთქვა, ჩემო ბაბალო!

— მართალია, გლეხები გახლავართ, მაგრამ ჩვენც გვესმის ესენი. ვისი უნდა მეშინოდეს, თქვენ აქა მყავხართ.

— მაშ სხვა არა უთქვამსა-რა?

— არა უთქვამს-რა, აგრემც ჩემზედ მიწა ნუ გენახოთ.

— იტყოდა.

— ის ერთი დედის-ერთა შვილი არ ამამიწყდეს, არა უთქვამს-რა.

— მართლა, შენი შვილი რასა იქმს?— ჰკითხა მერე დარეჯანმა, რომ ვერას გახდა-რა.

— რაღა როგორ არის, შენი კვნესამე, ქალბატონო! ავად შენი მტერი გყვანდეს, ავად მე ისა მყავს. რა არ ფუყავი: ბალახებში არ ვაბანე, არ შევალოცვინე, შანები არ შევაბი, მაგრამ ვერაფერმა ვერ უშველა, აგრემც არა ეშველოს-რა შენს მტერსა! თქვენთანაც კი მომასწავლეს, ვითომც თქვენ უებარი ლოცვა იცოდეთ, — მიშველეთ რამე, აგრემც მაგიერს ღმერთი გადაგიხდით.

— მე მართლ შაკიკის ლოცვა ვიცი და დასუნთქვილისა. განა შენ-ის შვილის სენი — შაკიკია?

— ჰო, თქვენმა მზემ, შაკიკი გახლავთ. ლამის თავი გაუხეთქოს.

— გოგო, ლამაზისსეულო! დაიყვირა კნენამ: წადი საწერ-კალამი და ქაღალდი, ქეჩის ქვეშ რომ ნაბარათევია, ჩამოიტანე. მე დაგიწერ ლოცვას, ჩემო ბაბალევ. დაწერილი ქაღალდი იმ მხარეს დააკარ, რომელიცა სტკივა, ეგრე იყოს ორი-სამი დღე, თუ შაკიკია, გააქარწყლებს მაშინვე.

ვერ უყურებთ, მკითხველო! კნენა დარეჯანი მე უსწავლელი მეგონა და დახეთ, რა ები სკოდნია? ეხლა მომაგონდა, რომ იმისი განაყოფი რძალი ელისაბედი, რომელიც ორგანაც მოვიხსენეთ, თურმე ჩუმად ქვეყანაში ჰლაპარაკობდა, რომ ვითომც დარეჯანმა ჯადოობაც იცისო, ვითომც სოლომონ ბრძნის წიგნიც წაეკითხოს და ამიტომაც ღმერთი უწყრება და შვალს არ აძლევსო. ამისთანა ცილის წამებას როგორ დავიჯერებ? მაგრამ ელისაბედი კი ფიცით იჭეკებოდა, რომ ეგ ეგრეაო. მაინც არ დავიჯერებ: რძალი — როგორც მოგეხსენებათ ჩვენის კურთხეულის ცხოვრების ამბავი — რძლის მტერია. განა ამისთანა ჭორები მოუგონია ელისაბედს დარეჯანზედა?

ამ დროს ძაღლმა, რომელიც შორი-ახლო იწვა და წაეყო ცხვირი მიწაშია, დაიყუთა, მაგ-

გრამ, რაკი თვალი გაახილა და დაინახა ორი მომავალი დედაკაცი, ისევ ხმა გაიკმინდა და ღრენით გაჯავრებულსავით ისევ ცხვირი ფეხებით-ამოთხრილ მიწაში ჩაჰყო. დარეჯმანმაც მოიხედა ამ ხმაურობაზედ და დაინახა კნენი ელისაბედი და იმის ჩითმერდინით დარბეული, გულ-დაჩაგრული გოგო.

დარეჯანი ფეხზედ წამოდგა.

— მობძანდით, ჩემო რძალო! მიაგება სიტყვა ელისაბედსა: ძლივს არ მოგვიგონეთ.

— შენმა სიცოცხლემ, მოცლა არა მაქვს. ეს ისაო, ეს ესაო, სახლია, კარია, ხომ მოგეხსენებათ.

— აქედ მობრძანდით, აქედ უფრო ნია-
ვია, მოიპატიჟა დარეჯანმა.

— სულ ერთია, სთქვა ელისაბედმა და წაიძრო ფეხიდან კროული ჩუსტები, გადმოვიდა ხალიჩაზედ და ჩაჯდა დარეჯანის გვერდით.

— სხვა როგორა ბრძანდებით, ჩემო რძალო? ჩემი მაზლი დავითი ხომ კარგად სუფევს, — დაიწყო ისევ დარეჯანმა.

— კარგად გახლავთ, — მიუგო ელისაბედმა.

— შინა ბძანდება!

— აბა ამისთანა ღროს კაცი შინ დადგება, მამულის და მოსავლის პატრონი, — ყანა-

შია ეს ორი დღეც იქნება, სთქვა რაღაც ნიშნის მოგებით ელისაბედმა და უნებლიედ შეხედა ლუარსაბსა, რომელიც ბოლთასა სცემდა და რომელსაც ფეხზედ ეკიდა მოსავალიც და მამულიცა.

დარეჯანს ეწყინა. ამას ეგონა, რომ ელისაბედმა სახრე ლუარსაბისაკენ გადმოიქნია.

— რასაკვირველია, ვისაც კაცი არა ჰყავს და არ აბადია, რომ ჩააბაროს სახლის პატრონობა, და ვინც ასე გაზდილა პატარაობითვე, რომ არც მზე დასიცხავს და არც ავნებს, ის შინ არ დადგება,—ჩემი ლუარსაბი მაგას ვერა იქს.

— განა მაგაზედ მოგახსენე — დაასწრო ელისაბედმა.

— მეც განა მაგაზედ მოგახსენე—დაატანა დარეჯანმა: მე მარტო ეს უნდა მეთქო, რომ ჩემს ლუარსაბს ჯერ ისე არა გასჭირებია-რა, რომ გლახობა ჩაიდინოს.

— გლახობა ჩაიდინოსო!... რას ბრძანებთ, ჩემო რძალო? არა თქვენმა მზემ! ვინც მოსავლის დროს შინ არა დგება, განა იმისაგან, რომ გაჭირებულია, ან გლახობა ჩაიდინოს და მესვეურსავით მკაში ბეგრის ხალხთან ოფლი იწუროს? თქვენც არ მამიკედეთ. აი თუნდ თქვე-

ნი მაზლი,---განა გლენხია, ან გლენხოზას იდენს, რომ ყანაშია? სულაც არა, თქვენმა მზემ! მუშები იქა მკიან და იმას კი, როგორც შეჭფერის თავადიშვილის პატიოსნებასა, ხელზედ ლამაზი ნაგეში მიმინო უზის და ნადირობს. გუშინ სალამოზედაც, ჯერისთვის რომ ბიჭი ამოვიდა, ერთი აბგა მწყერი გამოეგზავნა. რა სათაკილოა, თქვენი ჭირიმე? მეფეები ნადირობენ და იმისთვის რა სათაკილოა!..,

— არა, თქვენმა მზემ, ჩემო რძალო, მე ჩემს მაზლზედ არ მომიხსენებია. ისიც ლუარსაბის ძმა არ არის, ერთის სისხლისა და ხორცისა? განა არ ვიცო, რომ სხვებსავით ხელებს არ დაიბებრებს ნამგლის ჭერიტა და არც ამ პაპანაქებაში დაისიცხება. განა არ ვიცო, ნამდვილის სისხლის თავადიშვილი ამას ვერ აიტანს,—და, სწორედაც მოგახსენო, არც საკადრისია: თავადს თავადობა უნდა ეტყობოდეს და გლენს—გლენხოზა.

— მართალი ბრძანებაა, თქვენმა მზემ!

— არა და, რომ არ იქნება: მთა და ბარი ვის გაუსწორებია?

— არავის, თქვენმა მზემ, ღვთის ბრძანებას ვინ წაუვა?

— ამ დროს ფეხის ხმაურობაც მოესმა და-

რეჯანსა, მოიხედა და დაინახა თავისი გოგო, ლამაზისსეული, რომელსაც ხელში ეჭირა რაღაც ნაბარათევი და თავ-მოტეხილი წამლის მინა, რომელიც საწერლობას ჰთამაშობდა.

— რა დაგემართა აქამდინ? ის კიდეც წავიდა, უბძანა დარეჯანმა.

— ჯერ კიდევ იქ გახლავთ, ჩალოურშია თაფლოვასთან, მიუგო გოგომა.

— მაშ კარგი, სთქვა დარეჯანმა, დაიღო მუხლებზედ ქალღი და დაიწყო შაკიკის ლოცვის წერა. ამ დროს ლუარსაბიც მოვიდა ახალუბ და შალვარ-ჩაცმული, მოიკითხა ზრდილობიანად თავისი რძალი და გაგორდა იქვე ხალიჩის ახლო მწვანე ბალახზე და, დაასვენა რა ჩიბუხის ტარი თავის ღირსეულს მუცელზედა, — დაუწყო პირაღმა ყურება გუმბათიან ცასა.

მშვენიერს სურათს წარმოადგენდა ეს კრება. აღვწერ, თუ კი შევიძელ. ჯერ გოგოვად დავიწყეთ.

სასაცილო რამ იყო ეს ლამაზისსეული: ერთი რაღაც უშნოდ ჩასუქებული, ჯმუხი, ჭუჭყიანი. ტანზედ ეცვა ხამის ჩითის კაბა, ჭუჭყისაგან ვერ გაირჩეოდა, რა ფერისა იყო; კალთები აქა-იქ გამომწვარი ჰქონდა ზამთარში ცე-

ცხლთან ახლო გდებისაგან, ბოლოები სულ მომპალი და შემოფხრეწილი ჰქონდა; დახეულებიდან გამოჩანდა ერთი რალაც დამპალი საბნის ნაგლეჯი, კაბის ქვეშ გარშამო ჩამოკიდებული, მითომ და იუპკაა! აი მეზი კი დაგეცა! ამასაც კი სდომებია იუპკა! თავზედ ეკრა შიგა და შიგ ამოფლეთილი ჩითმერდინი, ქალბატონის გამონაცვალი. იმ ამოფლეთილებში მუთაქის მატყლსავით დასორსვლილი შავი — უკაცრავოდ არ ვიყო — წილიანი და დაუვარცხნელი თმა მუქა-მუქად ამოშვეროდა. ქუსლებ-დახეთქილი, მუგუზალსავით შავი ფეხები, წენგოსაგან შეღებილი ხელები, ცხვირ-პირი ქვაბების მურით მოთხუპნული, — აი იმ გვარი იყო ის ცხოველი, რომელსაც დარეჯანი „ლამაზისსეულს“ ეძახდა და რომელიც გულ-ხელდაკრებილი დაჰყურებდა ბალან-გაცეივნულ ხალიჩასა. ხალიჩაზედ ორი პატიოსანი და დარბაისელი კნენა იჯდა, — როგორც მოგახსენეთ წინათვე, — ორი კნენა, მაგრამ კი სხვა და სხვა ნაირი: ერთი მსუქანი, წითური, მეორე გამხდარი და უფერო. მსუქანი თავჩალუნულნი სწერს, გამხდარი კი თვალ-დაფაცვიცებით თვალს ადევნებს მწერალის ხელსა, იქნება როგორმე შევატყუო, რასა სწერსო; ხანდისხან გოგოსაც თვალს უშვრება და თავს უქნევს იმის ნიშნად, რომ „წე-

დან რომ სთქვა „წავიდაო“, ვიზედა სთქვაო“. გოგოც იქიდან ანიშნებს და ელისაბედი ვერ მიმხვდარა. მაშინ გოგო პირზედ ხელს იფარებს, თავს იქით იბრუნებს, მითამ ეცინება კიდევ, რომ ელისაბედი ცდილობს და ვერ მიმხვდარა კი, და ჰმორცხობს კიდევ, რომ ბატონის რძალთან სიცილსა ჰბედავს. აქედ ბაღახებზედ ხალისიანად ჰქმენს ჩვენი ლუარსაბი, პირ-აღმა წევს, აბოლებს ჩიბუხს და, მინამ თვალში ცრემლი არ მოუვა, თვალს გულმოდგინებით ჩიბუხის ბოლს ადევნებს, — ვნახო, ღრუბლებამდინ ავა, თუ არაო. იქით ხალიჩის დასწვრივ, ღობის გადმოღმა, ჩვენი ნაცნობი ქოფაკი ძაღლი წევს, ისევ ისე მიწაში ცხვირ-წაყოფილი და ქანც-მიწყვეტილსავით თვალე-დახუჭვილი; ყოველს ხმაურობაზედ მძიმედ ახილებს თვალსა და გულზედ-მოსულსავით ღრინავს, თითქო ჯავრობსო, რომ ძილს უფთხოვენ. პატარა შორი-ახლო ძველი, ჭუჭყიანი სამოვარი სდგას, გვერდით დაჩოქილია გოგოზედ უარესად ჭუჭყიანი, დაგლეჯილი პატარა ბიჭი და, რაც ძალა და ღონე აქვს, უბერავს სამოვარსა. ხანდისხან ისეთის სახით გადააპარებს თვალსა იქით-კენ, საცა ძაღლი განცხრომითა წევს და მოსვენებაშია, რომ თითქო შეჰნატრისო ყოფა-

ცხოვრებასა და გულში ამბობსო: ნეტავი შენ, რომ ძალდი ხარ! ნეტავი მეც ძალდი ვყოფილიყავი!

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მიწისა სასაცილოდ ახამებდა ამ დიდებულ სამხრეთის ცასა, მის ერთნაირად ღრმასა და ციაგსა კამარასა, რომელზედაც სარტყელსავით მიიგრინებოდა ერთ გაუწყვეტელ ზოლათ მთების ლაქვარდი გრეხილი.

დრო გავიდა. დარეჯანმა გაათავა ლოცვის წერა და ბარათი მისცა გოგოს ამ სიტყვის ზედ დატანებით: როგორც გითხარი, ისე მოიქეცი-თქო.

მერე მოუბრუნდა ელისაბედს და შესაქცევრად ჩამოუგდო ლაპარაკი. ლუარსაბი ისევ ოცნებაში იყო და აბოლებდა ჩიბუხსა.

— პურის მოსავალი როგორი გაქვთ წელს? ჰკითხა დარეჯანმა.

— თქვენმა მზემ შარშანდელზედ ცოტა. თქვენს მაზლს ოც-და-ათის ურმის იმედი აქვს, დაიტრახა ელისაბედმა.

— ეგ, ბატონო, კაი მოსავალია. ოც-და-ათი ურემი ხუმრობა არ არის; ჩვენც მოგვივა მაგდენი, მაგრამ ჩვენ ერთი ორად მეტი ნახნავი გვქონდა თქვენზედა, იტყუვა თავის რიგზედ დარეჯანმაც.

— რას ბრძანებთ, ჩემო რძალო, ჩვენზედ მეტი თქვენ რად გექნებოდათ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა წელსა.

— რად გექნებოდათ? ჩვენ მკათათვის ნახევარში გუთანი გატანილი გვქონდა, თქვენ კი ენკენისთვეშიაც არ გაგეტანათ.

— არა, თქვენმა მზემ, ჩვენ თქვენზედ აღრე გავიტანეთ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა.

— აი, ბატონო, თუნდ ლუარსაბსა ვკითხოთ. ეგ კაცია, მაგას უფრო ეცოდინება. ლუარსაბ! დაუძახა ქმარს კნენამა.

— რაო? ჰკითხა ლუარსაბმა და მოიღრიჯა ცოლისაკენ კისერი.

— შენი რძალი ამბობს, რომ ჩვენ ამათზედ ნაკლები ნახნავები გვქონდაო წელსა.

— ეჰ, რას ამბობ, ჩემო რძალო! წელს ოთხი თქვენოდენა ნახნავები მქონდა, — მიუგო ლუარსაბმა. ამ გვარებში ლუარსაბმა საშინელი კვეხნა იცოდა: — რას ბრძანებთ!... ჩემოდენა მოსავალი კახეთში ორს არ მოუვა, ქართლშიაც ბევრს არ მოუვა, აი, ჰნახავ, რამოდენა ფრთა მოქცეულს წამოვაყენებ კალოზედა, ასეთს წამოვაყენებ რომ... რომ... აბა რა გითხრათ? თუნდ თორმეტ ამ სახლის ოდენასა, ვაი არა აქვს ლუარსაბსა! ფიე! ნახნავი იყო,

რომ ჩემი იყო. შარშან ვენახისა არ იყოს, ჩემოდენა ღვინო ორს არ მოუვა. ქართლში ხომ ნახევრის ნახევარი არ მოუვათ, მაშ? თუ ეს მართალი არ იყოს, საიღამ ვცხოვრობ ვერე მეფურად? საიღამ? ლევანსავით ურემს ხომ ქირაზედ არა ვგზავნი, თავადიშვილის სისხლს ხომ არ შევირცხვენ, სომეხი ხომ არა ვარ, კაი ოჯახის და გვარის შვილი...

კიდევ რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ელისაბედმა აღარ დააწალა:

— მართლა, ჩემო მაზლო, ლევანი ქირაზედ ურემებს ატარებს?

— მართლა, მაშ? ის შერცხვენილი, გვარის დამამცირებელი ისა?

— ნიკოლოზიც ატარებს თურმე, დაუმატა დარეჯანმა.

— მაშ, უპასუხა ლუარსაბმა.

— უი, ლაფი დაესხათ თავზედ, კარგი გვარის მასახელებელი ისინი ყოფილან, სთქვა ელისაბედმა.

— ნეტავი თავადიშვილი მაინც არ იყოს! დაუმატა გულმტკივნეულად დარეჯანმა.

— ეგ არის და, რომ თავადისშვილია! სთქვა წყრომით ლუარსაბმა: თავადიშვილი რომ არ იყოს, ჯანი გავარდეს. ან გლეხი იყოს, ან

სომეხი, კიდეც ჰო, — ეგა მკლავს, რომ თავადიშვილია. ძალიან არ წახდა ხალხი, თქვენი ქირიმეთ! ამასაც შევესწარი, რომ თავადიშვილი ქირაზედ ურმებს ატარებს!

— მერე რა დედ-მამის შვილი, წამოიძახა დარეჯანმა.

— ეგა სოქვი და, მიუგო ლუარსაბმა.

— კაცმა ეგრე როგორ უნდა დაკარგოს პატივი, სოქვა თავის რიგზედ ელისაბედმა.

— ამას იქით გლეხი და თავადი რით უნდა გაირჩიოს. გლეხიცა გზავნის ურმებს ქირაზედ და თავადიშვილიცა, ისიც ქირითა სცხოვრობს და ესეცა. რით უნდა გაირჩიოს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— არაფრით, თქვენმა მზემ, დაარწმუნა რძალმა.

— ოღონდაც, რომ არაფრით, კვერი დაჰკრა ცოლმაც.

— მშიერი რომ ვკვდებოდე, მშიერი და ასი ურემი მეგმებოდეს, მე მაგას არ ვიკადრებდი, თავი არ მომიკვდება. შენა, ჩემო რძალო?

— უი, უწინამც დღე გამქრობია. ვიკადრებდი კი არა, მე ჩემის ხელით თავს მოვიკლავდი. ოხრად დამრჩეს ქირით შემოტანილი ქონება. რა თავადიშვილის საქმეა.

შენა, დარეჯან? ჰკითხა ეხლა თავის ცოლს ცნობის მოყვარე თავადმა.

- არც მე, სთქვა დარეჯანმა.

მაშ არც მე, სთქვა ლუარსაბმა იმ სახით, თითქო ამ სამის აზრით სამის ქვეყნის ბედის გადაწყდაო. — არა, დრო ძალიან გამოიცვალა, ჩემო რძალო! გააგრძელა სიტყვა ლუარსაბმა: ხალხი წახდა, სისხლი მოითხარა. აბა ჩვენ დროს ვინ მოიფიქრებდა, რომ თავადი-შვილს თავი შეერცხვინა და ურემი ქირაზედ ეტარებინა. ქვით არ ჩავაქვავებდით? თავზედ ლაფს არ დავახსამდით? მაგრამ ეხლა? — დასწყევლოთ ღმერთმა! — სირაჯობენ!... ოჰ, ღმერთო, რატომ წარღვნა არ მოვა? სომხები გახდნენ, სწორედ სომხები: ეხლა ისღა აკლიათ ადლი ამოიჩაღონ იღლიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და „სავაქრო, სავაქრო“ იძახონ.

— მაგასაც იქმონენ, თქვენმა მზემ, სთქვა ელისაბედმა: მე კი ღმერთმა ნუ შემასწროს იმ დროსა და!

6
— იქმონე, თავი არ მამიკვდება, იქმონენ, წარმოსთქვა მწუხარებით ლუარსაბმა: ბატონო! სისხლი რომ აღარ არის? წახდა სისხლი, მოითხარა.

მართლა რომ წახდა, დაატანა დარე-
ჯანმა.

— აი, მაგალითად, გუშინ ზაქარიას ცოლს
რა უქნია! წამოიძახა ენა-ქართალს ელისაბედ-
მა: იცით რა უქნია? ბიჭს გაუჯავრებია. ზაქა-
რიას ცოლი ხომ ანჩხლია?...

— მერე რა რიგი? საშინელი! დაჰკრა
კვერი დარეჯანმა.

— ბიჭს გაუჯავრებია, დაიწყო ისევ ელი-
საბედმა:

გამოსდგომია, წაუძვრია ფეხიდან, ჩუსტი
ყოფილა, თუ ქოში—ქოში იქნებოდა—ამდენი
უცემია, რომ დაუოსებია თურმე.

— არა, თუ ღმერთი გწამს? ჰკითხა გაკვი-
რვებულმა ლუარსაბმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ!

— ეს რა მესმის, თქვენი ჰირიმეთ! იქნე-
ბა პატარა ბიჭსა სცემა?

— კიდევ ეგ არის, რომ არა. პატარა
ბიჭს რომ სცემოს, ეგ არაფერი: აი მეცა ვსცემ
ხოლმე, სთქვა ელისაბედმა.

— მეცა, თქვენმა მზემ, უპასუხა დარე-
ჯანმა, პატარა ბიჭი და გოგო სულ ერთია, რო-
გორც ქალბატონმა რომ გოგოსა სცემოს, არ
დაიძრახება, ისე პატარა ბიჭს რომ სცემოს,
არაფერია.

— რასაკვირველია, ჩამოართო სიტყვა ელისაბედმა: პატარა ბიჭის ცემაზედ ვინ დაიძრახება. ის კი ვაჟ-კაცი გხლებიათ, აბა ქალი რომ ვაჟკაცს შეეხებას, ვერაფერია თქვენმა მზემ.

— დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო, სთქვა პირჯვრისწერით ლუარსაბმა: ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ, დედა-კაცმა ისე თავზედ ხელი უნდა აიღოს, რომ ვაჟ-კაცსა სცემოს? ცემა არაფერია, მაგაში ბატონს ვინ დასძრსხავს, — იმისი ბატონი არა ვარ, რომ მინდა ვცემ, მინდა არა, მაგრამ კაცმა კაცს უნდა სცემოს, დედა-კაცისაგან რომ არა თქმულა! რომ არ გავგონილა? აი გოგო ჰყავს, გოგოს რამდენიც უნდა სცემოს, ეგ საკადრისია, კაცს კი... ღმერთო დამიხსენ ქვეყნის ცოდვისაგან.

— ეგ რა კიდევ... უნდა დაეწყო კიდევ ელისაბედს ჭორიკანაობა, მაგრამ ამ დროს ჩაიც მოართევს.

— სიტყვა კი არ დაივიწყოთ, ჩემო რძალო, უთხრა დარეჯანმა: ჩაი მიირთვიო.

— მიირთვით, სულ ერთია, უპასუხა ელისაბედმა და წამოაფლო ჭიქას ხელი.

ჩაი ჩამორიგდა.

ელისაბედმა მოსვა ცოტა თუ არა, ისევ დაიწყო გაწყვეტილი სიტყვა:

იმას მოგახსენებდით: იმ წუჟს ნიკოლოზს, იცით, რა უქნია? თავის მოახლისათვის არ შეუძლება დაუწყევია, ერთხელ ბინდი ყოფილა—აქ რაღაც ჩასჩურჩულა დარეჯანს ყურში—ბიჭებს დაუნახავთ, ქალბატონისთვის შეუტყობინებიათ, ის საწყალი ქალიც მისულა და გულს შემოჰყრია. აი ბატონო!...

— მართლა?

— თქვენზედ მიწა არ მენახოს! მოაქორა ელისაბედმა და, მითამ ნიკოლოზის ცოლზედ გულიც შესტკივა, დაუმატა: მე ის საწყალი ქალი მეცოდება, თორემ ნიკოლოზს თუნდა თავშიაც ქვა უხლია.

— საშინელ დროებას არ შევესწარით თქვენი კირიმეთ! მართალის გულით სთქვა ლუარსაბმა: სწორედ მეორედ მოსვლა მოახლოვდა: ვეჟო, ქალს ქალობა აღარ ეტყობა, კაცს—კაცობა. ტყუილად კი არ მოგვეჩვენებია ეს კუდიანი ვარსკულავები, ერთი ღვთის რისხვა რამ უნდა მოვიდეს. რომ არ გაგონილა, ყურით და ვნით არა თქმულა ქალისაგან ვაჟ-კაცის გალახვა და კმრისაგან ეგრე აშკარად მაგისთანა ამბები! სირცხვილი აღარ არის ეხლანდელ დროში, პირში წყალი გაგვშრობია.

— არა, ისე ჩუმად მოეხდინა მაინც იმ

სულის მტერსა, კიდევ არაფერი იქნებოდა, სთქვა დარეჯანმა.

--- ჩუმად რომ მოეხდინა, ვინ რას იტყოდა?--- გააწყვეტინა სიტყვა ლუარსაბმა: განა უწინ კი არ იყო მაგისტანა ამბები, ხორციელები არ იყვნენ თუ? მაგრამ უწინ სულ დათარული იყო. ისე დაიჭერდნენ საქმეს, რომ ხორციელ ადამიანს არ გააგებინებდნენ. ბევრი მაგისტანები მომხდარა უწინაც, მაგრამ აბა ერთი შეგიტყვიათ რამე? სულ ისევ ჩუმად და გონიერად იცოდნენ უწინ ყველთფერი: ამიტომ რომ პირში წყალი ჰქონდათ. ეხლა, ბატონო, არაფრისა აღარ ეშინიანთ. ნამუსი აღარ არის, არა. წახდა ქვეყანა.

--- სწორედ მეორედ-მოსვლის ნიშნებია, დაუმატა დარეჯანმა.

--- სწორედ. აი ერთი კიდევ რა შევიტყვე. გოგო და ბიჭი დაითხოვეთ, მოგახსენებთ, სთქვა ელისაბედმა.

--- გოგო და ბიჭი დაითხოვეს. ელისაბედმა შემოავლო თვალი გარშემოსა და ჰნახა, რომ არავინ არ არის, მიჯდა ახლო. ლუარსაბმა ყურები დააცქიტა, რომ კარგათ გაიგოს.

ელისაბედმა დაბალ ხმით დაიწყო:

--- ამ წინაზედ რომ კუდიანი ვარსკვლავი ამოვიდა, ხომ გახსოვთ?

— დიალ, მიუგეს ერთ-ხმით ცოლ-ქმარმა.

იმ დღეს თურმე გველეშაპი გამოსდგო-
მოდა მზესა, ისიც ხომ გაიგეთ?

— დიალ, დიალ, გავიგეთ! წამოიძახეს ერთად შეშინებულმა ცოლმა და ქმარმა.

— იმ კუდიან ვარსკვლავზედ და გველეშაპზედ სომხების ტერტერებს თავიანთი კარაბადინი გაუშლიათ და უთქვამთ, რომ—აქ უფრო ხმა დაიდაბლა—თავადიშვილებს ყმები ჩამოერთმევათო.

— ვაი შენს ლუარსაბსა! წამოიძახა ფერწასულმა ლუარსაბმა: ეგ რა სთქვი, რა? აკი მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ წარღვნა უნდა მოვიდეს-მეთქი. აი ღვთის წყრომა! სულ ჩვენი-სავე ცოდვებისაგან მოგვევლინა. მამა-ჩემი ზაალ ნუ წამიწყდება, რომ წავალ, ზაქარიას ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოზსაც წიხლ ქვეშ ჩავიგდებ, რომ ეს ამბავი სულ იმათი უნარია. კიდევ ატარონ ქირაზედ ურმები!

— რაზედ გაცხარდი, შენ გეთაყვანე! მიატანა ლუარსაბსა ცოლმა: სომხების კარაბადინს როგორ უჯერებ. შარშან წინ კი არა სთქვეს, რომ დედა-მიწა ხარის რქაზედა სდგას; იმ ხარს ერთი რქა მოსტეხია და ქვეყანა უნდა გადებრუნდესო, მაგრამ ტყუილი კი გამოდგა. გა-

რეჯელ მკითხავს ეთქო, რომ არც რქა მოსტეხია და არც არაფერიო.

..... მართლა, ეგ კი აღარ მომაგონდა! სთქვა ეხლა კი დამშვიდებულმა ლუარსაბმა: კორი იქნება. აბა, გეთაყვა, მეფის ერეკლეს ნაბოძებს სომხის კარაბადინის სიტყვით ვინ წამართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, რილას თავადიშვილი ვიქნებით, თუ ყმაც არ გვეყოლება: კარაბადინი კი არა, სოლომონ ბრძნის წიგნიც რომ იყოს, არ დავიჯერებ. ან რა დასაჯერია.

— რასაკვირველია, დასაჯერი არ არის, მაგრამ გლეხობაში ეგ ხმა გავარდნილა, — ეგ ცუდია, თქვენმა მზემ, სთქვა ელისაბედმა.

— ხმა გავარდნილა, მე ვიცი, თათქარიძობას წამართმევენ? შარშან კი არ იძახდენ, რომ საიქიოს ბატონები ყმებად შეიცვლებიანო, ყმები ბატონებადაო, — ვენაცვალე ღვთის მადლს, იქაც ისე არიანო, ბატონი ბატონადა, ყმა ყმადაო, როგორც აქა. ინგლისის ხელმწიფეს ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგის ხელმწიფისათვის, რომ „ნუ გეშინიანო, მეცა და ჩემ დიდ-კაცებსაო აქ უფრო დიდი პატივი გვაქვსო, მანამ მანდაო. ნუ დაიჯერებო, რასაც მანდ ყბედობენო“.

— რასაკვირველია, ეგ აგრე იქნება: ბატონ-ყმობა ღმერთს დაუწესებია და თითონვე

ღმერთი რად მოშლის? ვენაცვალე ღვთის დიდებასა!—სთქვა დარეჯანმაცა.

— უფლისა უფალსა და კეისრისა კეისარსაო, სახარებაში სწერია: კეისრები ჩვენა ვართ, დაუმატა ელისაბედმა.

მართალი ბძანებაა, ჩემო რძალო! სახარების სიტყვას ვინ წაუვა? მიატანა დარეჯანმა.

— არავინ, თქვენმა სიცოცხლემ! დაამტკიცა ელისაბედმა და წამოდგა შინ წასასვლელად: მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

— მშვიდობით, ჩემო რძალო! ბიჭებში კი ხმა გააგდეთ, რომ ტყულია-თქო, ურჩია ლუარსაბმა.

— თქვენც რომ ეგრე ჰქმნათ, ცუდი არ იქნება: გლეხები არიან, მალე დაიჯერებენ ტყუილსაც და მართალსაც. მშვიდობით. გამოესალმა და წავიდა ელისაბედი. თან აედევნა დაჩაგრული გოგო.

— ღმერთო, რა მეჭორეა!... რა ენა-ჭარტალაა!... უთხრა ქმარს ელისაბედზე დარეჯანმა.

— ის რა მოიგონა, თქვენი ჭირიმეთ, ყმები უნდა ჩამოგვეერთოსო! დაჰკრა კვერი ლუარსაბმა.

— შენ ხომ მაშინვე დაიჯერე.

კარაბადინმა სთქვაო, მოდი და ნუ დაიჯერებ. ის კი ღვთის წინაშე, არ მომაგონდა, რომ გარეჯელ მკითხვესა ბევრჯელ გაუცრუებია სომხური კარაბადინი.

— გონება სადა გქონდა?

— ჰე, შე დალოცვილო! აქა მქონდა, მაგრამ ვერ მომაგონდა. სულ რომ მაგონდებოდეს, რაც გამიგია, მეტი რაღა მინდა: სოლომონ ბრძენი ვიქნებოდი. თუნდ ეგ არ იყოს. ქვეყანაზედ რა ვიცი რამდენი ეშმაკის მანქანებაა, ეგეც იქნება ერთი იმათგანი იყოს. ვეუო, ცოდვილ ქვეყანაზედ რა არ მომხდარა ჩვენის ცოდვებისაგან? ეგეც შეიძლება რომ მოჰხდეს, მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივდებაო, ნათქვამია: ხმა გავაგდოთ, რომ ტყუილია.

— რასაკვირველია, ცუდი არ იქნება, ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება?

— არაფერი, შენმა მზემ! — ეხლავ დაუძახებ დათოსა და ვეტყვი. დათო, დათო! დაუყვირა ბატონმა.

— ბატონო! სადღაც შორიდან მოისმა დათოს ხმა: ეხლავ გიახლებით.

ცოტა ხანს შემდეგ დათოც მოვიდა და ჰკითხა ბატონსა:

— რას გვიბძანებთ?

— იმას, რომა, ყმები ჩამოგვეერთმევო, რომ ამბობენ, ტყუილია. გესმის, თუ არა? ყველას უთხარი, რომ ტყუილია. ხელმწიფეს მოუწერია, რომ დავარჩობ, ვინც იტყვის, რომ ეგ მართალიაო, ვინც გუნებაში მაგას გაიტარებსო. გაიგე?

— გავიგე, შენი ჭირიმე! უპასუხა დათომა: განა მაგას ვინა ჰფიქრობს? აი რაღაც გოგო-ბიჭები მიჰქარავენ, შენი ჭირიმე, იმათ ვინ დაუჯერებს. წვრილფეხობის სიტყვა რა დასაჯერია. იყბედებენ და დაჩუმდებიან.

— ეგრე სთქვი ხოლმე სხვაგანაც, ჩემო დათო! ან რა კარგი იქნება თქვენთვის, რომ ჩვენ არა გყვანდეთ.

— შენი მტერი ყოფილა, ჩვენ ვიქნებით, შენი ჭირიმე!

— რაც უნდა იყოს, მამასავით გპატრონობთ.

— დიაღ, შენი ჭირიმე! სწორედ მამა ბრძანდებით და ჩვენ შვილები ვართ. თუ ხანდისხან გაგვიწყრებით, აგვიკლებთ, წაგვართმევთ—ეგ რა? სულ ჩვენის სიკეთისათვის არის ხოლმე, განა მამა შვილს არ გაუწყრება?

— ოღონდაც რომ გაუწყრება, მაგრამ

შვილი ისევ შვილია, მამა ისევ მამაა ხოლმე.

მართალი ბძანებაა. სხვას არა აქვს მაგის გაგება, ამბობს, რომ რაც ჩემია, ჩემი უნდა იყოს, ბატონი რად უნდა გვართმევდესო. ის კი არ იცინა, რომ თუ ბატონი ართმევს რასმეს, სულ იმათისავე სიკეთისათვის ართმევს. ხომ მოგეხსენებათ, გლეხ-კაცი რეგვენია.

— ოღონდაც, რეგვენია, ჩაერივა დარეჯანი: მაშ ბატონი რისა არის, თუ არ დასტუქსავს, არ წაართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, უცხო ხომ არ ართმევს, ისევ თავისივე ბატონია!

--- მართალი ბრძანებაა: მამაა, უცხო რად იქნება? დაუმატა ეშმაკობით დათომა.

— დიდი და პატარაობა სად არ არის? სთქვა ლუარსაბმა: აი თუნდ თითზედ დაიხედე: ერთი დიდია, ერთი პატარა. რისთვის? ამისთვის, რომ ღმერთს აგრე გაუჩენია, დიდი და პატარაობა ყველგან უნდა იყოს. აბა დაიხედე.

— განა არ დამიხედნია, შენი ჭირიმე! დიდიც არის, პატარაც, მაგრამ, დაილოცა ღვთის სამართალი, ისე გაუჩენია, რომ ერთმანეთს არ უშლიან, სთქვა ცბიერმა დათომა.

— მაშ, ყველგან არის დიდი და პატარა-

ცა, ახლა როგორ იქნება, რომ ჩვენში არ იყოს. ან რა დასაჯერა? გააგრძელა ლუარსაბმა და ვერ გაიგო კი დათოს აზრი.

— ვისაც თავში ტვინი აქვს, აკი არ იჯერებს, შენი ჭირიმე, ვინც უტვინოა. ისინი მოგახსენებენ, რომ მართალიაო.

— როგორი მართალია? დაატანა დარეჯანმა: ხელმწიფისათვის ან ჩვენ რა დაგვიშავებია, რომ ყმები ჩამოგვეერთოს, ან თქვენ რა შეგვიმატებიათ, რომ გაგააზატონ. ეს როგორ ვერ მოიფიქრეთ?

— მითომ მოგახსენებენ, შენი ჭირიმე, ჭკვიან კაცებს დაუწერიათო, რომ ჭკვენიისათვის კარგი იქნებაო. ტყუილი უნდა იყოს.

— ტყუილია, მაშ რა არის? დაიყვირა ლუარსაბმა: აბა რომელი ჭკვიანი კაცი იტყოდა მაგას, თუ არ იუდას კერძო?

— აი, მეხი კი დავაყარე იმისთანა ჭკვიანსა! მიაყარა ქოქოლა დარეჯანმა.

— თუ ეგ მართალია, გარეჯელ მკითხავს, იცი, რა უთქვამს? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— არა, შენი ჭირიმე! რა მოგახსენათ?

— ისა, რომ ტყუილიაო.

— აბა იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯერებ, დაუმატა დარეჯანმა.

— მე ეგ აღრევე ვიცოდი, შენი ჭირიმე, რომ ტყუილია, აბა უბატონოდ რა ხერი დავეყრება? უბატონო საყდარსაო ეშმაკები დაეპატრონებიანო, გლეხები იტყვიან ხოლმე. ჩვენც ეგრე მოგვივა. ახლა ამითი გვატყუებენ თავადებსაც და გლეხსაც, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თორემ რა დასაჯერია?

— თუ მე არ ვიქნები, ქვეყანა თუნდ ძირიანად ამოვარდნილა, თუნდ, ბოდბელისა არ იყოს, „ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება“, სთქვა ლუარსაბმა: ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თუ მე და შენ არ ვიქნებით, ქვეყანა რად გვინდა? ჯანიც გავარდნია. არა დათო?

— დიად, შენი ჭირიმე! სულ ტყუილია; მე ბევრისათვის მითქმის, რომ ტყუილია და როდი მიჯერებენ.

— შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის პირით მიბძანა-თქო, მაშინაც არ დაიჯერებენ? უბძანა ლუარსაბმა.

— მაშინ კი რაღა ეთქმით, შენი ჭირიმე!

— ეგრე, ჩემო დათო! ყველას უთხარი.

— ბატონი ხარ, მაშ გიახლოთ?

— წადი.

დათო წავიდა. ვინ იცის გულში როგორ ეცინებოდა ამ პირმოთნე ყმასა?

— არა, გული დააჯერა, რომ ტყუილია, უთხრა დარეჯანმა, როცა დათო წავიდა.

— ჭკვიანი კაცია, დააჯერებდა, უპასუხა ლუარსაბმა.

V

ყველა-ყველა და ამაღამ ვახშმად რა გვაქვს? ერთს საღამოს ლუარსაბმა თავის მეუღლეს ჰკითხა, როცა ქათმების შესხდომის დრომ მოაღწია: დარეჯან! არ გეყურება, დედა-კაცო? ამაღამ რა უნდა ვჭამოთ?

— რატომ რა უნდა ვჭამოთ, გენაცვალოს დარეჯანი! ღვთის წყალობა ბევრი გვაქვს, ანუგეშა დარეჯანმა.

— მაინც?

— სადილიდამ დარჩომილი კაი ცივად ძროხა გვაქვს, კარგი ღორის სუკებია, კარგი...

კიდევ უნდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ღორის სუკების ხსენებაზედ აღტაცებულმა ლუარსაბმა სიტყვა გააწყვეტინა.

— უჰ, უჰ, უჰ! ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ, რაღაც უნდა ჰღირს. სხვა? მე ამაღამ როგორღაც მაღაზედა ვარ.

— ზურგიელიცა გვაქვს, ღვინოები რომ

იყიდა, იმისი ფეშქაშია. ასეთია, რომ ქონი გასდის.

— უჰ! ეგეც კარგია. სხვა?

— ყველი, პური და კაი გული.

— არც ეგ არის ურიგო, შენმა მზემ: ჩვენისთანა ვახშამი ხელმწიფესაც არ ექნება.

გაიკეთა ჩიბუხი მაღა-წახალისებულმა მებატონემ და, მინამ სანატრელ ვახშამს მოიტანდნენ, მოუთმენლად წინა და უკან პატარა ოთახში ბოლთასა სცემდა. ხანდისხან რაღაც ფიქრში გართული უეცრად წამოიძახებდა „ლორის სუკები? შენმა მზემ, რომ კარგია!“

ვახშამსაც, როგორც ყველაფერსა ამ წუთის სოფელში, ბოლო მოედებოდა. გამაძღარი ტახტზედ გადაგორებული ლუარსაბი ახლა ხვალისთვის დაიწყებდა ზრუნვასა. მაშ? ოჯახის კაცი იყო.

— ესეც ვახშამი, ღვთის მადლით, გადავგორეთ, ახლა ხვალინდელ დღისათვისაც ვიფიქროთ. ხვალაც ჭამა გვინდა, დალოცვილს ღმერთს ეგრე გაუჩენია კაცი. ხვალ რაღა ვჭამოთ?

— ხვალ?... ჩაფიქრდა დარეჯანი, — ვითომც და ძნელი გამოსარჩევი საქმე მიანდეს: — ხვალ? დაიცა, ერთი მოვიგონო! ხვალ? არტალაზედ როგორა ხარ?

— უჰ, უჰ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე. არტალაზედ? ვაცივითა ვარ, ვაცივით, უპასუხა მსუნაგივით სულწასულმა თავადმა: ბარაქალა, ღარეჯან! ერთი კარგი მსუქანი არტალა, ჩვენი თედოს მოხარშული, ნივრით—ერთ სახელმწიფოდა ჰღირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეგ ძალიან კარგი. სხვა? მარტო ეგ რას გვეყოფა.

— ერთი კარგი ჩიხირთმა? ჰკითხა მაცდურის ღიმილით კნენიამა.

— ჩიხირთმა?.. ჰა, ჩიხირთმა?.. არა, გეთაყვა, ბოზბაში სჯობია, მიუგო მცირე დაფიქრების შემდეგ ლუარსაბმა:—ვა!.. ტყემლის მჟავით გაკეთებული ბოზბაში?..

ისეთის ხმით წამოიძახა ლუარსაბმა, თითქო უკვირსო: ეს ამისთანა უბრალო ჭეშმარიტება როგორ არ ესმის ამისთანა ჰკვიან დედა-კაცსაო.

— შენც არ მომიკვდე, ლუარსაბ, კარგად გაკეთებულ ჩიხირთმას ბოზბაში არა სჯობდეს.

— ვა!.. უფრო გაკვირვებით შეჰყვირა ლუარსაბმა: ტყემლით გაკეთებულს ბოზბაშს ჩიხირთმა უნდა ამჯობინო?.. შენს ჰკეზედ არა ხარ, დედა-კაცი! ჯერ ისე ბოზბაში რა არის

რომ ტყემლით რა იყოს... რას ამბობ? რასა? ერთი მსუქან ბოზბაშში ამოვლებული პურის ლუკმა მთელ ქვაბჩიხირთმას მირჩევნია. ამის შემდეგ შენ უნდა დამაჯერო, რომ ჩიხირთმა ჩჯობია? მაშ კაცი აღარ ვყოფილვარ, ქული არა მხურებია.

---- შენ ერთი ახირებული კაცი ხარ: რასაც იტყვი, ხომ კაცი ვეღარ გადაგათქმევინებს? არ იყო რომ ცოტა წყენით არ უთხრა დარეჯანმა დაჟინებულს ლუარსაბსა.

--- მაშ? კაცი მაგისტანა უნდა. ის ხომ კარგია, დღეს ერთი სთქვას, ხვალ სხვა? სთქვა ლუარსაბმა, შემოიყარა დოიჯი და გამარჯვებულსავეთ ამაყი შეხედულება მიიღო.

დარეჯანმა იგრძნო, რომ ლუარსაბმა საბუთიანად დაიჭირა და შერცხვენილმა ბანზედ სიტყვა გადაადგო:

— მაშ შენ ბოზბაშს ამჯობინებ?

— ვამჯობინებ.

— მაშ შენ პირში გემო არა გქონია, ებლა კი გულზედ მოსულსავეთ სთქვა დარეჯანმა.

ლუარსაბი აიტყიცა, მაგრამ თავი შეიკავა და არ იყო, რომ მაინც ცოტა წყენით არ უპასუხა:

— შენ არა გქონია, რომ ჩიხირთმას ამჯობინებ, თორემ მე ხომ ბოზბაშში მირჩევნია.

— აბა რას მიეღებ-მოედები? ეხლა კი გაანჩხლდა დარეჯანი: ბოზბაში როგორა სჯობია ჩიხირთმასა, რომ, როცა ჩიხირთმა მაგონდება, პირში წყალი მომდის,— თუ მშიერიც ვარ, მაშინ უფრო,— ბოზბაშზედ კი არა, მაშ ჩიხირთმა სჯობნებია. ახლაც დაიჩინებ?

ისე გულდაჯერებით და ზაფრიანად წარმოსთქვა ეს კნენინამა, რომ, ასე გგონია, უნდა ეთქვაო: „შე სულელო, ამისთანა საბუთი მაქვს და შენ კი მაინც შენსას ამბობო?“

მაგრამ არც ამის მოპირდაპირე იყო სუსტის ჭკუისა, რომ ის საბუთი უფრო ძლიერის საბუთით არ დაერღვია. მართალია, პირველშივე ძალიან ჩაფიქრდა, მაშინვე ვერ მოახერხა, რა ეთქვა, მერე კი ღვთის წყალობა გქონდეთ, ყოჩაღად ლუარსაბმა იმას მიუგო.

— მაგ სიტყვებზედ სდგებარ? ჰკითხა ჯერ ლუარსაბმა და ფეხზედ წამოდგა.

— ვდგევარ?

— მაშ კარგი: შენ ხომ ჩიხირთმა მშიერს მოგვეგვრის პირში ნერწყვესა, მე კი ბოზბაში— მაძლარსაცა. აი თუნდა ეხლა: მე ხომ ამაღამ შენზედ მეტი მიჭამია, მაგრამ რომ მაგონდება პირამდინ პურ-ჩაყრილი, ჩაუუჟუნებული ბოზბაშით სავესე მათლაბა. თუ ზემოდამაც ერთი კარგი

კანჭი აძევს!.. რას ამბობ, დედა-კაცო? მე მოგიკვდეს, თუ შენ გესმოდეს რამე; ბოზბაში წენიანების მეფეა, როგორც თართი თევზებისა. შენ რა იცი, დედა-კაცი ხარ.

— აბა შენ კაცმა როგორ უნდა დაგიჯეროს, რომ ეგეც არ იცი: ორაგული თქმულა თევზების მეფედ და არა თართი... აბა, სულ ეგრე სტყუი ხოლმე, — უკიჟინა ნიშნის მოგებით გახარებულმა კნეინამ, რომ ტყუილში დაიჭირა.

— შერცხვა ცოტა ლუარსაბს, მაგრამ არ შეიმჩნია და გაიძრაბა, რომ პატივისათვის, რაც უნდა დაემართოს, უნდა დაამტკიცოს, რომ თართი არის მეფე.

— ახლა მაგას დაიჟინებ. თართია-მეთქი.

— ორაგულია.

— ეჰ, თართია, თავი არ მამიკვდება, არც ეხლა დაიჯერებ.

— ორაგულია, ორაგული! დასძახა კნეინამ.

— აბა საიღამ იცი, რომ ორაგულია?

— შენ საიღამლა იცი, რომ თართია?

ამ კითხვამ გააბა ლუარსაბი მახეში. მერე რა რიგად! ხსნა არ იყო! ძალიან კი უნდოდა მოეგონა რამ, უნდოდა ეთქვა კიდეც, რომ

„კარაბადინში“ სწერიაო, მაგრამ მოაგონდა, რომ დარეჯანი უფრო ნაკითხია და ველარ გაბედა.

დარეჯანი ქკვიანი დედა-კაცი იყო—როგორც იცის თითონ მკითხველმა—ჰნახა რომ ლუარსაბმა პასუხი ვერ მოუხერხა, უფრო და უფრო დააყარა თავ-მოწონებით:

— მითხარ, საიღამ იცი? მაშა? რაც არ იცი ნუ იტყვი, აბა ეხლა სთქვი: ჩიხირთმა არა სჯობია?

დარეჯანმა იფიქრა, რომ ეგრე დაჭერილი ლუარსაბი თუ გატყდება, ეხლა უნდა გატყდეს. ამისთანა გაჭირებაში თუ დაიყოლიებს ჩიხირთმის უკეთესობაზედ, თორემ სხვა დროს ველარა. ამიტომაც ეგრე უეცრად გადავიდა ისევ ჩიხირთმაზედ.

ლუარსაბი დაგვიღონდა, მკითხველო! ისე თავ-ჩაღუნული იდგა, როგორც პატარა ბავშვი, როცა შაქრის ქურდობაში დაიჭერენ. არ იცოდა, რა ექნა. ჰგრძნობდა, რომ ცოლმა დაიჭირა, აჯობა, მაგრამ ამის კისრად აღება ეთაკილებოდა, სხვა დროს იქნება დაეთმო, მაგრამ ეხლა, რაკი საქმე სახუმარი აღარ იყო, რაკი ჯაბრზედ შედგა, ეხლა დათმობა სათაკილო ეგონა. მართალია იყო წუთი, როცა ისე და-

მარცხებული ჰნახა თავისი თავი, რომ თითქმის დააპირა კიდევ ჩიხირთმის უკეთესობის აღიარება, მაგრამ ამ დროს თვალ-წინ წამოუდგა მაორთქლავი მათლაბა ლავაშ-ჩაყრილის ბოზბაშისა, მოაგონდა ზემოდაც გადახირული ბატკნის კანკი, ამან გაიტაცა ისევ ლუარსაბი: ამის სულს ღონე მოემატა, გული დაუმაგრდა, დაავიწყა სირცხვილიც, დამარცხებაც, გამარჯვებაც და ათქმევინა ეს ღონიერი სიტყვები:

— მე არ ვიცი. თუნდ რომ მართლა ორგული იყოს თქმული თევზების მეფედ, მაინც კიდევ ბოზბაში სჯობია ჩიხირთმასა.

— ჩიხირთმა, ადამიანო!

— ბოზბაში, დედაკაცო!

— ეჰ, წელანდელი არ იყოს, მტყუანი ხარ და არა სტყდები, უთხრა ყვედრებით დარეჯანმა.

— შენა ხარ მტყუანი.

— დახე? შენ არა თქვი—თართიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს—ეგ შენა თქვი, იცრუა ლუარსაბმა და თავის სიტყვა თავის ცოლს გადააბრალა: მე ორგული ვთქვი.

— დახე, დახე, თქვენი ჭირიმეთ!... ეს რა მოიგონა! წამოიძახა ეხლა კი სწორედ გულზედ მოსულმა დარეჯანმა.

— ამდენი იყვირე, რამდენიც გინდოდეს! დაბალ ხმით უთხრა ლუარსაბმა და წავიდა, რომ გარედ გავიდეს. კარებში რომ მივიდა, ერთი კიდევ სთქვა:

— მე ორაგული ვთქვი. თქმა ამისა და იმისი გარედ გასვლა ერთი იყო.

— მტყუანს?... მისძახა გაკაპასებულმა, ამ უსირცხვილობისაგან მოთმინებიდამ გამოსულმა ცოლმა: გაუწყრეს წმიდი გიორგის მადლი და ნეკრესის ღვთისმშობლისა!

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა, თუ ვერ გაიგონა—არ ვიცი, ეს კი ვიცი, რომ ამ წყევლამ დარეჯანს მშვიდობიანათ ჩაუარა.

ხშირად შუალამემდინ ცოლ ქმარნი გაცხარებულნი და გაჭარხლებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს ამტკიცებდნენ. „დღეს რა ვჭამოთ“, იტყოდნენ დილით, „ხვალ რა ვსჭამოთ“, იტყოდნენ საღამოზედ. ეს იყო იმათი სულის საზღო, ეს იყო იმათი გონების ვარჯიში, ეს იყო იმათი აზრის აღებ-მიცემა.

რა იცოდნენ იმათ, რომ თავისის ქცევით, თავისის ცხოვრებით არისხებდნენ ღმერთსა, რომელსაც თავისი სული ამათთვის შთაუბერია.

— ვაჟო! მე ვარისხებ ღმერთსაო? გეტყოდათ გაოცებით ლუარსაბი: წირვა-ლოცვას

მე არ ვაკლდები, კაცი მე არ მამიკლავს და კაცისათვის მე არ მამიპარავს,—რაზედ ვარისხებ ღმერთსა?

მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ მოგიკლავს, კაცისთვის არ მოგიპარავს—ერთის სიტყვით—რაც არ უნდა გექნა, არ გიქნია—ესეც კარგი: უარარობას ეგა სჯობია. მაგრამ ეხლა ეს უნდა გკითხო: რაც უნდა გექმნა, ის კი გიქმნია?

— დიად, მეტყვი შენ: მისვამს და მიჭამია, არც ერთი ღლე შშიერი არა ეყოფილვარ.

მითამ პასუხი ეგ არის? წირვა ლოცვას არ ვაკლდებიო. რა გამოვიდა? აქ ყოველთვის გსმენია ჩვენთვის ჯვარცმულის ქრისტეს სიტყვა: „ვითა მამა ზეცისა იყავ შენ სრულიო.“ აბა ან ერთს წამს სიცოცხლეში მაგისთვის სცდილხარ? არა, შენ მაგისათვის არა სცხოვრობ: შენ სცხოვრობ, რომ სვა და სჭამო და არა იმისთვის სჭამ და სვამ, რომ იცხოვრო. ესე იგი, ეცადო, რომ ვითა მამა ზეცას იყო შენც სრული.

VI

ოცი წელიწადია თურმე, რაც ლუარსაბი და დარეჯანი ერთს უღელში შეებმულან და

ერთს ბედის კალთას ქვეშ ამოფარებულან. საოცარი ამბავია ამათი ჯვარის-წერა. ჯერ ლუარსაბი თავის ძმასთან—დავითთან—გაუყრელი იყო, როცა ოცი წლისა შესრულდა და მოინდომა ცოლის შერთვა. ძალიან მოინდომა, მაგრამ არ იცოდა, ვისი ქალი შეერთო; მდიდარიც უნდოდა, კაი გვარისშვილიც და მზეთუნახავიცა. ამავების მექონი ქალი ჩვენში ძვირია. ლუარსაბს ჯერ კი თვალი ეჭირა—იქნება შემხედესო, და, რომ ვერსად ვერა ჰპოვა, გაიზარა გულში შეიკეროს პტყელის ბუზმენტებით ჩოხა, ბუზმენტებითვე მორთული განიერი მაუდის შალვარი, ერთი ოციოდ თუმანს თავი მოუყაროს და ჩავიდეს ქალაქში იმ ფიქრით, რომ ერთი ორიოდჯერ ქუჩა-ქუჩა გავაჰყენებ დროშკასაო, იქნება ერთი მდიდარი, კაი გვარის და ოჯახის შვილი ქალი ბადეს მოხვდესო, თუ არა და სომხის ქალები ხომ იქ არიან, ათასს თუმანს წამოვიღებო. ბოლოს შეიტყო, რომ შორს წასვლა საჭირო არ არის: თავად გძელაძეს, დიად პატიოსანი გვარის და ოჯახის შვილს, ერთი მზეთუნახავი ქალი უზის გასათხოვარი და ზედ ზურგზედ ორასი თუმანი თეთრი ნაღდად აკერია. აუფორთხალდა ლუარსაბს გული, გაუჯდა გვერდ-

ში და დღე მუდამ საამურად უღიტინებდა. მაგრამ არ იცოდა, როგორ მოეხდინა საქმე. უშველა ღმერთმა და ერთს დღეს მაჭანკალიც გაუტყვრა.

მაჭანკალი, გძელაძისაგან მოგზავნილი, გახლდათ ერთი მოხუცებული, დარბაისელი, ღარიბი და ქვრივი დედა-კაცი, რომელიც მას აქედ, რაც ქმარი მოჰკდომოდა, ამ პატიოსანის ხელობით თავს ირჩენდა. ამას „სუტ კნენას“ ეძახოდნენ იმიტომ, რომ ამისი უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაიმტკიცა. ჩვენც ეგრე დავუძახოთ.

დიდი ენა-მეტყველობის სახელი ჰქონდა გავარდნილი თავადიშვილებში ამ სუტ-კნენასა. ამისთანა გამოცდილი შუამავალი თურმე ორიც არ დადიოდა დედა-მიწის ზურგზედა. ამიტომაც ბლომად იღებდა ფეხის ქირასს, მაგრამ ეს იყო კარგი, რომ რაკი იკისრებდა საქმეს, ბოლოსაც მოუღებდა. აი გძელაძესაც ეს ამოერჩივა, ხუთი თუმანი ბეი მიეცა და თხუთმეტსაც დაჰპირებოდა, როცა საქმეს გაარიგებს. თუმცა გძელაძემ გამოგზავნა ლუარსაბ-თანა, მაგრამ გამოცდილმა სუტ-კნენამ ისე აჩვენა თავი, რომ მითამ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ლუარსაბსაც დაავალოს და დასცინცლოს რამე.

ეს მოჰხდა ერთის აზნაურ-შვილის სახლში, რომელმაც ჯვარი დაიწერა და ქორწილში სხვათა შორის ლუარსაბიც დაჰპატიჟა. ის სუტკენინა ამ აზნაურშვილის მამიდა იყო. ქორწილის მეორე დღეს სადილის შემდეგ, ჩვენი ლუარსაბი შექეიფიანებული წავიდა და ფანჯატურში დაწვა. მზე დაწურვაზედ იყო, როცა ვილაყამ ხელი ჰკრა და გააღვიძა. ლუარსაბმა გააჰყიტა თვალები და დაინახა ერთი პატიოსანი ხნიერი დედა-კაცი. წამოხტა მაშინვე ფეხზედ.

— დაბძანდით, შენი ქირიმე, მოისვენეთ, უთხრა სუტკენინამ: უკაცრავად ვარ, მოსვენება დაგიფთხეთ, მაგრამ დედი-თქვენის მეგობრობა და ხატრიჯამი რომ მაგონდება, ის პატივი და სიყვარული, თქვენზედაც გული შემტკივა... აი ამოდენა (დაბლა ხელით აჩვენა) ხელში მჭერიხართ, მითამაშებიხართ. დედა-თქვენი და მე დიდი მეგობრები ვიყავით, უერთი-ერთმანეთოდ ვერ გაგვეძლო, დიდი სიყვარული გვქონდა ერთმანეთისა: დები რად იქნებიან ისე, როგორც ჩვენ ვიყავით. დედა-თქვენი ხომ არ გახსოვთ?

— არა, მე მაშინ ორის წლისა ძლივა ვყოფილვარ, მიუგო ლუარსაბმა, რომელმაც არ

იცოდა ჯერ. რა ამბავია და ან რა უნდა ამ კნეინასა.

— რასაკვირველია, არ გეხსოვებათ. ის უბედური ღმერთს რომ თავის უმანკო სულს აბარებდა—იმის დამკარგავი მე ცოცხალი რაღა-და ვარ, ეჰ, მადლობა ღმერთს, იმის ნებას ვინ წაუვა—რომ უმანკო სულს აბარებდა, მე მაშინ ფეხთით ვეჯექი. ყველანი დაითხოვა ჩემ გარ-და. მამა-თქვენი მგონია, მაშინ მიცვალებული იყო.

— არა, ჯერ მასუკან თუნდ ექვსი წელი-წადი იცოცხლა, მიუგო ისევ ლუარსაბმა.

— მართლა, მართლა, რამ დამავიწყა?— სთქვა სუტ-კნეინამ. მითამ და მართლა დაავიწყ-და: აი სიბერე რა არის, ხსოვნამ მიღალატა. დიად, ცოცხალი ბძანდებოდა, დახე ჩემს გო-ნებას! თავის პირით არ მიბძანა: „დაო ხორე-შან! ვიცი, რა სიყვარული გაქვთ შენ და ჩემ ცოლსა, წადი ფეხთით დაუჯექ, იამება, შენ რომ ვნახავს. ისე ჩემი ნახვა არ იამება.“ მამა-თქვენი დარბაისელი კაცი იყო, დიდი პატიო-სანი, სახელოვანი და ყველასაგან პატივცემუ-ლი. დიდი შიში-კრძალვა ჰქონდათ იმისი განა მარტო საქრისტიანოში, სალექოშიაც; და-ლისტნამდინ იმისი სახელი გავარდნილი იყო,

რუსებისაგანაც დიდი პატივი ჰქონდა. აბა თქვენ
რა გეხსოვებათ, პატარა იყავით. ჰო, რას მო-
გახსენებდით?... ჰკითხა ლუარსაბსა.

— რომ მამი-ჩემის სახელი დაღისტანამ-
დი გავარდნილი იყო, რომ რუსებისაგანაც დი-
დი პატივი ჰქონია, უპასუხა ლუარსაბმა.

— არა, ეგ ხომ ვიცი. რაზედ დავიწყე,
ის დამევიწყდა, ველარ მომიგონია. აი, ბატო-
ნო, სიბერე ეს გახლავთ: წუთის წინად რას
ვლაპარაკობდი, არ მახსოვს. მამი-თქვენის
სიკვდილი, ოცის წლის ამბავი რომ არ მახსოვ-
დეს, რა საკვირველია.

— თორმეტის წლის ამბავი გახლავთ
გაუსწორა ლუარსაბმა.

— თუნდ თორმეტისა, მაინც საკვირვე-
ლი არ არის. რაზედ დავიწყე ლაპარაკი?
ჩაფიქრდა სუტ-კნენინა, მითამ და არ იცოდა,
რაზედ დაიწყო. იცოდა, ძალიან კარგად იცო-
და, მაგრამ ჰფიქრობდა ისე როგორ მოახერ-
ხოს, რომ ლუარსაბმა ტყუილში ველარ დაი-
ჭიროს, როგორც მამის სიკვდილში დაიჭირა
ლუარსაბი გაშტერებული იდგა და სულ არ
ესმოდა, რა განზრახვით მოსულა ამასთან
კნენინა და რა განზრახვით ჰლაპარაკობს.

— ჰო, მართლა! წამოიძახა სუტ-კნენინა-

მა ფიქრის შენდეგ: იმას მოგახსენებდით: ცხონებული დედა-თქვენი რომ უმანკო სულის აბარებდა, ყველანი დაითხოვა ჩემ გარდა და, როცა მარტოკანი დავრჩით, მიბძანა თავის სირინოზის ხმითა: „მე, ჩემო გულითადო მეგობარო ხორეშან, დიდის ხნის სიცოცხლე აღარ მაქვს. ვიცი, რომ ჩემი სიყვარული დიდი გაქვს. აი ეს შენ და ეს ჩემი ობლები, შენ იყავ ამათი დედა“. ეს რომ ბძანა, — ეუი უბედურების მნახველს, — გული ამოუჯდა. მეც ღაპალუპით წამომივიდა ცრემლები, ბევრი ვიტირეთ. მერმე ხომ განუტევა კიდეც ის ანგელოზის სული. მე, როგორც თავზარ-დაცემული, ისე გიყსავით დავრბოდი. თურმე ეგონათ, ვერ ავიტან მწუხარებას და ჭკვიდან შევცდები. დიდი სიყვარული გვქონდა, ესე ვიყავით, თითქო ერთი ხორცი გვაქვსო და ერთი სული. დედა-თქვენიც ისეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა, — დაუმკვიდროს ღმერთმა სასუფეველი, — ასეთი დედა-კაცი ბძანდებოდა, რომ ყველას ხატსავით უნდა ელოცნა. ასეთი რამ იყო! სადღა არიან ეხლა იმისთანები! ჩვენც ვიტყვით, დედა-კაცები ვართო!... მესამე დღეს ქრისტიანულის წესით მივაბარეთ მიწასა იმისი ნათელი გვამი. დიდი სამღვდელო იყო მოპა-

ტიუებული. მოგახსენებენ, მამა-თქვენს. გვამის გასაპატიოსნებლად არქიელიც მოეწვია, მაგრამ დროშკის ცხენები ვერ ეშოვნათ, რომ გაეგზავნათ. თქვენ ერთი ბეწო ობლები დარჩით, თქვენ და დავით პატარები იყავით, თქვენ მაშინვე შამიყვარდით, თქვენკენ მაშინვე გული უფრო მამიწევდა. არ ვიცი რად, დათიკოც ხომ იმისი ნაშობი იყო, მაგრამ თქვენ ჩემთვის სხვა იყავით. მე თქვენ ხომ არ გეხსომებით?

— არა, არ მახსოვხართ.

— აბა, რასაკვირველია, არ გეხსომები, შენ სამის წლისა იქნებოდი, როცა მე ქმარი მომიკვდა—ვაი 'იმის დამკარგავს—მას აქედ შინიდანა ფეხი არ გამომიდგამს, ვარ ესე უნუ-გეშო, უპატრონო ქვრივ-ოხერი. სიხარული ჩემთვის სიხარული აღარ არის, ქვეყანა ჩემთვის სულ შავებშია ჩაცმული. შაპატივით კადნიერება, იქნება თავი მოგაწყინეთ. რა ვქნა? ბედისაგან დამწვარ-დადაგული ვარ, დარღები მეშლება ხოლმე. რაღა გავაგრძელო, მოკლე სიტყვა სჯობია. თქვენ სამის წლისა .იქნებოდით, რომ ქმარი დავკარგე. მოგშორდით და მას აქედ აღარ მინახვიხართ, მაგრამ გულით ისევ თქვენთან ვიყავი, ვისაც კი თქვენებურს

შეეხედებოდი, თქვენს ამბავს ვკითხავდი. ერთ ღამეს—აი ეს სამი თვეც არ იქნება—დამეძინა. ვნახოთ, —ღრმა ძილში რომ ვარ, —ერთი მშვენიერი ანგელოზი, შუქ-მოფენილი, განწმენდილი და გასპეტაკებული თვალ-წინ გამომეცხადა. სიზმარს მოგახსენებთ, მაგრამ ასეთი სიზმარი იყო, რომ აქამდინ ცხადი მგონია.

—„ხორეშან! მიბძანა სულმა ცხოველმა: მე შენის გულითადის მეგობრის სული ვარ, განწმენდილი და გასპეტაკებული.“ მაშინვე მუხლებზედ მოვეხვიე დედი თქვენის სულსა, დედა-თქვენი ბძანდებოდა. —„მუხლებზედ ნუ მეხვევი, მიბძანა ხელახლად: მე შენგან გული მტკივა: რად დაანებე თავი ჩემს დავითს და ლუარსაბსა? დავითი კიდევ არაფერი, იმან ცოლი იშოვა და დაბინავდა, ლუარსაბს რატომ არ ჰპატრონობ?“ სამი ღამე ერთი ერთმანეთზედ მომეველინებოდა და სულ ამას მეტყოდა ხოლმე. ეგრე გახლდათ, თქვენი დაუტირებელი არ მოგკვდე! თუნდ ეგ არ ყოფილიყო, მე როგორც მოგახსენეთ—უფლისა წინაშე აღთქმა მივეც, რომ დედობა გაგიწივო, და აი დღეს მოვიდა ის დღე. თქვენ ყმაწვილი კაცი ბძანდებით. მე რა წამსაც დაგინახეთ, მაშინვე მიეხვდი, რასაც გაუგეჟებია ის საწყალი ქალი. ღმერთმა

შეარცხვინოს. შენს მხარ-ბეჭთან ყარამანის მხარ-ბეჭი და სიტურფე ტარიელისა, გონიერება გარ-დანქეშანისა. თვალი მოგკარით თუ არა, მაშინ-ვე მივხვდი, რასაც აუნთია ცეცხლი იმ უბედურის ქალის გულშია. უბედურს ვამბობ, იმიტომ რომ იქნება თქვენ იმაზედ არც კი ჰფიქრობთ, ის კი იქა ჰდნება.

ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიედ ქუდი უფრო ჩაიტება, კისერი მოიღერა, წვრილ, ახალ-აშლილ უღვაშებს ხელი გადუსო, წელში გასწორდა და მხარ-ბეჭი მოიმარჯვა. ისე იამა, რომ პირველ ხანში ვერ მოახერხა სიტყვის თქმაცა. ჯერ არ იცოდა, რასაკვირველია, ის ქალი ვინ იყო, მაგრამ მაინც იამა.

— არც ქალია ურიგო, დაიწყო ისევ სუტ-კნებნამა: როგორი ყარამანიც შენა ხარ, იმის-თანა სალბიხურამან ის არის. სწორედ ტარიელ და ნესტან-დარეჯანი იქნებით, ორივე ერთად რომ შეგყაროთ. არც გვარი და შთამამაელობა აქვს ცუდი. მუხრან-ბატონთან ერთ ფურცელზედ არის იმათი გვარიც ჩაწერილი. კაი ქალი, კაი გვარიშვილი, კაი ოჯახი, სახელგათქმული ნათესაობა,—ბიძა ერთი მაიორი ჰყავს, მეორე დიამბეგია თათრებში, ფულიც აქვს ნაღდად, მეტი რა გინდა? მერე დედი-შენის სურვილიც

არის. ის ანგელოზი წუხელაც მომეველინა და
 მითხრა: „ეგ უთუოდ მოახდინეო!“

— ფუღი რაერთი აქვს? ჰკითხა ლუარ-
 საბმა.

ორასი თუმანი ექნება.

— ნაღდად?

- სულ ბაჯადლო ოქრო: შინა აქვს პარ-
 კში შეკრული.

- გძელადიანთ ქალი ხომ არ არის?

თქვენ ვინ გითხრათ?

მე ვიცი.

- მაინც?

ვიცი, ის არის. განა მე კი გულში
 არა მქონდა იმ ქალის სახე, მორცხობით ჩაი-
 ლიმილა ამ სიტყვაზედ ლუარსაბმა.

საიღამ? გინახავს თუ?

თვალითაც არ მინახავს, მაგრამ ისე
 ვიცი.

მაშ ნებას დამრთამვთ თქვენ მაგიერ
 ვილაპარაკო? რა რიგად გაუხარდება ქალსა.

— ოორემ მამას კი არა! სთქვა სუტ-
 კნეინის კებით გაზვიადებულმა ლუარსაბმა.

— არ გაუხარდება, თქვენმა მზემ! გაუძ-
 ნელა ძალად საქმე სუტ-კნეინამ.

- მაშ იმისგან არა ხართ მოგზავნილი?

--- რას ბძანებთ? იმისაგან რომ ვიყო, საქმე გათავდებოდა, რაკი თქვენი ნებაც არის. ის არის, რომ თითონ მამა დიდს უარზედ სდგას.

— უარზედ სდგასო!.. წამოიძახა გულ-ნატკენმა ლუარსაბმა: რაში მიწუნებს მითამ? გვარი იმაზედ ცუდი არა მაქვს და ოჯახი, მითამ რა?

— ეხლა, ხომ მოგეხსენებათ, რიხიანი კაცია.

--- მაშ არა იქს რაღა?

--- როგორ არა იქს, მაგრამ დიდი ცდა ზერხიანობა კი უნდა.

--- მაშ შეიძლება დავიყოლიოთ?

--- ვინ იცის? ეგ ზერხზედ ჰკიდია, მაგრამ კიდევ ღმერთმა იცის: ჯიუტი კაცია.

--- ზერხი კიდევ თქვენი საქმეა.

--- მართალია, მაგრამ მარტო ჩემი ზერხი რასა იქმს.

--- სხვა რა უნდა? რაც შემეძლება ჩემ კისერზედ იყოს. მაღლის გადახდა ჩვენც ვიცით.

— უი, შენ გეთაყვანე, შენა, მაგას ვინ მოგახსენებს? გულ-უხვობაში თქვენი გვარი დიდი ხანია გათქმულია, განა არ ვიცო. თუნდ ეგ არ იყოს, დედი-შენის შვილს მე უნდა გამოგართო რამე, მაშინ შემერგება ლუკმა? არა, გეთაყვა, მე მაგას არ ვიქეგ შენ იცი. მაგრამ

მაგარი ეს არის, რომ „ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო“, ერთი ოციოდ თუმანი მოგინდება, რომ იმისი მახლობლები შემოვისყიდოთ. ერთი კაცია იქ, იმისი სიტყვა გძელაძიანთ მოსესათვის ბეჭედია, ფირმანია სწორედ. იმას უნდა ხახა დაფულობოთ.

— ეხლა სად ვიშოვო მე ოცი თუმანი? უთხრა ცხვირ-პირ-ჩამოშვებულმა, დაღონებულმა ლუარსაბმა.

— მაგაზედ ნუ შეწუხდები: შენ თამასუქი მამეც და ფულს მე გიშოვი.

— ბატონი ხარ, აი თუნდ ეხლავ—წაატანა სიტყვა გახარებულმა.

— სუტ-კენინამ, რომ ჰნახა ესე ადვილად ლუარსაბის დაყოლება, იფიქრა: სულელი ყოფილა, რატომ ბლომად არ ვუთხარიო და, რომ გაასწოროს შეცდომა, ეს მოიგონა:

— ეს კი უნდა იცოდე, ჩემო შვილო, რომ დიდ სარგებელს გამოგვართმევენ.

დიდსა? მაინც რამდენს?

— თუმანზე შვიდ შაურს.

— რა ვუყოთ, მივცემ. „როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდესო“—ნათქვამია.

— მაშ ყური დამიგდე: შენ ჯერ უარზედ დადეგ, ვინც რა უნდა გითხრას, ფეხი მაგრა

დაპირე, იქნება იმ ქოფაკს, როცა დაყაბულ-
დება, ქახრაკი მოვუჭიროთ, მეტი დავსტყუოთ,
გესმის? მე სულ შენთვის ვამბობ, თორემ მე რა
მერგება. ხომ გესმის?

მესმის, როგორ არ მესმის! ფეხი უნდა
დავაჭირო.

მაშ ეხლა მე ვიცი, ხვალ დილაზედ
თამასუქს მოვამზადებინებ, შენც ხელი მოაწერე
და მერე მე ვიცი.

— თამასუქი წინ მოგცე?

მაშ, ქა!.. ფულს ისე ვინ განდობს?
მე რომ მქონდეს, არ დაგიჭერ, ხომ იცი. დე-
დი-შენის შვილს როგორ დაუჭერ, მაგრამ მე
ქვრივ-ოხერს ვინ მომბადა, სომეხს უნდა გა-
მოვართო. აბა სომეხი, ხომ იცი, რა ურიაა.

ვიცი, ვიცი.

მერე, როცა გავარიგებ, მეც ერთი
ქვრივ-ოხერი ვარ... ერთი ორჯერ პურს მაინც
მაკმევ... შეაბრალა თავი სუტ-კნეინამა: შენი
გვარი დარდი-მანდობაში გათქმულია.

ლუარსაბს იამებოდა ხოლმე, როცა ეგრე
იხსენიებდნენ იმის გვარს. ოღონდ ეს გეთქვა
და ჩოხას გაიხდიდა და შენ ჩაგაცმევდა.

ერთი ეს მითხარ, ქალი როგორია?
ყველა-ყველა და ეს კი დაგვაფიწყდა, მოიგო-
ნა ბოლოს ლუარსაბმა.

— წიგნში და ხელ საქმეში კარგად გაწუ-
რთვნილია, მეტი რა გინდა, უპასუხა იმანაც.

— წიგნი რად მინდა! რა, ბრძნად ხომ
არ დავსომ!.. შენ ერთი ეს მითხარ, მაღლიანი
სახე აქვს? ფერზედ. როგორ არის?

მაგას ნულარ მკითხავ, კალმით ნახა-
ტია.

— მაშ რაღა, ფეხი დავაჭირო? ჰკითხა
ლუარსაბმა, რომელსაც სუტ-კნენის უკანას-
კნელ სიტყვაზედ სიხარულმა და წადილმა ტან-
ში მეტად საამურად გაურბინა.

— ღიად, ფეხი დააჭირე, ამას შენთვის ვამ-
ბობ, რადგანაც ჩემს დაზედ უკეთესის შვილი
ხარ, თორემ— თითონ შენ იცი— მე გამორჩენა
არა მაქვს—რა. ჩემის სულის საცხონებლად მინ-
და მოვახდინო ეს საქმე, თორემ მოსე გძელაძე
მე არას მომცემს. ნეტავი დავიყოლიო და დე-
და-შენის შვილის ბედნიერება მოვახდინო და
გამორჩენას ვინ იკითხავს!

ჩემ კისერზედ იყოს ეგა. ლამაზია? ჰკით-
ხა ღიმილით კიდევ ლუარსაბმა.

გითხარ— კალმით ნახატია-მეთქი.

ორასი თუმინიცა აქვს?

იქნება მეტიც, ეგ მე და შენზედ

ჰკილია.

— იქნება მეტიცო!... ჰა, თქვენ რას იტყვით, — ცუდი არ იქნება, ისე სთქვა ლუარსაბმა, თითქო რჩევას ეხლა აპირებსო.

— შენ როგორღაც გულში ჯერ არ გადაგიწყვეტნია, როგორც ვხედავ, — დაატანა ცბიერმა სუტ-კნეინამ, რომ გამოათქმევინოს, გულში კარგად გაუჯდა თუ არა; თუ გაუჯდა, კიდევ დასტყუოს რამე.

— ეჰ, რას ბძანებ?

— როგორ რას ბძანებ? თუ გულში არა გაქვს, ნუ შემარცხვენ, ეხლავ თავი დამანებებინე.

— თავი როგორ დაგანებებინო, რომ იმ ქალის სიყვარული ნალვერდალსავით ჩამომიგდე. აბა როგორ დავანებო თავი? მითამ რაში დავიწუნებ?

— მაშ გავათავეთ?

— გავათავეთ.

— უიჰ, შენ გენცვალოს ჩემი თავი! ძლივს დედი-შენის მოვალეობას და უფლისა წინაშე აღთქმას არ შევასრულებ, თუ მოსე გძელაძე ძალიან არ გაგვიჯიუტდა.

— ის კაცი რომ სთქვი, მოიყიდე, მეც აქ ფეხს დავაჭერ.

— ნეტავი იმის მეტი ქრთამი არ დაგვხარჯოს! იქნება სხვასაც მოუხდეს.

შუაზედ გაუყავ ოცი თუმანი.

— უი ჩემ თვალებს! ქა, როგორ იქნება! უბრალო კაცის შვილები ხომ არ არიან, ათ-ათ თუმანში ხელი გაისვარონ. თავადიშვილები არიან, სახელ-განთქმულები, იმათი მოსყიდვა ადვილი არ არის. აი როგორ გეტყობა, რომ ჯერ ყმაწვილი ხარ.

— ოცი წლისა ჯერ სრული არა ვარ, იტყუა ლუარსაბმა: სრული იყო.

— ისიც ჩვიდმეტი წლისა იქნება. სწორედ გვრიტები იქნებით. უი, ნეტავი კი იმ ბედნიერ დღეს შევესწრა, რომ თქვენ ერთად მხარი-მხარ მსხდომნი გნახოთ და! ბევრი არ შემოგნატრებენ!

— მაშ ერთი აუჩქარე, თუ მართლა ეგ-რეა, თუ ღმერთი გწამს, შეეხვეწა მოუთმენელი ლუარსაბი.

— ნეტავი ჩემს აჩქარებაზედ იყოს დამოკიდებული და მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე მე მაგას ბოლო მოვუღო, მაგრამ ის წყეული მამაა საქმე. ღმერთი მოწყალეა, ნუ გეშინიან.

ეგრე გათავდა პირველი მოციქულობა სახელოვანის მოციქულისა. ლუარსაბს ამ დღის აქედ, ცხადივ თუ სიზმრად, სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორას—თუმნიანი

პარკი. საღერღელი მეტად აეშალა, სურვილმა მეტად აადულა, ასე რომ, როცა მოიგონებდა, ერთ ლაზათიანად გაიზმორებდა და ამას იტყოდა მსუნაგსავით ტუჩის ლოკვითა: „კალმით ნახატი ქალი, ორასი თუმანი ბაჯადლო ოქრო და იქნება მეტიცო... ჰა! რას იტყვი ლუარსაბ, ურიგო არ იქნება, განა? ამაზედ არის ნათქვამი: „ბედი მომეცი და სანახვეზედ გადამაგდეო!“

VII

თუმცა სუტ-კნენამ თავის ანგარიშების გამო საქმე ცოტად გააგძელა, მაგრამ მალე უნდა გათავებულიყო, რადგანაც ორივე მხრით ნების დართვა იყო. სუტ-კნენის ანგარიშების გარდა, ერთი სხვა ხიფათიც მოსდევდა ამ საქმეს: ქალი პირველი რომ ოცი წლისა იყო და ამბობდნენ ოცდაერთისაცაო—ეგ არაფერი, ამაში შეიძლებოდა კიდევ ხერხიანად მოეტყუებინათ, ცხენი ხომ არ იყო კბილებზედ შეეტყოთ, მაგრამ კირი ის იყო, რომ მეტად მახინჯი გახლდათ. აბა აქ როგორ მოატყუებ? თვალებს ხომ არ აუბამ? მართალია, შეიძლებოდა პირველში სხვა ეჩვენებინათ, მერე, რაკი ჯვარის დასაწერად მოვიდო-

და, ძალად გადასწერდნენ ჯვარსა: მაგრამ სუტ-კნეინას ეშინოდა: მერე რომ თმით მათრევენო. თმით თრევა კიდევ არაფერი, რომ კარგად გამორჩენა შეიძლებოდეს, ოცი თუმანი აბა რა ფულია! მართალია, ლუარსაბსაც ჩამოართო ბარათი, მაგრამ, რაკი ამისთანა მახეში გააბამდა საწყალსა, მერე როგორღა მივიდოდა ფულის გამოსართმევად? ხომ უზიარებლად დაარჩობდა. ეჩივლა და ბარათი დიანბეგთან წარედგინა, რა გამოვიდოდა? ლუარსაბი გააბათილებინებდა, თუ არა და ნახევარს დიანბეგი წაიღებდა. მაგ ნახევარს ჯანი გავარდეს, ოღონდ საქმე არ გამოაშკარავდეს, მაშინ რა ეშველებოდა სუტ-კნეინასა? ხომ ციხეში დაიკერდნენ. „არა, იფიქრა კნეინამა: ეს ბარათი კიდევ აქა მქონდეს: როცა დრო მოვა, შევუთვლი, თუ მომცა, ხომ რა კარგი, თუ არა და ჯანი იმასაც გავარდეს.—ერთის სიტყვით—ეს ბარათი ან ჰო არის, ან არა. საჭოაროდ საქმე რად გავიხადო. სიფთხილეს თავი არა სტკივა: ისევ ისა სჯობია, მოსე გძელაძეს ათიოდ თუმანი ნაღდი—აი ეგ მიყვარს!—მოვამატებინო და გავბედო ლუარსაბის მოტყუება, თორემ იქ ჩივილი, ერთი დავიდარაბა ასტყდება, იქნება საქმეც გამოაშკარავდეს,

ამას იქნება კიდევ სხვა საქმეებიც ზედ შემიკეცონ—ერთი ხათაბალა რამ გამოვა, რაღა? არა, ეგ ჩემი საქმე არ არის: მე მიყვარს „ჩისტად“ საქმის დაჭერა.

ეგრე მომართული იყო სუტ-კნენინა, როცა გძელადიანთ სოფელში შევიდა იმისი ურემი, მითამ და ერთ რაღაც ძველ საყდარში ღამის სათევად მოვიდა. მეორე დილას თითონ მოსე გძელადე მოიჭრა და სუტ-კნენინა თავის სახლში შეიპატიჟა. დაიწყეს ლაპარაკი.

— აბა, ჩემო ღვიძლ დაზედ უკეთესო დაო! ქალია თუ ვაჟი? ჰკითხა მოსე გძელადემ.

— ვაი, რომ ქალია, უპასუხა შეწუხებულივით სუტ-კნენინამ.

— როგორ? არ ირთავს?

— არა.

— მაინც რას ამბობს?

— ქალი არ მოსწონს—ნუ გეწყინებათ კი—მახინჯი არისო.

— ვაი შენს მოსეს! განა უნახავს სადმე?

— არა, არსად არ უნახავს, მაგრამ შეუტყვია.

— თუ არ უნახავს, მაშ კიდევ შეიძლება საქმე დავატრიאלოთ.

— აბა როგორ?

— თუ შენ შემეწევი, ჩემო დაო, და ჩემს პურ-მარილს არ დაივიწყებ, საქმეს დამ-ში მოვიყვანთ.

— აბა, გეთაყვა, მე რაღა თხოვნა მინდა, ხომ იცი, ჩემს თავს შენის სამსახურისათვის არ დავზოგავ.

— მაშ თუ ეგრეა, დამაცა.

ადგა მოსე, გავიდა გარედ და პატარა ხანს შემდეგ შემოიყვანა ერთი მშვენიერი, მოხდენილი ახალგაზრდა გოგო. დააყენა სუტკნეინის წინ, ხან აქედ შემოატრიალა, ხან იქით, მერე უბძანა, რომ გარედ გავიდეს.

გამოცდილი სუტკნეინა მიხვდა, რასაც მოასწავებდა ეს ამბავი, მაგრამ თავი მოიკატუნა, მითამ და არაფერი იცის. მოსე გძელაძე მოვიდა და მოუჯდა ისევ გვერდით.

— როგორ მოგეწონა? დაიწყო გძელაძემ.

— ერთი ტურთა რამ არის, უმანკობით მიუგო მანკიერმა სუტკნეინამ.

— უფრო კარგი იქნება, რომ ჩემის ქალის ტანისამოსით მოვროთო.

— რასაკვირველია, ერთი ორად მოემატება სიკეკლუცე.

— ახლა შენ რას იტყვი, რომ ნიშნის მომტანს ეს გოგო ლამაზად მორთული ჩემის ქალის მაგიერად ვაჩვენოთ? ჰკითხა მოსემ და თვალი თვალში გაუყარა, რომ პასუხი იქ ამოეკითხა.

— მერე სასიძო რომ მოვა ნიშნის მერედ, იმას რაღას უზამ?

— იქამდინ ვინ დააცლის? მესამე დღესვე ჯვარის-წერა დაეუნიშნოთ. სადღა მოიცლის, რომ ქალის სანახავადაც მოვიდეს?

— მერე ხომ მაინც ჯვარის საწერად მოვა?

— მერე მე ვიცი. შენ ოღონდ მანამდინ დამეხმარე, მერე ჩემს კისერზედ იყოს. ძალად ჯვარს გადავწერ.

— არა, გეთაყვა, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ეხლავ გეუბნები.

— რატომ?

— აბა, იმას გაუგია, რომ მახინჯიაო...

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, გააწყვეტინა სიტყვა მოსემა: ნიშნის მომტანი რომ ამ გოგოსა ნახავს, მივა და ეტყვის: რას მიჰქრავ, იმისთანა ქალი ჩემს თვალებს ჯერ არ უნახავსო. თუნდა ეგ არ იყოს, ერთი ხუთიოდე თუმანი და იმისი ჯანი. ისეთს ავალაპარაკებ, რომ...

— ძმას გამოგზავნის.

— უფრო კარგი. რასაც თავის თვალთ ნახავს, თუნდ ქრთამი არ იყოს, ის არ უნდა უთხრას? თორემ ფულიც რომ არა მშურს.

— არა, გეთაყვანე, მე მაგ ცოდვაში არ ჩავდგები. აი შენი ბედ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია.

ამოიღო ორი ოც-და-ხუთ მანეთიანი ასაგნაცია და მისცა მოსეს გამოქნილმა.

— მაშ მღალატობ?... უთხრა გულის სატკენად მოსემა: მაშ ჩემი ოჯახის დაღუპვა გინდა? მაშ ჩემი საწყალი ქალი არ გებრალე-ბა? ეჰ! მუხანათო წუთისოფელო!... სულ ტყუილი ყოფილა: პურ-მარილიც, პატივის ცემაც, სიყვარულიც, მეგობრობაც!.. ეჰ, შენი ნებაა!... ეს კი იცოდე, რომ გულში შხამ-წასმული ისარი გამიყარე, სპილენძის ტყვია მომარტყი, ურჯულო ლეკსავათ ქრისტიანი სული წამწყმინდე.

მოსეს ეგონა, რომ ამ სიტყვებით მოვულ-ბობ გულსაო, ის კი არ იცოდა, სუტ-კნენი რა კნენია იყო! სუტ-კნენია კი იქნებოდა, რომ სიტყვით მოტყუებულიყო!... სუტ-კნენიას თუმცა გულში ეცინებოდა, მაგრამ სახე შეიჭ-

მუხნა, მითამ სწუხს კიდეც და ვერა უშველია-
რაო.

— შენ ნუ მამიკვდები, მოსკე, უთხრა
მწუხარე ხმით კნეინამ, და იმ შენის სახის ჩემს
უბედურს ქმარს პირშავად აზრ შევეყრები საი-
ქიოს, რომ შენის ოჯახის სამსახურისთვის მე
თავს არ დავიზოგავდი, მაგრამ სამსახურიც
არის და სამსახურიც.

— რა ვუყოთ, რომ არის?—მიუგო ეხლა
კი ცოტად იმედ-მოცემულმა მოსემ, რადგანაც
შეატყო, რომ სუტ-კნეინა დაყოლიებას აპირებს:
რა ვუყოთ, რომ არის? განა ჩვენ კი არ ვიცით
სამსახურის გადახდა? რა უმადური მე მიპოვე?
ოცი თუმანი არ დაგპირდი, ოც-და-ხუთი იყოს,
შე დალოცვილო!

— არა, გეთაყვა, ფულზედ ხომ არ არის
საქმე: თმით მათრევენ სიბერის დროს, სულს
წავიწყებენდ.

— ოც-და-შვიდი იყოს.

— არა, გეთაყვა, ფული რა სახსენებე-
ლია: საქმე დიდი გასაბედავია.

— ხომ მოხერხებან შეიძლება? ოც-და-რვა
იყოს.

— არა, შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ
თავს ვინ გამოიმეტებს?

— ოც-და-ცხრა იყოს, უმატებს ნელ-ნელად მოსე და ყოველ მომატებაზედ ხედავს, რომ სუტ-კნენა რბილდება.

— ძალიან თავის გამომეტება კი უნდა, თორემ შეიძლებით რა არ შეიძლება.

სუტ-კნენამ, ხელოვანმა სუტ-კნენამ, ძალიან ცბიერობითა სთქვა ეს უკანასკნელი სიტყვა, თითქო მოსე რომ ფულს უმატებს, იმას ყურსაც არ ათხოვებსო, და მარტო იმასა ჭფიქრობს: შეიძლება, თუ არაო. დიდი ხანია იცის სუტ-კნენამ, რომ შეიძლება, მაგრამ კარგა მსუქანის ლუკმის ამოვლება უყვარდა, რაკი ქვაბში ხელს ჩაჰყოფდა ხოლმე. მოსეს რომ არ დაესწრო, თითონ სუტ-კნენა ეტყოდა მაგას, ესე მოვიქცეთო. კალმით ნახატიო, უთხრა და ამისთანა მახინჯს ხომ არ დაანახებდა? სწორედ მაგისთვისაც მოვიდა, რომ მოსესთან არჩიოს ისე კი, რომ ფულიც მეტი გამორჩეს, რაკი მოსემ დაასწრო, გამორჩენის საქმე ნახევრად გარიგდა. სუტ-კნენას კიდევ გაუხარდა, ეხლა მე უარზედ უნდა დავდგეო, სთქვა გულში: და თუ გამორჩენაა, აქ გამოვჩეჩიო.

— ოც-და-ათი იყოს, დაუმატა კიდევ სწორე გზაზედ დამდგარმა მოსემ: მეტი კი აღარ შემიძლიან.

— რატომ? დაიწყო ისევ თავისებურად კნენამ, რაკი ოც-და-ათამდინ აიყვანა: რატომ? შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ ნიშნობაში მეც უნდა ვიყო, რომ, თუ მოხერხდეს, კარგად მოხერხდეს. ეს არის ჭირი, რომ ამ კაბით ხომ ვერ მოვალ?

— კაბაც შენი ჭირის სანაცვლო იყოს, დაასწრო გახარებულმა მოსემ, რაკი ნახა, რომ სრულიად დაიყოლია: კაბა ჩემ კისერზედ იყოს.

— მაშ ყური მათხოვე, რას გეტყვი: მე იმას ნიშანის მოსატანად ძმას გამოვავზავნიებ. შენ გოგო ლამაზად მორთე—ეცადე არავინ გაგცეს—სამ დღეს უკან უთუოდ ქორწილი უნდა მოახდინო. მოიგონე რამე, რომ ყმაწვილმა ქალის ნახვა არ მოასწროს. მერე ხომ შენ იცი, ჩემი საქმე მაშინ გათავებული იქნება:

— ნიშნობის ღამეს ფულს სრულად ჩაგაბარებ, ეხლა თუ გინდა, ეს ხუთი თუმანი ბე ისევ წაიღე.

— არა, ათი თუმანი მიბოძე, რა ვიცი, იქნება როგორ დამჭირდეს, აქ ხომ ვერ გამოვიქცევი.

— შეიდ თუმან ნახევარი იყოს ჯერ.

— ათი მიბოძე. ისევ შენის საქმისთვის

მინდა. შენს საქმეს მოვახმარებ, თუ გამიჭირდა. ჩემთვის ხომ არა გთხოვ.

— რა? ეს ათი თუმანი იმ ოც-და-ათ თუმანის ანგარიშში არ გინდა წაიღო თუ?

სულტ-კნეინამ გაიცინა.

— მაშ, ქა?

— ჰო, ეგრე სთქვი, მე მეგონა მართლა ეს ცალკე გინდა, რომ ჩემს საქმეს მოახმარო.

— არა, გეთაყვანე, იმის ანგარიშში მიმაქვს. საკაბე კი მალე მიბოძე, რომ შეეკრვა მოვასწრო.

— აი, ათს თუმანს მოგართმევ, იქილამ შეიკერე და მერე გავსწორდებით.

სულტ-კნეინა დაჰყაბულდა, მაგრამ მოსტყუებდა-კი.

რალა გავაგრძელო, მოსემა და კნეინამ ესე დააწყეს საქმე და სწორედ ეგრედაც ბოლო მოუღეს. კაი ბადე დაუგეს ლუარსაბსა და კარგადაც გააბეს.

ორი კვირა რომ გავიდა, აღტაცებულმა ლუარსაბმა, აქაო და საქმე გარიგდაო, კარგის ნიშნით თავისი უფროსი ძმა დავითი გამოისტუმრა. დიდის ყოფით მიიღეს დავითი. ხალხი მოსემ არ მოიწვივა, სრულიად არავინ, რომ ეშმაკობა არ შეუტყონ, ლუარსაბსაც მისწერა,

ნურავის შეატყობინებო. აი ის წიგნი ნამდვი-
ლო, თავის ღირსებით და შეცდომებით:

„ჩემო აღმატებული ბედნიერო გვაროვა-
ნო სიძეო:

„თუმცა დიდათ ბედნიერი ვარ რომელი-
ცა რომა შენგანა ვარ დღეს მოხუცებული ბე-
დნიერი და გული ჩემი სიხარულით აღავსე ნე-
ტარითა სიძოობითა თქვენითა და თვალი ჩემი
ახილვო რომელიცა რომა დაინახა ისევ გაზაფ-
ხული მუხეთალისა სოფლისა ამისა ფრიად სი-
ხარულში ვარ რომელიცა ეხლა ვარ ჩემო აღ-
მატებული გვაროვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ
გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვი-
ნოს დიდი ხალხი არ გამოგზავნო რომელიცა
რომა მე მოხუცებული კაცი ავადა ვარ სნეუ-
ლი და პატივი და მასლაათი და ქეიფი რომე-
ლიცა მე აღარ ძალ მიძს რომელიცა ფრიად
შეაწუხებენ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნე-
ბით ჩემს სახლში მასპინძელი დიად დიდი ხალ-
ხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და პატიოსანი
ნათესაობა გყავს რომელიცა არც მე ვარ უნა-
თესაო და ბლომად შევყაროთ ისე როგორა-
თაც შეჭფერის დიდებულს გვაროვნობასა თქვენ-
სა და ჩემსა ოჯახს სახლკარიანობასა ჩემსა:.

„სხვებრ ბძანდებოდეთ ბედნიერებით იესო

ქე ღვთის მიერ ვითხოვ თქვენს ბედნიერებას რომელიცა რომა მსურს ნახვა თქვენი თქვენი სიამამრი ბრწყინვალე თავადი მოსე ნოშრევანიძე გძელაძე:.”

რასაკვირველია, თავაზიანი ლუარსაბი ამ წიგნის შემდეგ აღარ გაგზავნიდა ბევრს ხალხსა. მარტო ერთი დავითი და ერთი კიდეც ვილაცა გამოისტუმრა, რომ ახალი სიამამრი, რადგანაც ავად არის, არ შეაწუხონ, დავითს კი დააბარა, რომ ფულზედ კარგათ მოილაპარაკოს როდეს ჩააბარებენ, და მერე ქალი კარგად გასინჯოს

დიდის პატივით მიიღო მოსემ დავითი. ქალის მაგიერად ის მშვენიერი გოგო მორთეს და დავითს ისე აჩვენეს. დავითი გაგიჟდა, რომ დაინახა და გულში არ იყო, რომ შურმაც არ გაუარა, ნამეტნავად თავისი მკლე ცოლი რომ მოაგონდა ამასთან. ვახშამზედ რომ ისხდნენ, მარტო ოთხნი იყვნენ. დავითი და ამასთან მოყოლილი ის ვილაცა, თითონ მასე და ამისი მოზდილი შვილი. კნეინაც თუმცა მოსესთან იყო, მაგრამ ქალთან ივახშმა. მოსემ ბოდიში მოიხადა, რომ ხალხი არ დაუპატიჟა ამისთანა ბრწყინვალე გვარიშვილებსა.

— რა ვქნა, შენი ჰირიმე, უთხრა დავითს

მოსემა, ჩემო ახლო მოყვარევ! ავადა ვარ, თასლიბს ვერ გავუწევდი. სიძუნწეში არ ჩამომართო, შენი ჭირიმე! აბა ჯერ ისევ ავადმყოფი რა არის, მერე მასპინძელი რა უნდა იყოს, თორემ იმდენი სიკეთე ღმერთმა შენ მოგცეს, რამდენი ნათესაობა და მახლობლობა მე მყვანდეს. მაგრამ ჩემი მაყურებლები რა ქეიფს გასწევდნენ. ისევ ის ვამჯობინე, ნუ დავპატიჟებმეთქი. ამ ნიშნობამ ისე შინაურულად ჩაიაროს, ქორწილი კი ჩემ კისერზედ იყოს. ქორწილისა რა ბძანა ჩემმა სიძემ!

— რაც ჩქარა იქნება, ისა სჯობიაო, უპასუხა დავითმა: პირფერობაში ნუ ჩამომართმევთ და ეს ქალი რომ ნახოს იმან, იმ წამშივე ჯვარს დაიწერს, თავი არ მომიკვდება!

— მზეთ-უნახავი ყოფილა, — დაუმატა სტუ მარმაც.

— რა ვქნა? მადლობა ღმერთსა, ღმერთმა ეგ მომცა და ყველაფერი ღვთის ნებაზედ ჰკიდია — სთქვა მოსემა: მიხარია, თქვენმა მზემ, რომ ქალი მოგეწონათ.

— ღმერთმა აცოცხლოს პატარძალი! წამოავლო ჯამს ხელი დავითმა: ღმერთმა ტკბილად შეაბეროს ერთმანეთს!

— მადლობელი ვარ, თქვენი ჭირიმეთ!

დაუკრა ყველას თავი მოსემა: მაშ რაც მალე იქნება, ისა სჯობია.

— იმან ისე მოგახსენათ, უპასუხა დავითმა: მეც—სწორედ მოგახსენოთ.—მაგას ვურჩევ ჩემს ძმასა. რალა გავავრძელოთ საქმე.

— ჩემის ფიქრითაც ეგრე სჯობია, სთქვა მოსემა: ქალი აქა ჰდნება—მამისაგან კი არ უნდა იტყვას ესა, მაგრამ შორეული ხომ არა ხართ, თქვენთან რა დავმალო—ქალი აქა ჰდნება.

— ის კიდევ იქ, თქვენმა სიცოცხლემ! წაართო სიტყვა დავითმა.

— მაშ, როცა მიბრძანებთ, მაშინ იყოს ქორწილი, სთხოვა მოსემა.

— ერთი სიტყვით, გადასწყვიტეს, რომ სამშაბათს საღამოზედ სიძე უნდა მოვიდეს და იმ ღამესვე ჯვარი დაიწეროს. მეორე დღეს დავითმა ფულზედ ჩამოუგდო ლაპარაკი. მოსემ დააჯერა, რომ ქორწილის მეორე დღეს ორასს თუმანს სულ ბაჯადლო ოქროებს თავის ხელით მიართმევს. ხელი-ხელს დაჰკრეს. დავითი—მეორე დღეს პატარძალი აღარ აჩვენეს—შინ წამოვიდა და მოსე თავის სახლში დარჩა. როცა მოსემ ცხენზედ შესო და გამოისტუმრა დავითი, როცა მარტო დარჩა, ხელები დაიფშვნიტა მეტის სიხარულისაგან და სთქვა ღიშილით:

ყოჩაღათ წავიყვანე საქმე, ეხლა ჩემი წუხილი მარტო ის არის, რომ სუტ-კნეინას ხრიკი მოვუგდო, ერთი მიზეზი რამ მოგუგონო, რომ ფული აღარ მივცე იმაზედ მეტი, რაც მიმიცია, თორემ, იმისგან რომ მოვტყუედე, სირცხვილია.

ამ ფიქრში იყო, რომ სუტ-კნეინა—მოსეს ცოლი არა ჰყვანდა და ჯალაბობას კნეინა ჰთამაშობდა—რომ სუტ-კნეინა წინ მოეგება გახარებული.

— ჰა, რა რიგად მოვიდა საქმე!—უთხრა სუტ-კნეინამ: მომილოცავს შვილის ბედნიერება. დიდი ჯაფა კი გავწიე. სულ ვიწურებოდი—შენზედ მიწა არ მენახოს—სულ ვიწურებოდი, რომ ან აი ეხლა შეიტყობენ-მეთქი, ან აი ეხლა, დავიღუპები, მაგრამ მიშველა ღმერთმა და ვერ შეიტყვეს.

— ეჰ, შე დალოცვილო!—უპასუხა მოსემ: იწურებოდი, ასე გგონია, პირველად ჩაგედინოს ამისთანა საქმე. იწურებოდა!...თქვენი ხელობა მეტი რა არის? იწურებოდა!...

სუტ-კნეინა შეკრთა.

— არა, ხუმრობ, თუქმართლა მეუბნები? ჰკითხა შემკრთალმა სუტ-კნეინამ.

— მაშ არა და გეხუმრები.

— ეხლა განა?

— ეხლაცა და მაშინაც.

— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, თუ ეგრეა, მე კი გამისტუმრე და მერე შენ იცი.

— სადაც გინდა, წაბრძანდი, ხელს ვინ გიჭერს.

— რასაკვირველია, ხელს არავინ მიჭერს, მაგრამ დაპირებული მიბოძე და ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, რაც გინდა ილაპარაკე ჩემზედ: გული არ მეტკინება.

— დაპირებულიო!... რაც მოგეცი იმასაც ვნანობ და გგონია—კიდევ მოგცე რამა.

— ახლა ეგ ნამუსია! მოხუცებული დედა-კაცი ფოშტის ცხენისავით მათრიე, ქვეყანაში თავი შევირცხვინე, საქმე საქმეზედ მოვიყვანე და ეხლა მაგას მეუბნები?! ნამუსია!

— დაჩუმდი, თორემ...

— არა, ნამუსია?... შენა გკრთნავ, ნამუსია?

— ის კი ნამუსია, რომ აგიღია ფეხი, სოფლიდან სოფლად დადიხარ და მაჭანკლობ, ნამუსია? შარშან რომ ათ თუმნად შენი დისწული გასათხოვარი ქალი დიაბეგს მიჰგვარე, ნამუსია? როცა დაორსულდა, შენ რომ წამალი მიეცი და მუცელი წაუხდინე, ნამუსია?...

— სუტ-კნენას გული ყელში მოეზჯინა, თავისი სიფთხილე, გამოცდილობა ამ გვარებში და გულის სიგრილე დაჰკარგა.

— მაშ თუ აგრეა—დაიყვირა გაკაპასებულმა სუტ-კნენამ—შენი ფეხი დამკარ თავში, შენი ფეხი, თუ ეგ საქმე არ დაგიხლართო!

— შენი ლეჩაქი დამხურე თავზე--ამ მუქარაზედ მშვიდობიანად უპასუხა მოსემ: შენი ლეჩაქი, თუ ეხლავ გომურში არ დაგამწყვდიო, მინამ ქორწილი არ გათავდება. რას მოზამ? მიჩივლებ თუ? არა მგონია, შენთ თავი სადიამბეგოდ გახადო: ცოდვა ბევრი გაწევს კისერზედ, სულ ერთი ერთმანეთს ზედ მიეკეცება, და მაშინ ციმიბირშიაც ალაგი არ გექნება, შე ტყუილო კნენავ, შენა! ეს ის დიამბეგი კი არ არის, რომელსაც გოგოს გაურიგებდი ხოლმე და ბურთსავით ხელში ათამაშებდი! ის დრო წავიდა.

— ვერც ამ სიტყვებმა მოიყვანეს თავის გონზედ გამწარებული სუტ-კნენა. ის ისევ ისე სიმწარისაგან გონება-მიხდილი იყო, თორემ გაჯავრების და მუქარის მაგიერ ისეთ ნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეთ ნაირად მოუკვდებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა. ეხლა კი ჯავრისაგან, როგორცა ვთქვი, გონე-

ბა დაბნეული ჰქონდა, იმიტომაც მაინც კიდევ შეჰყვირა:

— დამამწყვდევ!... უი, მეხი კი დაგეცა მაგ უხერიო თავზედ! დამამწყვდევ რა შენი მოახლე გოგო ვარ, ან შენი გომბიო ქალი!...

— რაო? აი თუ გოგოზედაც უარესი არა ხარ. მე ეხლავ გაჩვენებ, როგორც გაგისტუმრებ გომურში, — უთხრა ხუმრობა — გაშვებით მოსემა: შენ რომ ჩამოგარჩო კიდევ, ხმას არავინ გამცემს. მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივავ, მერე რომ არა დამაბრალორა, ეხლავ მიჩვენე ჯიბეში რა გაქვს.

მივარდა სუტ-კნეინას ჩვენი მართალი კნიაზი. სუტ-კნეინა ჯერ გაუძალიანდა, ბოლოს კი — ღვთის წყალობა გქონდეთ — იკადრა ერთის ლურჯის ხელსახოცის ამოღება, რომეშიაც რაღაცები ეხვია. სუტ-კნეინა გაფითრდა და პირი გაუშრა. ველარა უთხრა რა. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუმანი იქ გამოკრული ისევ ხელ-უხლებლად ნახა, მაშინვე ჯიბეში იკრა. ერთი რაღაც ქალაღლიც მოხვდა ხელში. გაშალა, თამასუქი იყო, ის თამასუქი, რომელიც სუტ-კნეინამ ლუარსაბს დასტყუვა. მინამ მოსე ამ საქმეში იყო გართული, სუტ-კნეინას ხერხი, ეშმაკობა, გამოცდი-

ლება დაუბრუნდა. იფიქრა სუტ-კენინამა: „ამ ყვირილს და პუქარას თავი უნდა დავანებო, თორემ დამწყვდევას გამიმართლებსო. თუნდ დამამწყვდივოს, არაფერი, ხუთი-ექვსი დღე სიზმარსავით გაირბენს: შინ მივწერ, რომ მზითევს ვუმზადებ-მეთქი და ქორწილამდინ ველარ გადმოვალ. ვინ რას შეიტყობს, ოღონდ ეგ ათი თუმანი მაინც დავიბრუნო, ეგ მაინც არ დამეკარგოს!...“

„ამ ფიქრებმა თვალის დახამხამებისუმაღლ გაუბრინეს გონებაში სუტს, მაგრამ კი მოხერხებულს კენინასა.

— ეს ვინ მოგცა შენ? ჰკითხა მოსემ და აჩვენა თამასუქი. სუტ-კენინას მზად ჰქონდა პასუხი.

— ახლა, შენ არ დაიჯერებ, რასაკვირველია, რომ ეგ თამასუქი თუ ჩამოვართვი, ისევ შენის საქმისათვის ჩამოვართვი. თუ ვინიცობაა, რომ მოვატყუეთ, ქალი ის არ ვაჩვენეთ—ეს შეეტყო და უარზედ დამდგარიყო, ამ თამასუქს ვაჩვენებდით და ვეტყოდით: ჯვარი დაიწერე, თორემ დიამბეგს წარვუდგენთ და სულ ნაღდს დაგათვლევინებთ. აი რისთვის გამოვართვი, შენ ხომ არ დაიჯერებ, გაჯავრებული ხარ, მაგრამ მე კი გული ძალიან შემტკივა შენთვისა.

— თუ ეგრეა, რატომ აქამდინ არ მაჩვენე?

— რომ ვაჩვენო-მეთქი, ვიფიქრე, ვაი თუ ამის იმედით საქმეზედ მუყაითობა იმისთანა აღარ გასწიოს-მეთქი. რა ვიცი? ხორციელები ვართ.

— ახლა მაგითი გინდა მამატყუვო, განა?

— აკი გითხარ: არ დაიჯერებ მეთქი. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ეხტიბარი წაუხდებოდა, აღარ დაუჯერებენ. მეც ისე მომდის. შენა გგონია, გატყუებ? თუნდ ეგ ბარათი შენ მიირთვი, ორასს თუმანში გაუბარე და მე ეგ ათი თუმანიც მეყოფა, ჩემო კარგო!

— შენ მაგითი მე ვერ მომატყუებ. ეს ბარათი მე დამრჩა, ეს ათი თუმანიცა და შენ კი გომურის მაგიერად ხულაში დაგამწყვდევ, რომ ჯვარის-წერამდინ არ გამცე. მერე რაც გინდა ჰქენი. ბიჭო! დაიყვირა მოსემა.

ბიჭი მოვიდა.

— ეს ტყუილი კნენა წააბძანე ხულაში, ხალიჩაც მიართვი, მუთაქაც, ქვეშაგებიც. პური და ღვინო არ მოაკლოთ. ეს კი უნდა ჰქნა, რომ გარედამ კლიტით უნდა გადაკეტო და გასაღები აქ მომართო. თუ ეს ამბავი შაუტყვია ვისმე, ვაი თქვენი ბრალი!

ბიჭი არ გაინძრა, ჯერ ტყუილი ეგონა.

— არ გეყურება შე...შვილო! დაუჭყივ-
ლა მოსემ.

ეხლა კი იკადრა ბძანების დაჯერება. მივი-
და, წაავლო ხელი და გამოსწია საწყალ სუტ-
კნეინასა, რომელიც ეხლა კი ისე მაიკუნტა,
ისე მაიკუნტა, რომ მუშტის ოდენა გახდა, მაგ-
რამ მაინც კი იმედი არ დაჰკარგა, რომ გააქარ-
წყდებოდა ამ ამბავსა და მშვიდობით გადარჩება.
კიდევ სიტყვა მოიხერხა ეშმაკურად და უთხრა
მოსესა ისე, რომ ვითამ აქ არაფერი ამბავია.

— უი, შენ კი ჭგენაცვალოს ჩემი თავი!
ტყუილი გაჯავრება რა რიგად გიხდება! ამ სუ-
ლეღმა ბიჭმაც დაიჯერა, ასე ჰგონია, მართლა
უბძანე. გლებ-კაცია, ვერ მიხვდა, ნუ გაუწყრე-
ბი, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!

ამისთანა ოსტატობამ კინალამ მოსე არ გაა-
ცინა. ბიჭიც გაშტერებული შედგა. ბევრი კი-
დევ სხვა ოსტატა სუტ-კნეინამ, მაგრამ ვერა-
ფერმა ვეღარ უშველა: ხულაში დაამწყვდიეს.
შინ კი წიგნი მისწერა—ჯერ კი მოსემ გადიკი-
თხა—რომ აქ მზითვეს და საკერავეებს ეუმზადე-
ბო და ოთხშაფათამდინ ნუ მომელოდებიოთ.
ეს მისწერა, შევიდა ხულაში, დაჯდა ხალიჩა-
ზედ და დაიწყო ტარის რთვა, რომელსაც სა-
ცა წავიდოდა, თან წაიღებდა ხოლმე. ესე იყო,
მითამ და აქ არაფერია:

VIII

— როცა დავითი შინ მივიდა, საღამო ხანი იყო. ამისი ცოლი ელისაბედი და ლუარსაბი ეზოში ღობის ჩრდილში ისხდნენ. თვალი შეასწორო თუ არა, ლუარსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას, ვერაფერი კი ვერა იკითხა, იმიტომ რომ სცხვენოდა. დავით ცხენიდან გადმოხტა, გაისწორა მოშვებული ჩალ-საქრავი, მოვიდა, ცოლს არც კა მიემშვიდობა და წამოწვა ხალიჩაზედ.

— როგორ მოგეწონა სასძლო? ჰკითხა ცოლმა. ლუარსაბმა ყურები აიციქვითა.

— მზეთ-უნახავს რომ იტყვიან, ის არის, მიუგო დავითმა: მე იმისთანა ღამაში ქალი არ მინახავს.

ლუარსაბს გაუხარდა, ელისაბედს ეწყინა: ჩემზედ უკეთესი იქნებაო.

— მართლა, გეთაყვანე? ჰკითხა ლუარსაბმა.

— შე ნუ მომიკვდები, იმისთანა ქალის მნახველი არა ვარ. ამის მერე ცოლს შეხედა და შურიტ დაუმატა: მე რომ პატარა კიდევ მომეცადნა, სხვა რიგად წავიდოდა ჩემი საქმე.

— რა? შენ შეირთავდი თუ? წააყვედრა.

გულღვარდიანმა ცოლმა: უი შენ თვალებს! შენთვის მეც არ ვემეტებოდი ჩემს ბედსა. მა-მა-ჩემი განა რომ უარზედ იდგა, შენისთანები მთხოულობდნენ!

— უარზედ იდგა, მე ვიცი, რუსთ ხელ-მწიფის შვილს მიგცემდა. იმისიც მადლობელი იყავ, რომ მე გავბრეყვდი.

ესე სიტყვა სიტყვაზედ შეჰყვნენ და ერთი კაი ლაზათიანი ჩხუბი მოუვიდათ, ასე რომ მოგეწონებოდათ. ელისაბედს იმ დღითვე შუ-რით აეცსო გული და შეიძულა ჯერ თვალით არ ნახული რძალი.

„მალე ჩემი მტერი დაჰქნეს, მალე მე ის დავაჰქნო, — ამბობდა გულში ელისაბედი: ამ სახლში ჩემზედ უკეთესი და ჩემზედ უფროსი არავინ არ უნდა იყოს. ჩემი ქმარი უნდა მა-ყვედრიდეს იმის სილამაზესა?! უი, უწინამც დღე გაჰქრობია. ისეთ ეკალს გავუყრი თვალ-ში, რომ დღენი ვაწყევლინო!“

ელისაბედი ქორწილში არ წავიდა.

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა. მოვიდა სიძე დიდის მაყრიონით, ძმაც თანა ჰყვანდა, სწორედ სამშაბათს დღეს. იმ დღეს საცოლო არ აჩვენეს, რასაკვირველია. მოსე-საც შეეყარა დიდი ხალხი. უგანზრახვოდ არ

იყო ეს ხალხის შეყრა მოსეს მხრით. ახლა კი მართალი ქალი გაისტუმრეს საყდარში. როცა ყველაფერი მოამზადეს, მერე მიიპატიჟეს საქმროცა. როცა შევიდა ლუარსაბი საყდარში და თვალი მოჰკრა თავის საცოლოსა, ელდა ეცა. მოუბრუნდა თავის ძმას დავითს, თავაზასაც და ზდილობასაც თავი დაანება და უთხრა:

— დავით, აკი მზეთ-უნახავიაო?

ხალხს სიცილი წაჰსკდა, საწყალი პატარძალი სირცხვილით აინთო და ტირილი დაიწყო. დავითი წინ წადგა. რომ დაინახა ერთი უმსგავსი პატარძალი, მღვდელს მიუბრუნდა:

— მამაო! ჯერ სხვა იწერს ჯვარს, თუ ეს რა ამბავია!

— კნიაზი ლუარსაბ თათქარიძე და დარეჯან მოსე გძელაძის ასული იწერს ჯვარს. მიუგო მღვდელმა.

პატარძალი სად არის?

— აი ესა ბძანდება.

— ლუარსაბ! დაუძახა ძმას დავითმა, მოგვატყუეს, ეგ ის არ არის, ჯვარი არ დაიწერო.

მთელი ხალხი გაოცდა. ლუარსაბი დაღონებული და უფრო გაფითრებული გამოვიდა საყდრიდან, მთელი მაყრიონი გამოჰყვა.

ცხენები მოიკითხეს, უნდა წამოსულიყვნენ. ცხენები დამალათ. შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერსო. მოვიდა მოსე და თან მოიყვანა მრავალი ხალხი.

— კნიაზო დავით! ეს რა ამბავია? უთხრა გაჯავრებულსავეით მოსემ: ქალი საყდარშია და საქმრო ეხლა დადგა უარზედ? აქამდინ სად იყავით, თუ არ გინდოდათ ჩემი ქალი? ვინ გეხვეწებოდათ? თქვენისთანა ოჯახის შვილები მეხვეწებოდნენ, რომ არ მივეცი.

— აი, ბატონო, ქალი მანდ არის და, ვისაც გნებავდეთ, იმას მიეცით. ჩემი ძმა კი მაგის შემრთველი არ არის, მიუგო თავგამოდებით დავითმა.

— ეხლა განა? როცა მთელმა ქვეყანამ შეიტყო, რომ ჩემს ქალს ირთავს შენი ძმა, როცა შენმა ძმამ საყდარშიაც შეიყვანა ჩემი ქალი? არა, თავზედ ლაფს არავის არ დავასხმევინებ? ან უნდა ჯვარი დაიწეროს, ან არა და აქედამ ცოცხლები ველარ წახვალთ! გაგონილა? სიძე სახლში ჩამიდგეს, ქალი საყდარში შეიყვანოს და ჯვარი აღარ დაიწეროს!...

— ის კი გაგონილა, რომ პატარძალი შეცვალონ! ეს შენი ქალი არ არის.

— ხალხო და ჯანათო! დახე, რომ ველარა მოუგონიათ-რა, იმას ამბობენ, შენი ქალი არ არისო, დაუძახა ხალხს მოსემა.

— მაშ ვისია, თუ მაგისი არ არის, გაიხმაურა მოსეს ხალხმა: ჩვენ ფიცს მოგცემთ.

არა, ბატონებო, ჩემი ძმა ჯვარს არ იწერს, თუ ძალაზედ დადგებით, არც ჩვენა ვართ ლაჩრები, წარმოსთქვა დავითმა და ხანჯალი მოიმართა.

ქალები, ვინც კი იყვნენ საყდარში, სულ აქედ-იქით მიიფანტნენ, ნახეს, რომ ამათი ალაგი არ არის. პატარძალი კი და ორი ვილაც ბებერი მოსემ საყდრიდან არ გამოაყვანინა, იმედი ჰქონდა, რომ როგორმე მოახდენდა ჯვარის-წერას.

— მაშ მოსე თავადიშვილი აღარ ყოფილა, წამოიძახა მოსემ, თუ თქვენ ჩემი ოჯახი შეგარცხენინოთ; ჩემის ცოცხალის თავით არ ვაკადრებ ჩემს გვარს, რომ თათქარიძეებმა საყდარში ქალი გამიუპატიურონ, ჯვარი უნდა დაიწეროს.

— არ დაიწერს.

— უკანასკნელი სიტყვაა?

— უკანასკნელია.

— დავით! უეცრად გადაასხვაფერა სიტ-

ყვა მოსემ და ხმაც მოჴრბილა: აქელ მობ-
ძანდი.

დავითი გაჰყვა. იქით ორნიც გაშორებით
გადგნენ: მოსემ ამოიღო ხუთი თუმანი და
უთხრა ხმა-დაბლა დავითს:

— ეს ხუთი თუმანი, დაჩუმდი, შენ რა
გინდა? შენ ხომ არ ირთავ?

დავითი დარბილდა.

— ხუთ თუმანზედ ძმა როგორ გავყი-
დო? უპასუხა.

— შეიდი იყოს.

— ან შეიდად.

— რვა იყოს!

— ვერც რვა თუმნად.

— მაშ რამდენი გინდა?

— ათი მაინც იყოს.

— ცხრაზედ რას იტყვი?

-- არა, ათი.

ეჰ, ჯანი გავარდეს: ათი იყოს.

ამოიღო ათი თუმანი და მისცა. დავით-
მა ჯიბეში ჩაიღო.

მე კი დავჩუმდები და ჩემის ძმისა შენ
იცო, უთხრა ღიმილით დავითმა.

— ოღონდ შენ დაჩუმდი და ერთი
ორიოდე კაცი თქვენი მაყრიონიდანაც დაიყო-
ლიე და ლუარსაბს მე მოვუხერხებ.

— ბატონი ხარ, მაგის პირობას გაძლევ.

— მაშ ხელი დაჰკარ.

დაჰკრეს ხელი ხელს და საწყალ ლუარსაბს ძალად გადასწერეს ჯვარი იმ ღამესა. მოსემ არც დაპირებული ორასი თუმანი მისცა. იმის მაგიერ ის თამასუქი დაუბრუნა, სუტკნენინას რომ წაართო. ლუარსაბს არ მიჰყვანდა ცოლი, მინამ არ გამისწორდებოა, ბოლოს ესეც—რომ ვერა გახდა-რა—გარემოებას დაემორჩილა და წამოიყვანა შინ თავისი დარეჯანი.

ელისაბედი სიხარულით აღარ იყო, რომ ლუარსაბმა მზეთ-უნახავის მაგიერ გონჯი ცოლი მოიყვანა. „ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! ეტყოდა ხოლმე ქმარს ელისაბედი, ჰი, ვენაცვალე! ჯერ ჩემზედ უკეთესი უნდა შეერთო და მერე ჩემთვის ნიშანი მოეგო! ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! ბოლოს ხომ—როგორც მოგეხსენებათ—ცოლების მოწყალებით ძმებს ჩხუბი მოუვიდაო და გაიყარნენ.

IX

— ჩვენმა ლუარსაბმა ესე დაიწერა ჯვარი. თუმცა ძალადობით მოხდა ესა, თუმცა მზითე-

ვშიაც მოატყუეს და მზეთ უნახავის მაგიერ მა-
ხინჯი დარეჯანი შერთეს, მაგრამ—შუბლზედ
ეგ მეწერაო—იფიქრა და დაემორჩილა ბედის-
წერასა. ბოლოს ხომ—შენც იცი, მკითხველო,
რომ ამათ ერთმანეთი შეუყვარდათ. ამათ კი
ისე ეგონათ, რომ უყვართ ერთმანეთი და სხვისა
კი არ ვიცი. — „ფერი ფერსო მადლი ღმერთსო“ —
ნათქვამია, ფერი ფერს შეხვდა და ერთმანეთი შე-
იფერეს. ეს შეფერება ჩვენში ცოტასა აქვს მი-
ღებული სიყვარულად? კარგი რამ არის ქარ-
თველი კაცი: ბედსაც და უბედობასაც თანას-
წორად ემორჩილება ხოლმე. არც ერთისთვის
გაიხეთქს თავს და არც მეორისთვის დაიწყებს
ბრძოლასა. — და არის ისე ყველგან ერთნაირად
გულ-გრილი და შეუპოვარი. ამ გულ-გრილო-
ბას და შეუპოვრობას კმაყოფილებად აღიღე-
ბენ; კმაყოფილება კიდევ—ვიღამაცა სთქვა—
ბედნიერება არისო. ბევრჯელ უთქვამთ დარბა-
ისელთ მოხუცებულთ ჩემთვის, რომ ახალ-თა-
ვობას იმითი მაინც ვჯობივართო, რომ ჩვენ
ცოტას კმაყოფილებიცა ვართო. მე კი დავჩუ-
მებულვარ და გამიფიქრია: „კმაყოფილება კა-
ცის მამაკედინებელი სენია. ბედნიერია ახალი
თაობა, თუ მართლა ის კმაყოფილება არა აქვს?
იმედი თუა სადმე, ამაში უნდა იყოს. უმად-
ლონი სჯერდებიან მას, რაც არის, იმიტომაც
იმათში უფრო ბევრია ბედნიერი, მადლიანი კი

ძნელად: ამათ ყოველთვის უკეთესი უნდათ იმი-
ტომ, რომ კარგს უფრო კარგი მოსდევს თანა,
„მსჯობს მჯობი არ დაეღვეო“—ნათქვამია.

ჩვენი ცოლქმარნი კი ამისთანანი არ იყ-
ნენ: ამათ თავიანთ ცხოვრებაზე „მჯობი“ ცხოვ-
რება არ ეგონათ ქვეყანაზედა. ესენი კმაყოფილნი
იყვნენ: ვალი ამათ არ ემართათ და ვახში, დავა
არავისთანა ჰქონდათ და დარაბა, მხოლოდ ერთი
ჯავრი ედოთ გულში: შვილი არა ჰყვანდათ. აი
ლუარსაბი ორმოცის წლისა და დარეჯანი ორ-
მოც-და-ერთისა შესრულდა, რომ ღმერთმა მემ-
კვიდრე არ უბოძათ. ბევრჯელ გადაფურცლა
კნეინამ კარაბადინი, ბევრი რალაც ბალახ-ბუ-
ლახი მიირთო და ლუარსაბსაც დააღვინა, მა-
გრამ ვერა ეშველა-რა. „ტყუილად თავს რად
იხეთქენ—ამბობდა ხოლმე ამათზედ ღვარძლია-
ნი ელისაბედი: ტყუილად რად იხეთქენ? სო-
ლომონ ბრძნის წიგნს რომ ჩააბუღებულებდა
ხოლმე და კუდიანობდა—ეგ იმან ჩასცხო თავ-
შია. ღმერთმა მაგათზედ გული აიყარა, ეხლა
ალარა ეშველებათ-რა.“

ჩვენი ცოლქმარნი კი იმედს არა ჰკარ-
გავდნენ. შეიტყეს, რომ ქალაქში ერთი მკით-
ხავია, ის შეიტყობს უშვილობის მიზეზსაო.
თუმცა შვილოსნობის დრო გადასვლოდათ,

მაგრამ მაინც კიდევ ქალაქისაკენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბაღდადი, რომელზედაც—როგორც მოგეხსენებათ—უკითხავს მკითხავი იმას, ვინც თვითონ ვერ მივა და რომელიც, რასაკვირველია, მკითხავს დარჩება ხოლმე. სამს დღეს უკან ბიჭმა პასუხი მოუტანათ, რომა „თქვენზედ ხატია გამწყრალიო. მერე რომელი ხატი? თელეთისაო, ასე სთქვა მკითხავმაო.“ ეს რომ გაიგეს ცოლქმართ, ერთ დროს და ერთ-ხმად პირჯვრის წერით წამოიძახეს:

— საიღამ სად მოგვიკითხა! დიდება სახელსა უფლისასა. სთქვეს და ისევ პირჯვარი გადიწერეს.

— დალახვრა ღმერთმა! საიღამ სად მოგვიკითხა, ისევ გაიმეორა ლუარსაბმა.

— ხატზედ „დალახვრას“ როგორ ამბობ?

— ღმერთო, ნუ მიწყენ, ღმერთო, ნუ მიწყენ! რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა სხა-პასუხით: აი დალახვრა ღმერთმა, დაჩვეული რომ ვარ, ესე თავის-თავად ითქმის ხოლმე. ღმერთო, ნუ მიწყენ!

— ახლა რას იტყვი, ლუარსაბ, წავიდეთ.

შორს რომ არის?

... რა ვუყოთ? ალბად ნება ღვთისა ეგ არის.

— მოდი აქვე ნეკრესის ღვთის-მშობელი
ვილოცოთ.

— თელეთის ხატს ეწყინება: მე დავიბა-
რეო, აქ კი არ მოვიდნენო და იქ კი წავიდ-
ნენო, იტყვის.

— მართალია, ეწყინება. გული მოუვა. აი
მე ხომ კაცი ვარ, მეც გული მამივიდოდა და
ის ხომ ხატი ბძანდება—ვენაცვალე იმის მადლს!—
უფრო გული არ უნდა მოუვიდეს?

— ეგ არის და.

— მაშ რა ვქნათ?

— უნდა წავიდეთ.

— შორს კი არის, თუ შენც იტყვი.

— ახლა, თუ მივდივართ, ნუღარ ამაღ-
ლებ—გვიწყენს.

— მართლა, მართლა! ნუ მიწყენ, აგრემც
დიდება შენსა სახელსა, ხატო თელეთისაო!
გიახლები, გიახლები და თაყვანსა ვცემ სახელსა
შენსა.

დაიჯერეს მკითხავის სიტყვა. თედოს შეაბ-
მევინეს ურემი. გადააფარეს ფარდაგი, ერთი
კარგი ცხვარი დააკრეს ურმის ბოლოს, ახსენეს
ღმერთი და ერთ მშვენიერ ზაფხულის დილას
შეუდგნენ ქალაქის შარა გზასა. ურემში ისხდნენ
კნინა დარეჯანი და მისი მოახლე ლამაზისე-

ული. ერთი ბიჭი და ლუარსაბი თავის ულაც ცხენზედ მჯდომი ნელ-ნელა აედევნენ უკან ფეხ-მძიმე ურემსა. მეომარის თვალადობა ჰქონდა ამ ჟამად ჩვენს უამისოდაც საყვარელს ლუარსაბსა, თუმცა კი, როგორც ბამბის ტომარა, ისე იდო ცხენზედა. წელზედ ერტყა ქართული ხმალი და გძელი ლეკური ხანჯალი, უკან წელში გაყრილი ჰქონდა სევადიანი დამბაჩა. შავი შალის ჩოხა ეცვა, იმისი კალთები ვაჟ-კაცურად ამოტარებული ჰქონდა ჩოხის ჯიბეებშია. შარვალში იჯდა, შარვლის ტოტები ჩაეკეცნა მაღალ-ყელიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში, წვივებზედ პტყელი ჩალსაკრავი გრძელ-ფოჩებიანი სირაჯსავით შემოეკრა. თავზედ ეხურა ლურჯი ყაღმუხის ქუდი კახურად ჩატეხილი და შუბლთან შიგ შეეცეცილი, რადგანაცა ცხელოდა—ერთის სიტყვით, ხმლის პირი ზედ წამოცმული ვაშლით რომ ამოდებული სჭეროდა, თავილამ ბოლომდინ ორშაბათის ყვინი იქნებოდა.

ამ ყოფით ავიდნენ თელეთში მეხუთე დღეს. ილოცეს და მეორე დღესვე დაბრუნდნენ. ქალაქს რომ ჩამოუარეს და შეუდგნენ კახეთის გზასა, კნენა დარეჯანმა შეაქცია ზურგი კოფასა, წამოიჩოქა და გამოჰხედა ქალაქსა. ლუარსაბს ურემში ეძინა. ისიც გააღვიძა.

ლუარსაბ, ერთი შეხედე, რა ამბავია. ამოდენა ქვეყანა გაგონილა, რომ აქ არის! დიდება შენდა, ღმერთო! სულ ქვითკირის შენობა უნდა იყოს.

კნენიას ქალაქი ჯერ არ ენახა.

მაშ არა და წნული იქნება.

— ერთი შეხედე და, რამდენი საყდრებია!..

ვიცი. განა არა ვყოფილვარ?

პირველად რომ ჩაგიყვანეს, კენჭები არ ჩაგაყლაპეს?*)).

— როგორ არა! სამი ასეთი კენჭი ჩაყლაპე, რომ ძლივს მოვიწინე.

— აღარ დაგცადა, ქალაქმა?

არა, რაღას დამცდიდა, რომ კენჭებჩაყლაპული ვიყავ. რომ არ ჩამეყლაპა, მაშინ სხვა იქნებოდა.

— ეგ ხომ აგრეა. კაი სანახავი კი უნდა იყოს!

— კარგი როგორ არ არის, მთელი მილეთის ხალხი სულ მანდ დაწანწალებს: თათარი, ყიზილბაში, ურია, ოსი, სომეხი, რუსები ხომ რაღა, ბუხსავით ირევიან.

*) ჩვენში ბევრს სწამს. რომ ვინც პირველად ქალაქში ჩადის, თუ კენჭს არ ჩაყლაპავს, ქალაქი დასცდისო. მეც. ამის დამწერს, გადამაყლაპეს ერთი ღროს.

— მართალია, რომ აქ კაცს თავს მოს-
კრიანო და მერე ისევ გააცოცხლებენო?

— მართალია, მაშ? ეგ კიდეც რა! რაღაც
მოუგონიათო, ფიცრებს თავისთავად ხერხავსო.
ახლა ეგა სთქვი.

— თავი არ მომიკვდება.

— როგორ? ისე თავისთავად?

— თავის თავად.

— არც კაცია, არც ადამიანი?

— არა.

— მაშ ხერხი ვის უჭირავს?

ეშმაკს და ქაჯს, ღმერთმა ნუ იცის
რუსების თავი!

— რუსების მოგონილია განა ეგა?

— მაშ არა და შენის მაზლის დავითისაა!

— დიდება შენდა, ღმერთო! თვალ-მა-
ქციობას რომ თამაშობენ, ისიც გინახავს?

აბა რომელი?

აი გაქენებულ ცხენზედ რომ კაცი
დადგება, იმ კაცზედ კიდეც კაცი, იმაზედ კი-
დეც კაცი და კიდევ და კიდევ.

— ეგ რა არის? მე კი არ დავდგებოდი
ხოლომე გაქენებულ ცხენზედ ჩემ პატარა ბიჭო-
ბაში!.. დაიკვება ლუარსაბმა.

აი შენმა მზემ! შენ კი იქნებოდი, რომ დამდგარიყავ.

— ღმერთმა იცის! ეხლა ჯანი აღარ მა-
მდევს და სიმარდე, თორემ ეხლავ გიჩვენებდი.

— ნუ იკვებ, ხომ ვიცი, ჩემო კარგო,
რაცა ხარ.

— განა კვებნისთვის ვამბობ? მე იმისთვი-
სა ვთქვი, რომ ეგ რა თვალთ-მაქცობაა-მეთ-
ქი. მაგაზედ უფრო ბევრი ასეთია, რომ...

— მაინც?

— რა ვიცი, რამდენი რამ არის.

— სთქვი რაღა, მეც ვიცოდე.

— ბევრია.

— მაინც.

— რა ვიცი, რამდენი რაღაცაებია...

— მაინც?

— ეჰ, ვინ მოსთვლის? ბევრია, ნეტავი
შენ! რა რიგად ჩამოცხა! უჰ!

რომ არ იცოდა, რა ეთქვა ჩვენ უბორო-
ტო ლუარსაბსა, სიტყვა გადაასხვაფერა, მოიხა-
და ყალბუხის ქუდი, შუბლიდან და სახიდან
იმითი ჩამოიწმინდა ოფლი, მერე გააკეთებინა
ჩიბუხი და ჩიბუხის წვეაში ისევ ხვრინვა ამო-
უშვა, მერე ასეთი, რომ რამდენიმე დღის უძი-
ლო ეგონებოდა კაცსა.

X

მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი ბედნიერნი ცოლ-ქმარნი. თან მოჰყვათ. რასაკვირველია, იმედი, რომ შვილი გაუჩნდებათ. მაგრამ გავიდა სამი თვე, კაბა არ დაუვიწროვდა დარეჯანსა. გავიდა ცხრა თვეც და დარეჯანს მუცელი არ ასტკივდა. დარეჯანი მაინც იმედს არა ჰკარგავდა: ამდენი სხვა-და-სხვა ფერის და სხვა-და-სხვა ნაირად შელოცვილი ქვები შეიბა და კაბის უბეზედ დაიკერა, რომ მართლა იმედი უნდა ჰქონოდა, და ჰქონდა კიდევ. თუ აქამდინ არ ეყოლა, ის იმიტომ, რომ ლუარსაბმა ხატს დაამუნათა და წააყვედრა - „შორს არისო“. თორემ ეს დამუნათება და წაყვედრება არა ყოფილიყო, ეხლა შვილი ეჯდებოდა დარეჯანს კალთაში. ლუარსაბი ავ გუნებაზედ იყო. ეგ არაფერი, რომ შვილი არ უჩნდებოდა და ხატმა მოატყუა: დაიბარა და არ მისცა კი შვილი. ამის ჯავრი ის იყო, რომ დავითს, ამის ძმასა, უთქვამს: „ის ოხერი როდის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულებზედ ვინაგარდოო“. ესა ჰკლავდა ლუარსაბსა, თორემ შვილის უყოლობა ამისთვის კიდევ დიდი უბედურება არ იყო.

ერთხელ ესე დაღონებული აქედ ტახტზე გულდაღმა იწვა ლუარსაბი, იქით ტახტზედ კიდევ კნენა დარეჯანი წინდასა ჰქსოვდა. ძალიან ცუდს გუნებაზედ იყო. ხმა-გაკმენდილმა ჰერს გაუშტერა თვალი და ჰფიქრობდა, იმაზედ ჰფიქრობდა, როგორ მოახერხოს, რომ შვილი გაუჩნდეს?—განა შვილი იმისათვის მინდა, რომ მართლა შვილი მყვანდეს—ამბობდა თავის-თავათ: შენც არ მომიკვდე! დავითის გამოჯავრებით მინდა, ის არ მინდა ჩემს მამულეზედ გავახარო. იმისი ჯავრი არ მინდა შევიჩინო, თორემ ეს ჯაბრი რომ არ იყოს, ძალიანაც არ ვინაღვლიდი, რომ შვილი არა მყავს, ცოტანი არიან უშვილონი განა? მეც იმათში ვიქნებოდი. დავითი არ მინდა გავახარო, დავითი!“

ეს რომა სთქვა თავის-თავად, გადმობრუნდა დარეჯანისაკენ დაღონებული და მწუხარე ხმით უთხრა:

— ახლა დავითს უნდა შერჩეს ის სიტყვები!...უნდა ჩვენს მამულ-დედულზედ გავახაროთ!... დარეჯან! შენი ჭირიმე, თუ გიყვარდე, თუ გიყვარდე აი! ერთი ვაჟი-შვილი ჰშობე, დავითის გამოჯავრებით მაინცა ჰშობე, რომ სხვა არა იყოს-რა. ოღონდ იმისი ჯავრი კი

ამომაცრევენ და მერე თუნდა მამკალ. შენი
ჭირიშე, შენი დედა-კაცობის ჭირიშე! თუ გი-
ყვარდე, აი!

— ვშობამ, შენ ნუ მოუკვდები ჩემს თავს,
ვშობამ, თუ აგრეა!—უპასუხა კნეინამ ისე, ასე
გგონია, მართლა ამის ხელში იყოს შვილის
შობა: წუხელის სიზმარში ერთმა მოხუცებულ-
მა კაცმა—ფეხებამდინ უმტვერო ქალაღდივით
წვერი ჰქონდა—ერთი წამალი დამალევინა და
მითხრა: გამრავლდი, ვითარცა იაკობო! მე მა-
შინვე მუხლზედ ვემთხვიე, შენ მაგიერადაც
ვემთხვიე.

— მართლა?—წამოიძახა იმედ-მოცემულ-
მა ლუარსაბმა: ისე თვალითა ნახე?

— აი როგორც შენა გხედავ.

— შენი ჭირიშე!... მაშ იმეღია, დარე-
ჯან-ჯან!

— მაშ, ქა!

— ჰო, შენ გეთაყვანე,—შენა—დაიჯე-
რა და გაიღიმა ლუარსაბმა: როგორ გითხრა?

— გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ.

— იაკობი ვინ იყო?

— დარეჯანმა არ იცოდა, ვინ იყო. ისე
კი გაეგო, მგონი წირვა-ლოცვაზედ, იაკობის
სახელი, და ვინ იყო, რა იყო, როდის იყო—

ამაების არა იცოდა-რა. მაგრამ არ ცოდნა ითაკილა, ისევ რაღაცა მოჭორება ირჩივა „არეცის“ თქმასა, როგორც ამგვარ შემთხვევაში ყველა ქართველმა იცის ხოლმე.

ვინ იყო? იკითხა დარეჯანმა: წირვა-ლოცვაზედ მაინც არ გაგიგია!... აბრაამის მძახლის განაყოფის შვილი იყო.

— ახლა, გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ, მითამ რაო?

მითამ ისაო, რომ გამრავლდიო, — აუხსნა დარეჯანმა.

— აი ვენაცვალე მის ენას! მაშ იმეღია?

— კიდევ? ნუ იცი შენ ეგ, ნუ, ნუ ხარ უჯერო, ცოდვა.

— აღარ ვიქნები, აღარ, ოღონდ შენ შვილი ჰშობე, თუნდა ენასაც მოვიკნეტ, ოღონდ კი დავითს ნუ გაახარებ.

— ღმერთია მოწყალე! გეუბნები არ გაახარებ-მეთქი.

— ახ, ნეტავი კი მართლა ჰშობო და.

— კიდევ! ნუ ხარ უჯათი, წმინდა კაცის სიტყვაზედ როგორ ხარ უჯერო, რა დაგემართა?!

— აი დალახვრა ღმერთმა! ჩემ თავად გულში უნდა მეთქვა — ღმერთმან იცის — და აკი კიდევ წამომცდა. ახ, ნეტ...

— კიდევ!

— ფუი, დალახერა ღმერთმა! კინალამ კიდევ არ წამცდა!... ახლა, მეტად რომ მინდა, იმიტომ, თორემ... ეჰ, გადავბრუნდები, დავიძინებ, თორემ მე რომ ვიცი ჩემის ენის ამბავი, ერთს კიდევ წამომაროშვინებს რასმე და ღმერთი მიწყენს.

— თელეთისა არ იყოს! იმდენი ამუნათე, იმდენი იძახე—შორს არისო, რომ გავვიწყრად, აი, დღესაც შვილი არა გვყავს.

— მერე აკი მაშინვე შევეხვეწე, ნუ გაჯავრდები მეთქი. რატომ არ მაპატივა! რა ვუყოთ, რომ „შორს არის“-მეთქი, ერთხელ წამომცდა? ერთი ალილო მღვდელსაც შესცდებო.

— კარგი, კარგი! რაც იყო, იყო; ეხლა მაინც არ აწყენინო.

— მაშ დავიძინებ.

— შენი ნებაა.

ლუარსაბი გადატრიალდა და პატარა ხანს უკან ერთი მაღლიანი თავისებური ხერინვა ამოუშვა.

ნეტავი არ დაეძინა. ძილში საშინელი სიზმარი ნახა, რომ დავითი სიხარულით აღარ არის, რომ ამას შვილი არ უჩნდება; დადის

ყველგან და სულ იმას იძახის: ის ოხერი რო-
დის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულებზედ
ვინაფარდოვო. სტკივა გული ლუარსაბსა, ჯავრი
მოსდის, გული ყელში მოებჯინა. რა ჰქნას?—
..ღმერთო! ამბობს სიზმარში გულ-ნატკენად
ლუარსაბი: რა დაგიშავე, შე დალოცვილო,
რომ შვილს არ მაძლევ? მიბძანე და აკი გა-
ხელით თელეთს სალოცავადა, თორმეტ-აბაზია-
ნი ცხვარი დაგიკალ, ორი აბაზის წმინდა სან-
თელი აგინთე. სხვა რა ვქნა, წიგვა-ლოცვას
უამისოდაც არ ვაკლდებოდი, მარხვა მე არ
გამიტეხია, ყოველ წელიწადს წმიდა ზიარება
მიმიღია და აღსარება მითქვამს. აბა ჩვენ მღვ-
დელსა ჰკითხე. თუ მე ცოდვა მიქნია რამე. და-
ვითის ღუკმად უნდა გამხადო?!.. რაც იმას
ქვეყანაზედ ცოდვა ჩაუდენია, ვინ მოსთვლის?
შარშან, ივანე ნათლის-მცემლის თავის მოკვე-
თის დღეს ხორცი უჭამია, პურის ნატეხს რომ
მიწაზედ ხედავს, არ აიღებს და არ ემთხვევა,
იქნება ფეხიც დაადგას და გასრისოს კიდეცა.
უკურობხველ ყურძენსა სკამს, ფერის-ცვალობამ-
დის არ მოიცდის ხოლმე. აღდგომის დღეს
მღვდელს არ მოუცდის, რომ სუფრა უკურობხოს,
ისე მივარდება ხორცეულს, როგორც დათვი,
ამისთანა მსუნაგია. ზიარებით კი ეზიარება ხოლ-

მე, მაგრამ რა გამოვიდა? სამი დღე ემზადება. მარტო სამი დღე. აბა, ეს რა ზიარებაა. ეს ყველა იცი—შე დალოცვილო ღმერთო—და მაინც კიდევ იმისკენა ხარ! დაილოცა შენი სამართალი! ჰო, მართლა, ერთი კიდევ დამავიწყდა: ერთი მწევარი ჰყავს, თავის თეფშში აკმევს ხოლმე, ქრისტიანი კაცი კია. მე ხომ ამისთანას არაფერსა ვცოდავ, რად მიწყრები? მერცხალი გინდა, იმას დასძლევს ხოლმე*), ოფოფი გინდა, იმას დასძლევს, გუგული, კვიცი—რაც გინდა, ყველაფერი ბოროტი იმაშია. მე კი—ღმერთო, ხომ შენ იცი—არაფერს არ დავუძლევია, რად მიწყრები? იმისთვის, რომ თელეთში წასვლაზედ ჭოქმანობა დავიწყე? აკი მაშინვე მოვინანიე!...“

ეგრე უჩიოდა ღმერთს სიზმარში ლუარსაბი. მერე ნახა, რომ მითამ ღმერთმა მიიღო ეს ჩივილი საბუთად და გული მოიბრუნა ლუარსაბისაკენ, აი მითამ რვა თვეც არის, რაც დარეჯანი ორსულია. ერთი თვეც, ერთად

*) არის ამისთანა ამოდ-მორწმუნება ჩვენში, რომ თუ ღვინო-დაღვნილი არ შეხვდი პირველად მერცხალს. მერცხალი დაგძლევს. კვიცი რომ დაინახო, მაშინვე ქვაზედ უნდა შედგე, თორემ დაძლევს იქნები, ოფოფს თავ-დავარცხნილი უნდა დახედო და სხვა. ლუარსაბს, როგორც ათასს სხვას, ეს დაძლევა ცოდვა ჰგონია, ამიტომაც ეგრე გულ-მოდგინედ დავითს ღმერთთან აბეზღებს.

ერთი და ლუარსაბს შვილი ეყოლება და დავითს თვალი დაუდგება. უხარიან სიზმარში ლუარსაბსა, რომ ამის ჩივილმა გასჭრა, სიხარულით ფეხზედ ველარა დგება. დავითი და იმისი ცოლი ჯავრით აღარ არიან. ლუარსაბს ისე შვილი არ უხარიან, როგორც ისა, რომ დავითი და ელისაბედი ჯავრით აღარ არიან. ორი კვირაც მითამ გავიდა. აი ორი კვირა კიდევ და დარეჯანი დაწვება. უხარიან ლუარსაბს, მაგრამ — აი უბედურობა — ლუარსაბი უეცრად ავადა ხდება და ძალიანაც ხდება, ასე რომ მითამ მოკვდა კიდევ. მაგრამ ისე კი მოკვდა, რომ ყველაფერსა ჰგრძნობს. ესმის, რომ დარეჯანი საშინელის ხმითა სტირის და სოფლის მოტირალე დედა-კაცები მწუხარე ბანს აძლევენ. ესმის, რომ იქით, სადღაც კუთხეში, დავითი და ელისაბედი იცინიან. ჰხტიან და ლუარსაბის ავეჯეულობა თავის სახლში გადააქვთ. ლუარსაბს სისხლი ყელში მოსდის, უნდა წამოდგეს, მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და იმიტომ არა დგება. — „ხვალ მამულებს ჩავიბარებო“, — იძახის ხმა-მალლა დავითი. ლუარსაბი იწვება ამ სიტყვებზედა, იტანჯება, უნდა სთქვას, რომ „ნუ მისცემთო, დარეჯანი ორსულად არის, შვილი ეყოლებაო“, მაგრამ

იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. საშინელ მდგომარეობაშია საწყალი ცოცხალ-მკვდარი ლუარსაბი, რა ჰქნას აბა მკვდარმა? — „ვაი, რა დროს მოგვედი!.. როცა ღმერთმა შვილის მოცემა ინება, მაშინ! — ამბობს სიზმარში თავის-თავად ლუარსაბი: ახ, ნეტავრ ეხლა კი გავცოცხლდე და!..“

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი კუბოც მოიტანეს, აი ჩაასვენეს კიდეცა და კუბოში ჩადებული და მორთული დაასვენეს ტახტზედა. მესამე დღეს მღვდლებიც მოვიდნენ, ასწიეს კუბო და წაიღეს გალობითა და ტირილითა, ამ გალობაში და ტირილში დავითსა და იმის ცოლის მზიარული სიმღერა ესმის ლუარსაბსა. ესმის ეს ყველაფერი, ჰგრძნობს, რომ ანდერძიც აუგეს და სასაფლაოზედაც წაიღეს, უნდა სთქვას: „ნუ დამმარხავთო“, მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. აი მიწაში ჩაუშვეს საწყალი ლუარსაბი, ესმის, რომ საფლავის პირზედ დავითი სდგას და ეუბნება ღიაბეგს: ხვალ მამულები უნდა ჩამაბაროვო. ელისაბედი კი უჯავრდება: რას ჰბოდავ? სახვალიოდ რად იხდი საქმესა, განა დღეს კი ვერ ჩაიბარებ? ლუარსაბს ეს ყველაფერი ესმის, ჰხვწმის, ჰსწვალაობს, იტანჯება, ცივ ოფლს ასხამს, ჰკანკა-

ლობს, თრთის ცალკე შიშისაგან, ცალკე ჯავრისაგან, რომ დავითსა რჩება ბურთი და მოედანი.—„ახ! ნეტავი კი ეხლა გავცოცხლდე და!“—იძახის გულში ლუარსაბი.

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი მიწაც მოაყარეს, ჯერ მუქა-მუქად მიწა ცვივა და კუბოს ფიცრებზედ რახარუხი გააქვს, მერე შეატყო, რომ ნიჩბითაც დაუწყეს მიწის ყრა. ლუარსაბს უღონდება გული, სული ეხუთება, ჰაერი დაეხშო და აი ერთი წუთიც და გათავდება კიდეცა. მაგრამ ვინ არის მეშველი? ესმის, რომ ხალხის ხმაურობა თან-და-თან მისწყდა, ყველანი წავიდნენ და მარტო ლუარსაბი საფლავში დააგდეს დაფლული. გულმა ტეხა დაუწყო, რომ დარეჯანმაც კი—ამის საყვარელმა დარეჯანმაც კი,—სხვებსაგვით თავი დაანება და ამასთან არ დაიმარხა. ლუარსაბს გული ამოუჯდა, დაიწყო ტირილი: „ეგ იმედი მქონდა იმისაგან!“ ამბობს თავის გულში: „დამაცა, შენც საიქიოს არ მოხვალ, იქ მოგაგონებ“. ამ ლაპარაკში რომ არის, საფლავზედ ფერხულის ხმა შემოესმა. ხმა გაიკმინდა, ყური დაუგდო. მოესმა, რომ დავითი და ელისაბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ კიდევ სველ საფლავზედა ფერხულსაც უვლიან. „ჩაძაღლდი

განა?“ უყვირიან ზემოდან. ეხლა კი გული აენტო: ერთი საშინლად გაინძრა, უნდოდა ისე წამოწეულიყო, რომ კუბოს თავი და მიწა აეგლიჯნა, საფლავიდან ამოსულიყო, ამათთვის ერთი ყოფა დაეწია და თავზე ლაფი დაესხა. ამ ტირილში და ვაიებახლახში რომ არის, ერთი იხტუნა, მითამ საფლავიდან ამოხტომა უნდა და ტახტიდან ძირს აგურებზედ კი ბრავგვანი მოიღო. მაშინ კი თვალები დააქუცა, ჯერ კიდევ სიზმრის შიშის ზარი ისევ უბზუოდა თავში, ასე რომ სულელსავეთ გაშტერებული და ფილაქვანზედ გაშოტილი პირლია დარჩა. სასაცილო რამ იყო. ისე დაიკარგა, ისე გაფითრებული და ცივ ოფლში იყო, რომ დიდ ხანს გონზედ ვეღარ მოვიდა და არამც თუ წამოდგომა მოაგონდა, არც კი გაინძრა. ისეთი შეშინებული იყო, რომ სიკვდილის ფერი ედო ოფლიან სახეზედა. ამის დაცემაზედ ოთახი, რასაკვირველია, შეინძრა, დარეჯანს თურმე იქით, მეორე ტახტზედ ჩასძინებოდა და ოთახის ზანზარზედ ამასაც გამოეღვიძა. ამან, — რადგანაც ჯერ არ იცოდა ლუარსაბი რა ყოფაშია, — ჯერ წამოიძახა: ლუარსაბ! გაიგე? მიწის ძვრა იყო.

ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავში იყო და ხმა არ გასცა. დარეჯანი წამოჯდა და

მხოლოდ მაშინ დაინახა, რომ ლუარსაბი გაფითრებული აგურებზედ უძრავად ჰგდია და სულელისავით დაუქყეტია უგუნური თვალები. დარეჯანს ფერი ეცვალა.

— უი შენს დარეჯანსა! ეს რა დაგმართვია, შენ გეთაყვანოს ჩემი ცოცხალი თავი?

ლუმრსაბმა ვერც ეს დარეჯანის ნათქვამი გაიგო. სიზმარმა ისეთი თავ-ბრუ დაასხა, რომ შიში ჯერ გამონელელებული არ ჰქონდა და ეს ამბავი სიზმრის გაგძელება ეგონა, იმიტომ ჯერ არცარა ესმოდა რა და ვერცარასა ჰხედავდა, თუმცა თვალები კი ექყიტა. **ღიღილ**, ჯერ ისევ სიზმარი ეგონა, მხოლოდ ის აოცებდა, რომ „აკი დამმარხესო და მგონი მე ჩემს ოთახში ვარ ეხლაო. ეს როგორ მოჰხდაო?“

ამის ფიქრში დაიფანტა ამისი გონება. ამიტომაც პასუხის მაგიერად თავისი შიშ-ნაქამი თვალები გიჟსავით შეაჭყიტა დარეჯანსა, თითქო ხედავს კიდეცაო და არც იჯერებსო, რომ იმის წინ დარეჯანია. დარეჯანს ელდა ეცა, ხომ არ გაგიჟდაო. მაშინვე ტახტიდამ ჩამოფრინდა და მივარდა გაშოტვილს ლუარსაბს.

— რა დაგემართა, შენი ქირიმე, შენი? ხმა ამოიღე, გეთაყვანე, თორემ ლამის მე ჩემი დამემართოს.

— დამაცა!... გაუქნია თანაც ხელი ლუ-
არსაბმა, მითამ მამშორდიო... მინდა მოვიგონო.

ესა სთქვა, ხმა გაიკმინდა, მაინც არ წა-
მოდგა და თვალეზ-დაქულოეტილმა და პირ-და-
ლებულმა დაიწყო ფიქრი, რომ მოიგონოს ის.
რაც დაემართა. ისე უეცრად და ამ ყოფით გა-
მოდვიძებულს სიზმრის ამბავი ცოტალა დაახსო-
ვდა და ის უნდა მოეგონა.

— შენ გენაცვალე! მიემუდარა დარეჯანი:
ჩქარა მითხარ, თორემ შიშისაგან ლამის გავ-
თავდე.

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა და სიზმრის
ფიქრში წასულმა თავის-თავად ხმა-მაღლა ლაპა-
რაკი დაიწყო:

— მე მოვკდი. დარეჯანი ჯერ კი ტირო-
და და მერე, როცა დამმარხეს და ყველამ თა-
ვი დამანება, დარეჯანმაც მიღალატა. ეგ იმე-
დი მქონდა იმისაგან? თავი დამანება და ჩემ-
თან არ დაიმარხა!... აკი ვუყვარდი! დამაცალოს!..
ის სულ-ძალდი დავითი!... ის ქოფაკი ჩემი
რძალი!... ფერხული დააბეს განა, დამაცადონ!..
აი, მკვდარი არა ვყოფილიყავ, მე ვუჩვენებდი
იმათ!... მაგრამ რამექნა, რომ მკვდარი ვეყავი!...

ბევრს რალაცუების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი
ლუარსაბი. დარეჯანი კი გაფითრებული ყურს
უგდებდა, არ ესმოდა, რას ლაპარაკობს.

შენი ჭირიმე, ლუარსაბ! უთხრა კანკალით დარეჯანმა: სიზმარში ხარ, თუ ცხადი? მითხარ, თორემ შენს მაყურებელს სული დამელია.

ეხლა განა? მაშინ რატომ არ დაგელია, როცა მიწა მომაყარე და მარტოკა ჩამფალი შავ მიწაშია?

— რას ამბობ, შენი ჭირიმე! რასა? ერთი შემატყობინე.

— რა უნდა შეგატყობინო? ცარიელი ტირილით რა გამოვიდა, უნდა თან ჩამამყოლოდი. არა გცხვენიან, პირში როგორღა მიყურებ?

— უი, თვალები ეხლა დამდგომია, თვალები! შეჭკყივლა დარეჯანმა და მაშინვე გამოვარდა მოაჯარზედ, რომ ბიჭებს დაუძახოს, რადგანაც გული დააჯერა, რომ ლუარსაბისათვის ეშმაკს ძილში თავში ჩაუკრამს და ჭკვიდამ შეუშლია. ის კი არა თუ, ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავშია.

— მიშველეთ, მიშველეთ!

ჰყვიროდა დარეჯანი მუაჯრიდამ თავში ცემით თავ-მოხდილი და გაწეწილი.

— მიშველეთ! ვუი ამ დღის მნახველსა, შე ქოფაკო დარეჯანო!

ჰყვიროდა კნენა და იცემდა თავში, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. ლუარსაბი ამ ყვირილზედ სრულიად გამოფხიზლდა. წამოხტა აგურებიდან და ისე გაღელვებული გავარდა, რომ შეიტყოს, რა დამართვია დარეჯანს. დარეჯანმა დაინახა თუ არა ლუარსაბი, ეგონა—მე გამომიდგაო, იშვირა ფეხი და ეცა კიბეს. კიბეზედ ფეხი გაუსხლტა და ისე რახარუხით ჩამოვარდა ძირამდინა. ამ კიჟინაზედ ბიჭები მოგროვდნენ.

— დაიჭირეთ, დააბით! წივოდა გვერდებ-
დალენწილი დარეჯანი: დაიჭირეთ, თორემ და-
გვკამს, ვაი, შე ქოფაკო თავო! ამ დღესაც
შეესწარ, რომ ქმარი გაგიგიჟდა!

ჰწიოდა საწყალი კნენა და იცემდა ძალ-
ზედ თავში, თითქო იმისი ბრალი იყოს ლუარ-
საბის გაგიჟება. ლუარსაბი გაოცდა. ეს ამბავი
რომ ნახა, სრულიად გაშრა. ახლა ამას ეგო-
ნა, რომ ცოლი გაუგიჟდა და დაიწყო საწყალ-
მა ტირილი: გულ-ჩხვილი იყო.

— რა გაყვირებს, ადამიანო,—გადასძახა
ხმა-ამოჯდომით და ნაღვლიანად დარეჯანსა,
სრულიად, გონებაზედ მოსულმა და დამშვი-
დებულმა,—ვინ გაგიჟდა, შენი სულისა, შენი!
მე ჩემ გონებაზედა ვარ.

დარეჯანმა შემოხედა, დაინახა, რომ ლუ-
არსაბი ისევ ის ლუარსაბია, არც გიჟი, არც
ქკვიანი, არც ფლავი, არც ჩლავი; მაგრამ
მაინც კიდევ ჯერ ეჭვში იყო. გიჟმა იცის ხან-
დისხან დაქკვიანებაო, გაიფიქრა გულში.

— აბა სწორედ შემომხედე, დაუძახა ქვე-
ვრიდამ დარეჯანმა და თვალეები შემოაჰყიტა.

— აჰა, შენი სულისა! სთქვა და შეხედა
ლუარსაბმა.

— წელან რას ლაპარაკობდი?

— აბა როდის, შენი ჰირიმე!

— აი, აგურებზედ რომ იწეკი.

— სიზმარი ვნახე და იმას ვიგონებდი.

— მაშ აგურებზედ რად იყავი გაშოტი-
ლი?

ცუდი სიზმარი ვნახე: მმარხავდნენ მითამ
და საფლავიდან ამოხტომა მინდოდა და ძირს
კი დავეცი.

— მართლა, შენ გენაცვალე! შემოჰხარა
დარეჯანმა: ვუი, შერცხვენილო თავო! მე კი
ქვეყანა შევეყარე, ქმარი გამიგიჟდა-მეთქი.

დარეჯანი ამოვიდა. მაღლა ლუარსაბთან
და მაშინვე შემოსცინა. ლუარსაბმაც კბილეები,
დაუკრიჭა.

— მართლა გიჟი გეგონე, შენი სულისა?
ჰკითხა ლუარსაბმა.

მართლა მეგონე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი.

— აი დალახვრა ღმერთმა, მე კიდე შენ მეგონე გიჟი. მადლობა ღმერთსა, ორივე კარგათა ვართ. კიბეზე რომ ჩაგორდი?

— რა მიშავს! მე, რაკი შენ შენს გონებაზედ გხედავ, ყველაფერი დამავიწყდა.

— მეც ისე ვარ.

— უი, შენი ჭირიმე, შენი! რომ მართლა გაგიჟებულიყავ, რა მამივდოდა? უთხრა ეს დარეჯანმა და სიხარულით ატაცებულმა, რომ ლუარსაბი თავის ჭკვაზედ არის, ლოყაზედ უჩქმიტა.

ლუარსაბს იამა, და, რომ უკან არ ჩამორჩეს აღერსშია, თითონაც უჩქმიტა და ზედ ტკბილის ხმით და ღიმილით „ჰი!“ დაატანა. ესე მოხდა ეს ამბავი.

XI

ლუარსაბმა ეს სიზმარი თავიდან ბოლომდინ, როგორც იყო, ისე უამბო. დარეჯანმა ისე ახსნა ეს სიზმარი, რომ სწორედ ცხრა თვეს უკან შვილი უნდა ეყოლოს.

— აბა, როგორ? ჰკითხა ლუარსაბმა.

--- ხომ სტიროდი სიზმარშია? ახლა და-
რეჯანმა ჰკითხა.

--- ვტიროდი.

--- მეც ხომ ვტიროდი?

--- შენცა სტიროდი.

--- ტირილი კიდევ სიხარულის ნიშა-
ნია. მე და შენ სიხარული სხვა რა გვექნება,
თუ არ შეილის ყოლა? მაშ შეილი გვეყოლე-
ბა და ჩვენი სიხარულიც ისე აგვიხდება.

--- მართლა, ტირილი ხომ სიხარულის
ნიშანია. უფუოდ ეგრე აგვიხდება. აი ვენა-
ცვალე სულში იმ სიზმარსა! თვალი არ დაუდ-
გება დავითსა! აბა ფერხულს მაშინ ჩამოუფ-
ლის, აი! ღმერთო, შენ იცი ეხლა.

ამ დროს ლამაზისსეულმა კარი შემოაღო
და გახარებული შემოვარდა ოთახში.

--- ქალბატონო, ქალბატონო! წამოიძახა
გოგომა: ჩამჩიაშვილს რომ ძაღლმა შეილი და-
უტოფა, იმისთვის ერთი აქიმი დედა-კაცი მო-
უყვანიათ, იმ დედა-კაცმა თურმე მკი-
თხოვბაც იცისო. ხომ არა გნებავთ, აკი-
თხვინოთ? რაც კაცს გულში აქვს და
შუბლზედ აწერია, ყველაფერს თურმე მაშინვე
შეიტყობს.

— შენს პირს შაქარი, ჩემო ლამაზისსე-
ულო, შენს პირს შაქარი, წამოიძახა გახარე-

ბულმა დარეჯანმა: წადი და ეხლავ აქ მოიყვანე, ფულის გაჩუქებენ თქო.

გოგო გამოტრიალდა და გაიქცა.

— დარეჯან, შენი ქირიმე, დარეჯან! სიზმარი ცხადდება! შეჰყვირა ღრეჭით გახარებული ლუარსაბმა: ვა! მეტი რაღა გინდა! ღმერთმა თავის თავად მკითხავი კარზედ მოგაყენა. ეს რის ნიშანია?

მაშ, რომ გეუბნებოდი და არ მიჯერებდი, მაშ რის იმედით გეუბნებოდი, რომ შვილი მეყოლება-მეთქი? მე რაღა ხანია გული მითხრობდა.

— მეც დიდი ხანია გული მითხრობდა, თურმე ეს ამბავი იყო. აბა ეხლა დაუდგება თვალი დავითსა, აი!

*
* *

— რა ნალველი აქვთ იმისთანა, რომ ავადმყოფს თავი დამანებებინეს და აგრე საჩქაროდ მიბარებენ? ჰკითხავდა ლამაზისსეულს გზა-და-გზა ერთი ტანში მოხრილი, პატარა, მოკუნტული, დაღმეჭილი ბებერი დედა-კაცი.

— რა ვიცი? ხომ იცი, რომ უშვილონი არიან...

— ეგ ხომ მე უშენოდაც ვიცი, რომ შვილი არა ჰყავთ, გააწყვეტინა სიტყვა ოსტატურად გამოქნილმა და ცბიერმა მკითხავმა.

სულელს ლამაზისსეულს გაუკვირდა: საი-
დამ იცისო!

— მაშ ქალაქში რომ მკითხავს აკითხვი-
ნეს და ეთქო, თელეთი ილოცეთო, ისიც გე-
ცოდინება?—უთხრა გოგომა და დააქქერდა გა-
ოცებული, ვნახოთ, რას იტყვისო.

— მაშ, ჩემო კარგო, ჩვენი ხელობა რა
არის? პურს მაგითი ვკამ და ეგ როგორ არ
მეცოდინება? მიუგო ოსტატმა დედა-ბერმა ისე
არხეინად, ასე გგონია, მართლა იცოდაო.

— თელეთში რომ ვიყავით, ისიც იცი?

— გეუბნები, შვილო, ჩვენი ხელობა ეგ
არის-მეთქი. მაგითი ვცხოვრობთ, მაშ არ გვე-
ცოდინება?

ძალიან უხაროდა გულში მკითხავსა, რომ
ამისთანა სულელი გოგო შეხვდა, რომ ზოგი-
ერთი საჭირო ამბავი გზა-და-გზა გამოათქვეინა.
გოგოს კი საშინლად უკვირდა ამისთანა გულ-
თა-მხილაობა ამ დედა-კაცისა. სულელს ფიქრა-
დაც არ მოუვიდა, რომ თითონ გააგებინა ყვე-
ლაფერი, — უმაგისოდ არა ეცოდინებოდა-რა.

გოგომ თავლაზედ ამოატარა მკითხავი,
მკითხავმა თავლის გარეშემო თვალი გადაავლო
და ერთი ამოღრანტული რაღაცა შენიშნა. „ეს
კარგია“, სთქვა გულში.

ცოლ-ქმარნი მოუთმენლად ელოდნენ მკითხავსა. ბოლოს მკითხავიც მოვიდა. რა წამსაც ფეხი ოთახში შემოდგა და თავი დაუქრა, მაშინათვე ოსტატურად მოფიქრებული სიტყვები მიაყარა:

— ძერას ჰკითხეს: შვილები გირჩევენია, თუ ორი თვის წყალ-უსმელობაო? — წყლის უსმელობაო. ჯორსა ჰკითხეს: — შენ რაღაო? — უშვილობაო. თქვენთვის არავის უკითხავს და რატომ შვილი არა გყავთ? ვინ დაგწყევლათ ეგრე?

ცოლ-ქმარმა გაოცებით ერთმანერთს შეხედეს: საიღამ გაიგო ეგრე მალეო! ლუარსაბმა პირი დააღო ჯერა, მინამ სიტყვების აზრს მიხვდებოდა, როცა მიხვდა, თითქო შემინდაო, პირჯვარი გადიწერა და სთქვა იმ სახით, როგორც ჭექა-ქუხილის დროს ვიცით ხოლმე:

— კურთხეულ არს სახელი უფლისა. ეს რა მესმის, თქვენი ჰირიმეთ!... დედა-კაცო! ჩვენ გულში იჯექ?...

მკითხავმა ხმა არ გასცა, თითქო ამისთანა ქებას ყურსაც არ ათხოვებსო. მიუბრუნდა რაღაც მზრუნველობით გოგოს და უთხრა:

— ჯამით წმინდა წყალი მომიტანე, ერთი შაგ-ტარა დანა, ნახშირი და ახალი ხორბალი.

მინამ გოგო ამას მოუტანდა, ლუარსაბი და დარეჯანი ენა-ჩაფარდნილებსავე იყვნენ. ეგონათ, რომ, თუ არ ეშმაკის მანქანებით, ამისთანა გულთმისნობა არ იქნება. მოდი და ეშმაკის ხსენებაზედ შიშისაგან ენა ნუ ჩაუფარდებოდათ!

გოგომ მოიტანა ყველაფერი. ბებერი ძირს ჩაჯდა. ჩააგდო ჯერ ერთი ხორბლის მარცვალი, აიღო ხელში დანა და ნახშირი და დაიწყო ტუჩების ცმაცუნნი, მითამ და ულოცავს. მერე გაუშტერა თვალი წყალსა. ჩვენი ცოლქმარნი შიშით და კრძალოვით ელოდებოდნენ, ჩვენი ბედის-წერა რას იტყვისო.

— ქალაქში მკითხავთან გიკითხვინებიათ, — დაიწყო კუდიანმა: მკითხავიც კარგი შეგხვედრიათ. სწორედ უთქვამს, რომ თელეთი ილოცეთო.

ეხლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და ქმარიცა. ერთმანერთს ყურება დაუწყეს. ამისთანა გულთამხილაობა რომ არ გაეგონათ თავის დღეში!

დედა-ბერი ვითამ არაფერს არ ამცნევს, რაც ძალი და ღონე აქვს აცმაცუნებს ტუჩებსა და თითო ხორბლის მარცვალსა ჰყრის წყალში.

— კარგი გიქნიათ, — დაიწყო ისევ მკითხავმა: კარგი გიქნიათ, რომ მკითხავისთვის

დაგიჯერებიათ და თელეთის სალოცავად წასულხართ. შეგეწიოთ თელეთის მადლი! მაგრამ...

აქ სიტყვა გაწყვიტა ბებერმა: თითქო წყალში უნდა ამოიკითხოსო, თვალი უფრო დააკვირვა.

— მაგრამ რა? წასძახეს ერთხმად ცოლმა და ქმარმა.

— მაგრამ ისა, რომ იმ მკითხავს გულთმისნობა სავსე არა ჰქონია, — ცოტა ჰკლებია, თორემ თელეთი როგორ არ გიშველიდათ, რომ გამოეცნო.

— აკი შენი ბრალიაო, დარეჯან! ადრევე რომ მითხარი. გამოდის ჩემი ბრალი არა ყოფილა, — უთხრა ლუარსაბმა თავის ცოლსა, მაგრამ ისე კი, რომ გაშტერებული თვალი მკითხავისთვის არ მოუშორებია.

— დამაცა, რა დროს ეგ არის. მე აქ შიშისაგან სული მძვრება. რა ყოფილა, შენ გენაცვალე, ეს დედა-კაცი!...

ამბობდა მართლა შემშინებული დარეჯანი.

— დიად, მკითხავის ბრალია, — მოჰყვა ისევ კუდიანი: იმის ბრალია. იმას რომ მიგნება ჰქონოდა, ეხლა შვილი კალთაში გეჯდებოდათ. დიად, გეჯდებოდათ, რომ...

აქ ისევ სიტყვა გასწყვიტა ხერხიანმა დედა-კაცმა და უფრო გაუშტერა თვალი წყალსა. ლუარსაბი და დარეჯანი სმენად გადაიქცნენ.

— დიად, თელეთი გიშველიდათ—კიდევ შეგეწიოთ იმისი მადლი—თელეთი გიშველიდათ,—გააგრძელა სიტყვა მკითხვემა ისევ თვალაუღებლად, რომ თქვენს სახლში ჯადო არა ყოფილიყო.

ლუარსაბმა და დარეჯანმა, შიშისაგან სულწასულთა, ერთ დროს და ერთხმად კანკალით წამოიძახეს:

--- ვაი, აღრე და მალე დაღუპულოოჯახო!...

--- ნუ გეშინიანთ: ეხლა ის ჯადო საშიში აღარ არის, მე ხელში მყავს.

აბა მაჩვენე, თუ ხელში გყავს,—უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ, რადგანაც თითონ ეშინოდა იმისი ნახვა, დარეჯანს უთხრა: მე კი ვერ შევხედავ, მე თვალებს დავხუჭავ და შენ გაუშინჯე.

--- უი, არა გეთაყვანე, შენ თითონა ნახე, მე დავხუჭავ თვალებსა;—მიუგო შიშისაგან ფერ-მიხდილმა კოლმა.

--- ნუ გეშინიანთ, ---დააშოშმანა მკითხვემა: განა მართლა ხელში მყავს, ჯადო თქვენს ეზოშია.

— სადა, გეთაყვანე, სადა? არიქა, ბიჭებო, მიშველეთ! დაიყვირა ბატონმა.

— თავლას უკან რომ ორმოა, ჯადო იქა დევს... შშვიდად დაუმატა მკითხავმა.

— ბიჭებო! არიქა, ბიჭებო! აბა თქვენი ჭირიმეთ, ბიჭებო! თუ ბატონის წყალობა გინდათ, ბიჭებო! თუ ჩოხები გინდათ, თავლას უკან ორმოაო! არიქა, ბიჭებო! თქვენი ჭირიმე, ბიჭებო!

ჰყვიროდა ოთახში ზარ-დაცემული ლუარსაბი, აქეთ კიდევ დარეჯანი კანკალმა აიტანა და ტუჩები გაულურჯდა, მაგრამ მაინც კიდევ ქმარს უთხრა:

— აქ რომ ჰყვირი, ვინ რასა გაიგებს? გარედ გადი და გაგზავნე ბიჭები.

— არა, გეთაყვანე: ეხლა კი შენ გადი და შერე თუნდა ორმოცჯერ მე გავალ.

— გადი, რისა გეშინიან, ჯადო ხომ არ დაგარჩობს, ეუბნებოდა კნეინა და თითონაც კი ეშინოდა.

— არა, გეთაყვა, შენ გადი. რა არის ეხლა, თუ ღმერთი გწამს. შენ გადი, თუ გიყვარვარ, შენ გადი.

— არა გცხვენიან, მე დედა-კაცსა მგზავნი და შენ კი ქული გეხუროს და კაცი გერქვას?

— რა ღროს კაცობაა, რას ამბობ? სახლში ჯადო არისო.

— მე დაფუძახებ ბიჭებს, — უთხრა მკითხვამ: მაგაზედ როგორ დაღონდით!

— ჰო, გეთაყვა, შენ დაუძახე, ჩვენ — ხომ ხედავ — დავღონდით, შეეხვეწა ლუარსაბი: ახლა, ოთახში რომ ჩვენ მარტონი დავრჩებით, ხომ არაფერი?

— არაფერი.

მკითხავი გავიდა, ბიჭები გაისტუმრა ჯადოს ამოსაღებად. ბიჭებმა ბევრი უტრიალეს თავლასა და იქ ორმო ვერა ჰნახეს. მოვიდნენ და ბატონს უთხრეს: იქ ორმოს რა უნდაო.

— ვაი, შენ ჩემო თავო! დაიძახა ლუარსაბმა: დახე, ჯადოს ამათთვისაც თვალი აუბამს, რა გვეშველება?

მკითხავმა ჩაიცინა.

— მე წავალ თითონ, მე ჯადო თვალებს ვერ ამიბამს, სთქვა მკითხავმა: თქვენც წამოდით, რომ თქვენის თვალით ნახოთ.

— არა, გეთაყვანე, ჩვენ ისეც დაგიჯერებთ, უთხრა ლუარსაბმა, რომ ეშინოდა იქ წასვლა: უჩვენოდ წადი, შენა ნახე, მითამ ჩვენ გვინახავს.

დედა-ბერი წავიდა, თან ბიჭები წასხა და პატარა ხანს უკან რაღაც ძონძები ამოიტანა.

— აქ ნუ შემოიტან—ჰყვიროდა ლუარსა-
ბი და თან კუთხეში იმალებოდა: აქ ნუ შე-
მოიტან, მანდვე დააწვევინე, მანდვე!

ჯადო დაწვეს.

XII

მეორე დღეს გუშინდელი ბიჭები დაიბა-
რა ლუარსაბმა და ამისთანა საუბარი დაუწყო:

— მართლა ორმო იყო?

თქვენი რისხვა არა გვაქვს, მართლა
ვნახეთ, — მიუგეს ბიჭებმა. იმათ ხომ მალე იციან
ამისთანაების გატანა.

— არა, თქვენის ორის თვალითა ნახეთ?

— ორის თვალითა, აი ისე, როგორც შენ
გხედავთ, ბატონო!

— დიდება შენდა, ღმერთო! ამოდენა კა-
ცი აქ დაუბერდი და მე იქ ორმო არსად არ
მინახავს!!! გაგონილა? როგორ შეიტყო? დიდი
მისნობა არ უნდა ჰქონდეს!..

— მაგის ხელობა ეგ არის, შენი კირიმე,
და იქილამ შეიტყო, მიუგეს ბიჭებმა.

— ალბად ეგრეა, თორემ... აი დალახვრა
ღმერთმა! აბა თქვენ გინახავთ ვისმე იქ ორმო,
ან გაგიგონიათ?

— რაც არ არის, რასა ნახავდნენ, წაი-
ბუტბუტა ერთმა თავ-მოწონებულმა ყმაწვილმა
ბიჭმა, რომელიც შორიახლო იდგა და მკლავი
ხანჯალზედ ებჯინა; ერთი რაღაც გოგო-ბიჭე-
ბის ნაჩიქნია და იმ კუდიანმა ორმოცდ გახა და.
რა უკვირთ?

ეს ისე სთქვა, რასაკვირველია, რომ ლუ-
არსაბს არ გააგებინა.

— შენ რა გენადვლება, ძმაო, წასჩურ-
ჩულა ერთმა ხნიერმა გამოცდილმა გლეხ-კა-
ცმა: ხომ ხელავ—ბატონს უხარიან, რომ იქ
ორმოა. დაე ეგონოს, რომ ორმოა, შენ რა?
შენი რისხვა არა მქონდეს,— მიუბრუნდა მერე
ბატონს ცბიერი მონა, — მე იქ ორმო არც მე-
ნახოს და არც გამეგონოს დღევანდლამდინა.
აი, ჭიბი აქ მომიჭრიო და ამოდენა კაცს ლამის
სულიც აქ დამელიოს, მაგრამ ხომ მოგეხსენე-
ბათ, შენი ჭირიმე, კუდიანის საქმე ეგ არის.

— განა ის კუდიანი იყო?

— მაშ? კუდიანობის ღამეს, ჭიაკოკოლო-
ბას, შენი ჭირიმე, გადაჯდებიან ხოლმე — აი
დასწყევლოთ ღმერთმა — ცოცხზედა და თავის
ბატონთან გაფრინდებიან ხოლმე. მოგახსენე-
ბენ, ჩიტურაშვილის დედა თურმე ბუხარში
აძვრება ხოლმე, ცოცხზედ, როგორც ცხენზედ,
შეჯდება და ჰერი ბიჭო, გაუტევს ხოლმე.

— ეგ მეც გამიგია. რამდენი სასწაულია ქვეყანაზედ! დიდება შენდა, ღმერთო!... გადიწერა პირჯვარი ლუარსაბმა; მაშ ჩიტურაშვილის დედასაც ეცოდინება მკითხაობა?

— განა ყველამ იცის, შენი ჭირიმე! ის უფროსი რომა ჰყავთ და კუდიანობის ღამეს ძღვენით რომ მიდიან ხოლმე, ის უფროსი თურმე ეტყვის: შენ, მავანო, მკითხაობა მიჩუქებია შენთვის, მეორეს კიდევ ეტყვის: შენთვის — ექიმობაო. ესე გახლავთ.

— ეგრე იქნება, თორემ აბა საიდან გამოიცნობდა, რომ იქ ორმო არის? ჭკვიანი არ უნდა იყოს ის უფროსი!

— მოგახსენებენ, სოლომონ ბრძენზედ უფრო ჭკვიანიაო.

— არ ეტყობა თუ! დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო! გადიწერა ისევ პირჯვარი და შევიდა ოთახში დარეჯანთან.

— გაიგე, დედა-კაცო, რა ამბები მოახდინა იმ უხეირო, უკბილო ბებერმა! უთხრა ცოლსა. ის უფროსი რომ ჰყავთ, იმისი პირველი კარის კაცი ეგ უნდა იყოს. აი დალახვრა ღმერთმა! ეს რა ვნახე, თქვენი ჭირიმეთ!

— კარგი, ნუღარ მომაგონე, თუ ღმერთი გწამს! აქამდინ ტანში წიშისაგან ჟრუანტელი მივლის.

— აი, გულთ-მისნობა რა არის! ამდენს ხალხს ჩემს სახლში ჭიპი მოუჭრიათ და ერთმა არ იცოდა დღევანდლამდინ, რომ იქ ორმოა. რა ქნა თქვენი ჭირიმეთ!

— ღმერთო, შეგცოდე და, იმას თუ ეშმაკი არ ეჯდა ტანში, რა ვიცი?

ცოლ-ქმარმა ეშმაკის ხსენებაზე პირჯვარი გადიწერეს და სამჯერ შეაფურთხეს ეშმაკსა.

— ეხლა კი... რა ვიცი? ეხლაც რომ შეილი არ გვეყოლოს, ერთი მეტის-მეტი ღვთის წყრომა იქნება, სთქვა ლუარსაბმა.

— ეჰ, შენც ერთი... მაგას რაღა თქმა უნდა. ისე დაჯერებული ვარ, რომ მითამ შეილი კალთაში მჯდომია. რაები არ გამოიცნო!... მოდი და ნუ დაიჯერებ.

— მაშ? მეც იმიტომ ვამბობ და!... მკითხაობა რომ არ გაეჩინა ღმერთსა—ვენაცვალე იმის სიბრძნეს—რა გვეშველებოდა? ჯადოს ვილა იპოვიდა?

ორივენი ჩაჩუმდნენ და ორივენი მაინც კიდევ გაოცებულნი იმეორებდნენ გონებაში გუშინდელს საოცარს ამბავსა. ბოლოს ლუარსაბმა ისევ დაიწყო:

— დარეჯან! წყალში ხომ არა ხედავდა? ჰა? შენ რას იტყვი?

იქნება მართლა!... შენ ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, სწორედ წყალში ხედავდა.

რა ვქნა, მე კი აგრე მგონია და!

ღმერთმან იცის—იქნება სწორედ ეგრე

რა ვიცი, ჩემმა გონებამ კი ეგრე გასჭრა და!

— ჩემი გულიც ეგრე მითხრობს, ლუარსაბის სიცოცხლემ!

— იმ ხორბლის მარცვალს რომ ჩაავდებდა ხოლმე წყალში და რაღაც რგოლები ქვთდებოდა, ის ხომ არ იყო?

იქნება მართლა. სწორედ ის იქნებოდა. რა „ის“?

შენ რომ სთქვი, „ისა“.

აკი გითხარ! მიუგო ლუარსაბმა თავმოწონებით, რომ მე გამოვიცანიო: სწორედ ეგრე უნდა იყოს, თორემ ის დედა-კაცი ეშმაკი ხომ არ იყო, რომ იმისთანა სასწაული მოეხდინა.

— ეგრე უნდა იყოს, მე კი—ღმერთო, შეგცოდენ—ეშმაკობა შეეწამე.

— შენგან არ მიკვირს! ეშმაკი როგორ იქნებოდა, რქები არა ჰქონდა. ეშმაკს რქები უნდა ჰქონდეს.

— ეჰ, განა ეგ მე კი არ ვიცი, ისე გავიფიქრე.

— ჰო, ეგ სხვა არის.

ორივენი დაჩუმდნენ, ორივენი დარწმუნდნენ, რომ, რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხავს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოიცნეს და გაიგეს.

— მე კი გამოვიცან, აი! დაიკვება ლუარსაბმა. დარეჯანს თუმცა ლუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მაინც კიდევ თითონ უნდოდა, რომ გამოცნობის სახელი ამისი იყოს და არა ლუარსაბისა. კაცი, სულელი თუ ბრძენი, ყოველთვის თავ-მოყვარეა.

— განა რომ მდომებოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი, მიუგო დარეჯანმა, არ მინდოდა, თორემ გუშინვე გამოცნობილი მქონდა.

— ახლა მაგას დაიჟინებ.

— ღმერთმანი, რომ ასეა.

— ეჰ, შენ ხომ კაცი ვერას დაგანახვებს და! თუნდ სოლომონ ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე ეტყვი: მე შენზედ ჰკვიანი ვარო. ახლა რა არის, ერთხელ მე დამითმო. უცხო ხომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ.

არ ვიცი, დარეჯანმა დაუთმო, თუ არა. ეს კი ვიცი, რომ ლუარსაბს ძალიან ეწყინა, დარეჯანი რომ შეეცილა.

XIII

მკითხავმა მეტად მტკიცედ დააჯერა კოლქმარი, რომ შვილი ეყოლებათ. ამ იმედს მცირედი ეჭვიც არ შეურყევდათ. ამ დაჯერებამ იქამდინ მიაღწია, რომ ერთს მშვენიერს დღეს დარეჯანს ეჩვენა. ვითომც მუცელში ყმაწვილმა გაუჩუჩუნა. რასაკვირველია, გახარებულმა კნენამ მაშინვე ლუარსაბს ახარა.

— მართლა გაიჩუჩუნა? წამოიძახა სიხარულისაგან გონება-მიხდილმა ლუარსაბმა.

— რას ამბობ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!... დარბაისელი დედა-კაცი სიხარულისაგან კინალამ არ შეეხტი, მაგრამ მომაგონდა. რომ მუცელი წამიხდებამეთქი.—და შენ მაინც კიდევ არა გჯერა.

— უი, შენ კი ჩაგეკონე მაგ გემრიელ სულშია! ბარაქალა, რომ არ შეხტი, თორემ მუცელი წაგიხდებოდა. იმ სიხარულში ეგ როგორღა მოგაგონდა! მე კი—მე და ჩემმა ღმერთმა—შევხტებოდი. მერე ისე შევხტებოდი. რომ დავცემულიყავი, კიტრსავით გავსკდებოდი. დაუდგეს თვალი დავითსა! ფერხული აბა ეხლა დაუროს. აი! მაშ დღეს მე და შენ ერთი კაი ქეიფი გავწიოთ. ერთი კაი წითელი ღვინო

ავახდევინოთ, რომ შვილის სადღეგრძელო დაველიოთ. ურაა! დაიყვირა ლუარსაბმა და, რადგანაც გულდაღმა იწვა თავისებურად ტახტზედ. ერთი ფეხიც აიშვირა მალლა და მანამ „ურა“ არ გაათავა, ფეხი არ ჩამოუღია.

ეს ამბავი სადილობის დროს მოხდა. აახდევინეს წითელი ღვინო. ცოლ-ქმარნი, დაჯერებულნი, რომ მემკვიდრე ეყოლებათ და დავითიანთ თვალები დაუდგებათ, სადილზედ გამხიარულდნენ. ნამეტნავად ლუარსაბი შექეიფიანდა და კარგად გამოიბრუჟა. ელისაბედი ამბობდა, რომ ვითომც დარეჯანსაც უყვარსო ღვინის სმა. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადილზედ ამანაც გადუსო ორიოდ ჭიქა. ლუარსაბმა სამი ჭიქა ერთად ჯერ არ დაბადებულის შვილის სადღეგრძელო გადაჰყლაპა და ალავერდი დარეჯანთანაც მივიდა. დარეჯანმა, თუმცა ესეც ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედა-კაცობის პატივი შეინახა და, ჭიქა თუმცა ჩამოართო, სულ არ დალია.

— დალიე, შენ გეთაყვანე! ეუბნებოდა მთვრალი ლუარსაბი: ახლა ქეიფს ნუ წამიხდენ. ჩვენის შვილის სადღეგრძელოს როგორ ჰრასომ? თუ მე და შენ არ დავლევთ. მაშ ვინ უნდა დალიოს? ღმერთი გვიწყენს. იტყვის: მე

შვილი მივეცი და ისინი სადღეგრძელოსაც არა სმენო. ნუ აწყენინებ მოწყალე ღმერთსა, ძლივს კაი თვალით არის ჩვენზედა. მეც ქეიფს ნუ წამიხდენ. დალიე, გეთაყვანე!

უთხრა და მიაწოდა ისევ ჭიქა.

დარეჯანმა ჩამოართო ჭიქა, მაგრამ ისეთის მორცხობით, ისეთის თვალების ხამხამით და გემრიელ ღიმილით, რომ მე მაშინვე მივხვდი, რომ კნენა უამისოდაც გადაკრულია. ჩამოართო დი გადაჰკრა. სასაცილო რამ იყო კნენა: ღვინო თან-და-თან ეკიდებოდა, ლოყები აუხაშხაშდა კიდევ, ტუჩებს ღიმილი მიეკრა ზედა და აღარა ჰშორდებოდა. ქვევითი ტუჩი ძირს ჩამოეშვა და დორბლმა დენა დაუწყო, თვალები აემღვრა და თავისთავად ეხუჭებოდა, — ერთის სიტყვით, დარეჯანი ქეიფზედ იყო. ლუარსაბიც დაითვრა. მიუშვა აღვირი ღვინოსაგან მოდუნებულს ენასა და მოჰყვა უგზო-უკვლო ტიტინს. დარეჯანი სულ თავს აცანცარებდა და შესცინოდა.

— ვენაცვალე კახეთსა! ამბობდა მთვრალი ლუარსაბი ენა-დაბმით, ვენაცვალე! ეგ რომ არა ყოფილიყო, არც კახური იქნებოდა. მაშინ მე რაღა კაცი ვიქნებოდი? ჩემს გათქმულ სახელსა მაშინ ვინღა მოიგონებდა? დღეს თუ ლუარსა-

ბის სახელი იხსენება სადმე, ღვინის მაღლობელი უნდა ვიყო. თუ კაცი ვარ მე დღეს, აი ამ შავის ყურძნის წვენითა ვარ კაცი! ჩემოდენას საქართველოში ორიც არ დაღვეს, დიდი მსმელი ვარ. მე რომ სიმღერა ვიცოდე, მთელის კახეთის ღვინო არ მომერევა. ეს არის, რომ არ ვიცი და! სიმღერა ღვინოს ანელებინებს და! თორემ სხვაფრივ რა მიჭირდა: ფაშვი კაი მსმელისა მაქვს, აქ თუნდა ოთხი ჩაფი ღვინო ჩაეტევა. ხომ გახსოვს ის იმერელი? აი, რომ მოვიდა, დადიანის „პოვერნია“ ვარო? „პოვერნია“ კი არა, — შენც არ მამიკვდე — ის ძალად გამოგზავნეს იმერლებმა: აბა წადიო, კახეთში ერთი დევი კაცი არისო, ლუარსაბ თათქარიძე, ოღონდ ის კი დაგვითვრეო და ნახევარ იმერეთს შენ მოგცემთო. ახლა იმან მე რომ დამინახა, მაშინვე მიხვდა, რა კაცი-ცა ვარ, იმიტომ „პოვერნიობა“ დაირქვა, სახელი არ წამიხდესო. კვეხნაში კი ნუ ჩამომართმევ და ჩემი სახელი სათათრემდინ არის გავარდნილი, იმერეთშიაც მისულა ჩემი ქება. მაგრამ აი, ამ შენმა უხვირო ლუარსაბმა ასე გაგიხადე ის ფხიკიანი იმერელი, რომ, რომ... სულ ჩემი მზე ვაფიცებინე. თითონვე თავის პირით მითხრა: ბაყბაყ დევი ხარო. თითიც შომიკაკვა

და ყურში ჩუმად ჩამჩურჩულა: სანაძლეო მო-
იგეო, ნახევარი იმერეთი შენი უნდა იყოსო.
რომ მეჩვილა, რასაკვირველია, იმ ნახევარს გა-
მოვიტანდი, მაგრამ ჩვენი მამა-პაპის მამულებიც
მაშინ ისე ოხრადა გვრჩებოდა და იმერეთი რა-
ღად მინდოდა? ეხლა ოხრად აღარ დავგრჩება:
ვენაცვალე შენს სტომაქსა! ეხლა მგონია, შიგ
პატარა თათქარიძე ზის და წითელ ღვინოში
ჰყუპალობს. უჰ, შენი კი ჰირიმე! მოდი ერთი
ეგ ნაზი ტუჩები ამოგწუწნო!... ახლა ეგეც
ხომ შვილი გვეყოლა, აბა ეხლა მაგის ქორ-
წილზედ ვიფიქროთ. იცი, რა დარეჯან? შენ
ხომ ბრძენი დედა-კაცი ხარ და არც მე ვარ-
ღვთის მადლით... სულელი, თოჯინმეტის წლისა
შესრულდება თუ არა—აბა იანგარიშე, როდის
შესრულდება, მგონი ბევრი ხანი არ გასწევს,
მალე შესრულდება,---შესრულდება თუ არა,
ჯვარიც დავწეროთ. რაღას უნდა მოვუცადოთ?
ახლა მაგის ქორწილში ლეკურს არ ჩამოუვლი?
მე კი - ღვთის წყალობა შენა გაქვს---ასეთს ბუ-
ქნას დავუვლი, რომ იქაურობას სულ მტვერი
ავადინო... ახლა იმ იმერელს რომ ვაჯობე,
იცი, რა ვუთხარი? წადი-მეთქი, სადაც შენი
სთქვა, იქ ჩვენიცა სთქვი-მეთქი, და იმერ-
ლებსაც უთხარი, რომ, რაც თქვენ კრიკინას

წვენი გამოუვა, ერთ „ყლაპად“ არ მეყოფა-თქო და „ყოლუბი“ კი კიდევ თქვენზედ დარჩება-თქო. აი ამისთანა კაცები ვართ კახეთში-მეთქი. მაშ!... თუ ღმერთი გწამს—კარგად არ მითქვამს?

— კარგად და პატიოსნად.

— მაშ, მოდი ერთი კიდევ ამოვწუწუნოვგ შენი მარწყვი ლოყები. ახლა, დარეჯან, შვილის ქორწილში ლეკურს არ ითაბაშებ?

— რატომ.

— ჰო, გეთაყვანე! მოდი, იცი, რა ვქნათ? მითამ ეხლა ქორწილია: აბა ერთი... ერთი შენებური დიდოური... მე „განდიდურს“ დაგდახებ. თუ გიყვარდე! აი, მითამ ქორწილია. თუნდა ლეკური იყოს, ჰა! მე „პაწაწინა ნიგვზის ტოტს“ დაგდახებ. ჰა და პაწაწინა ნიგვზის ტოტი! ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი დარეჯანსა!... ურაა!... ურაა!... აი გიდი!... ქუდი ქერში!... კახური კა... ცის... ქი .. რი... აი... მეე... ჩა... აა... რაკ... რაა... კეებს. . კუ... უუ. . ლა... საა!... იმ იმერელსაც... კაი... საქმე... დავმარ... დავითსაც... თვალმც... გამოს... ძრო... მია... ურაა!

ყროყინებდა სიმღერის ხმაზედ გაბრუებული ლუარსაბი, ჰბოდავდა რაღაცეებსა და ამ ბოლღაში ჩაეძინა კიდელა.

XIV

აღარ გაათავებ? მკითხავს მოწყენილი და იქნება გაჯავრებულიც მკითხველი. როგორ არა, გაათავებ, მაგრამ იცით რითა? იმითი, რომ ლუარსაბის ბედნიერებაც დაირღვევა. თუ მაგისტანა მტკიცე ბედნიერებაც დაირღვევა, მაშ რაღა ყოფილა დაურღვეველი ქვეყანაზედ? დიდხებს ჩემთან ერთხმად დაღონებული მკითხველი.

მარტო ქვეყანაა, მკითხველო, დაურღვეველი, და ერთი ლამაზი, გონიერი ქართველის ანდაზა: „ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასა“, თორემ „ნუ დააგდებ ძველსა გზასაო“ — ეს ჩინეთიდან შემოგვეპარა და რასაც ჩინეთის ფერი ადევს, ის, რასაკვირველია, დაირღვევა ღვთისა და თქვენის წყალობითა, ჩემო ძველის გზის მოყვარევ, მაგრამ მაინც კიდევ საყვარელო ქართველო!...

გაიარა რამოდენიმე ჟამმა და წუთის-სოფლის დაუდგომელმა ბრუნვამ ბევრი რამ გამოსცვალა დედამიწის ზურგზედ. ამათ შვილი არ მიეცათ. დარეჯანმა ერთი ექიმი დედა-კაცი იშოვა და წამლობა დაიწყო. ექიმმა დედა-კაცმა ერთი რაღაც წამალი მისცა, მთელი ორი

კვირა ასმევდა და მესამე კვირას კი დარეჯანს ფეხები გააჭიმინა. დარჩა ქვრივად საწყალი ლუარსაბი. წვერი დაიყენა, შავები ჩაიცვა. თავისი ბედნიერება სულ დარეჯანთან დამარხა. ორი სიამოვნებაღა დარჩა ამ ტრიალ ქვეყანაზედ: ერთი მადა; მეორე ისა, რომ ლამაზისული ფეხთ უჯდა ხოლმე, როცა ძილს დააპირებდა პატონი, ფეხის გულებზედ და კანჭებზედ ხელს უსვამდა და ისე აძინებდა. ესღა იყო ამისათვის ნუგეშად, თორემ ის პატროსანი ფაშვი ჩამოებღერტა, ის ხაშხაში ლოყები ჩაუყვითლდა, ის დიდრონი ძროხის ოდენა თვალები უგემურად მიეღივა, ის სამკეცი ფაფუკი ლაბაბი გუდა ლელვსავით გაუხდა, ამასთანაც ის თავისებური განსხვავებითი მუდამი ღიმილი სახილამ დაეკარგა, — ერთის სიტყვით, წახდა კაკალი კაცი. მწუხარებამ ესე იცის. ბოლოს, ფერისცვალობის დღეს, რაღაც ეშმაკად, ნათლიმამამ ნახევარი ლიტრა კალმახი მოართვა. ჯავრისაგან იმ კალმახს ლაზათიანად მიაძღა, მოუვიდა კუჭის ანთება და ჩაჰბარდა პატრონსა.

მოკვდა ლუარსაბიცა ისე, როგორც იხოცებიან ბევრნი ჩვენგანი, რომელნიც არც თავის სიცოცხლით უმატებენ რასმეს ქვეყანასა და არც თავის სიკვდილით აკლებენ.

წაიშალა ამ ორთა გვამთა ცხოვრების კვალი დედა-მიწის ზურგზედა. რისთვის მოვიდნენ და რისთვის წავიდნენ? ნუთუ ნახევარი საუკუნე იმისთვის იცხოვრეს, რომ ოთხი ფიქვის ფიცარი ეშოვნათ და სამ-სამი ადლი მიწა? ან კიდევ ქვაზედ წაიწერონ, რომ „ჩუ... წლამდინ თავადი ლუარსაბ თათქარიძე და მისი კნენა დარეჯანი ცოცხალნი ყოფილან და მერე დახოცილან?“ სხვა ხომ არაფერი გვეტყვის, რომ ესენი ამ ქვეყანაში ყოფილან და უცხოვრიათ. „წამკითხველო, შენდობა გვიბძანეთო,“ ამბობს იმათი ქვის ზედ-წარწერილი. ნახევარი საუკუნე ამისთვის იცხოვრეს ამ ქვეყანაზედ, რომ ბოლოს მაინც კიდე „შენდობა“ ითხოვონ და საბოდიშოდ გაიხადონ საქმე? უფროსთაგანს ქართველის საფლავის ქვას რომ აწერია „შენდობა გვიბძანეთო“, ეხლა მესმის, რისთვისაც აწერია. მაგ შესანდობარს და შესაბრალისს ჩვეულებას თავისი აზრი და საფუძველი ჰქონია, მაგრამ არ გითარგმნი კი, მკითხველო! თუ კაი გული გაქვს და გამკრე გონება, შენც თითონ ჩემზედ უკეთესად მიხვდები, თუ არა და, თქმა საჭირო არ არის. ტყუილად გულს გატკენ, გაგარი-სხებ და ის რისხვა ისე აგიბამს თვალსა, რომ სხვას შენზედ მეტადაც რომ გული სტკიოდეს,

ამას ვეღარ დაინახავ და იმის გულის-სატკენ სიტყვას მუხანათობაში ჩამოართმევ.

მე გავათავე და შენ, რაც გინდა, ჰქმენ. მკითხველო! გინდა იცინე, გინდა იტირე, როცა ამ ამბავს წაიკითხავ. ორივეს საბუთი ისევ, ამავე მოთხრობაში გაქვს. - თუ ოდესმე თვალი აგიხილება და შენს გარშემო რაც გინახავს, იმაზედ გონება გივარჯიშებია, - ნახავდი, რომ ხშირად ერთი და იგივე საგანი ზოგს აცინებს, ზოგს ატირებს. მე მინახავს ერთი მოხუცებული, ლარიბი, შიშველ-ტიტველი ფეხებ-დახეთქილი დედა-კაცი. ვინ იცის, რა გვარ უბედურობისაგან ლოთად ჩავარდნილიყო და ლოთობაში სამუდამოდ დაეკარგა თავისი დედა-კაცობა და ადამიანობა. მე მინახავს ის საცოდავი დედა-კაცი. ქალაქის ბიჭებს დაეკირათ და ხუთ გროზად მთელი საათი ახტუნებდნენ პამპულასავით. მე მინახავს, რომ იმათში ბევრი იცინოდა და ზოგიერთს კი ამ საცოდავის დედაჟის მაგ ყოფაზედ გული უტიროდათ. ვინ იყო ამათში მართალი? მოცინარენი თუ მოტრალენი? ორივენი, იმიტომ რომ ერთნი თალითა ჰხედავდნენ მარტო და თვალისათვის მათლა სასაცილო იყო, მეორენი კი თვალითვე და გონებითაცა. გონებას კი — ძნელად

თუ გაეცინება. სჩანს, შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ამბავი სატირალიც იყოს და საცინა-რიც—ეგ იმაზედ არის. დამოკიდებული, როგორი აგებულებისა ხარ: თუ იმისთანა გონების ძალა გაქვს, რომ რაც უნდა მწუხარე ჭეშმარიტება იყოს, გულ-და-გულ შეხვდები და თუ იმისთანა გულიცა გაქვს, რომ უბედურს და გზა-კვალ-არეულს შეიბრალებ, ამისთანა სასაცილო ამბავი უფრო ხშირად უნდა გატირებდეს შენა, თუ არა და იცინე, რამდენიც გეწებოს. იცინე და თანაც გაჯავრდი ამ მოთხრობის დამწერზედ და მომიგონე ჭორი—შენ ხონ ჭორების მოგონება გიყვარს—რომ მე ვითომც ქართველობას ვღალატობ, რადგანაც იმის სასაცილო ამბავს გიამბობ და არა ვმალავ ზოგიერთ გულმოკლე პატრიოტივით. ვიცი, რომ, ჩვენდა საუბედუროდ, თქვენში, მკითხველო, ძნელად იპოვება იმისთანა კაცი, რომ მართალს სიტყვას გონება გაუსწოროს. ვიცი ეს და მაინც კიდევ პირში—როგორც მოყვარე—გეტყვის. რომ ლუარსაბი და დარეჯანი შენს კალთაში დაბადებულან და შენის ძუძუთი გაზდილან. გინდა მიწყინე, გინდა არა, თუ იმათ დასცინებ, მითამ შენის თავისთვის დავიცინია, თუ დასტირებ—ეგ კაი ნიშანია: სჩანს, სწუხარ, რომ ამისთანანი ვართ, სჩანს შენის თა-

ვის გასწორების განზრახვამ ფრთა აიბა. ღმერთმა ქნას, რომ აგრე იყოს.

მე თუ შენ მიყვარხარ, მკითხველო, იმისთვის მიყვარხარ, რომ იმედი მაქვს ეგ გასწორების განზრახვა, დღესა თუ ხვალე, შენში გაიღვიძებს. ამ იმედს ნუ წაგვართმევ. ნუ იფიქრებ, რომ ამ მოთხრობას შენი გაჯავრება უნდა. ამას მარტო ის უნდა, რომ შენ დაგანახვოს—რამოდენადაც შეძლება აქვს—შენი ცული, შენი ავი, რომ იცოდე, რა გაისწორო. მინამ სარკეში არ ჩაიხედავ, ან სხვა არ გეტყვის ხომ ვერ გაიგებ, რომ პირზედ ურიგობა რამ გატყვია? ეს მოთხრობა სარკე იყოს და მე—თუ გინდა—მთქმელი ვიქნები. დააკვირდი, იქნება გენიშნოს რამე. ესეც იცოდე: მარტო შენი მტერი დაგიმაღლავს. შენს სახეზედ რომ ურიგობა ჰნახოს რამე, მოყვარე კი მაშინვე სარკეს მოგიტანს, რომ გაისწორო და ხალხში არ შერცხვე. მეც მოყვარესავით გექცევი,—სარკე მოვიტანე, ამაზედ როგორ უნდა გამიწყრე?! რა ვუყოთ, თუ ეს სარკე გაბზარული გამოდგება და შიგა-და-შიგ ლაქებიანიცა? რაცა მქონდა, ის მოგართვი, როგორც შემეძლო, ისე დაგეხმარე. თუ მაინც და მაინც წყრომას არ დაიშლი, შენი ნებაა. მე შენის წყრომისა

არ მეშინიან. მაშინ მხოლოდ დაელონდები, რომ შენშიაც მოვტყუვდი. რომ შენ ის არა ჰყოფილხარ, რაც მეგონე. მაშინ გულ-ხელ-დაკრებილს ესლა დამრჩება სათქმელად: მე მიყვილია და გათენდება თუ არა—ეგ ღმერთმა იცის! წყრომა კი რომ არა ყოფილიყო, ეგ გათენება, ჩვენც კარგად გვეცოდინებოდა, როდისაც იქნებოდა!...

სხვათრივ მშვიდობით ბძანდებოდეთ და შენდობით იხსენიებდეთ მონასა თქვენსა...

